

Briselē, 27.2.2019.
SWD(2019) 1013 final

KOMISIJAS DIENESTU DARBA DOKUMENTS

2019. gada ziņojums par Latviju

Pavaddokuments dokumentam

**KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, EIROPADOMEI,
PADOMEI, EIROPAS CENTRĀLAJAI BANKAI UN EUROGRUPAI**

**2019. gada Eiropas pusgads - novērtējums par progresu strukturālo reformu īstenošanā,
makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanā un koriģēšanā, un saskaņā ar Regulu
(ES) Nr. 1176/2011 veikto padziļināto pārskatu rezultāti**

{COM(2019) 150 final}

SATURS

Kopsavilkums	2
1. Ekonomikas stāvoklis un perspektīvas	7
2. Progress konkrētām valstīm adresēto ieteikumu īstenošanā	14
3. Reformu prioritātes	18
3.1. Publiskās finanses un nodokļi	18
3.2. Finanšu nozare	24
3.3. Darba tirgus, izglītības un sociālā politika	28
3.4. Konkurētspējas reformas un investīcijas	39
A pielikums. Pārskata tabula	56
B pielikums. B. Komisijas sagatavotā parāda atmaksājamības analīze un fiskālie riski	61
C pielikums. Standarta tabulas	62
D pielikums. Investīciju pamatnostādnes Latvijai par kohēzijas politikas finansējumu 2021.–2027. gadam	70
Atsauces	76

TABULU SARAKSTS

1.1. tabula.	Galvenie ekonomikas, finanšu un sociālie rādītāji	14
2.1. tabula.	Kopsavilkuma tabula par 2018. gada KVAI novērtējumu	16
3.2.1. tabula.	Finanšu stabilitātes rādītāji	25
C.1. tabula.	Finanšu tirgus rādītāji	63
C.2. tabula.	Sociālo rezultātu pārskata galvenie rādītāji	64
C.3. tabula.	Darba tirgus un izglītības rādītāji	65
C.4. tabula.	Sociālā iekļaušana un veselības rādītāji	67
C.5. tabula.	Produktu tirgus snieguma un politikas rādītāji	68
C.6. tabula.	Videi saudzīga izaugsme	69

DIAGRAMMU SARAKSTS

1.1. diagramma.	IKP izaugsme un elementu ietekme	8
1.2. diagramma.	Investīciju pieaugums un iemaksas (%)	9
1.3. diagramma.	SPCI inflācija un iemaksas (% ikgadējās izmaiņas)	9
1.4. diagramma.	Atsevišķi darba tirgus rādītāji	10
1.5. diagramma.	Iedzīvotāju skaita izmaiņas un to virzītājspēki (%)	11
1.6. diagramma.	Atsevišķi sociālās iekļaušanas rādītāji	11
1.7. diagramma.	Tekošais konts un tā komponenti (% no IKP)	13
2.1. diagramma.	Konkrētām valstīm adresēto ieteikumu 2012.—2018. gadam daudzgadu īstenošana līdz šim brīdim	15
3.1.1. diagramma.	Fiskālā nostāja un ekonomikas cikls	19
3.1.2. diagramma.	Izdevumu pieaugums un diskrecionārā fiskālā konsolidācija	19
3.1.3. diagramma.	Valdības primārie izdevumi pēc funkcijas	20
3.1.4. diagramma.	Nodokļu ieņēmumi un netiešo nodokļu likmes (2016. gads)	21
3.1.5. diagramma.	Īpašuma nodokļa ieņēmumi un kadastrālās vērtības 2012. un 2018. gadā	22
3.1.6. diagramma.	Aplēses par Latvijas ēnu ekonomiku	23
3.2.1. diagramma.	Kredītu pieaugums (% izmaiņas gadu no gada)	26
3.2.2. diagramma.	Cenu un ienākumu attiecība (indekss 2010=100)	28
3.2.3. diagramma.	Jaunbūvēto mājokļu dzīvojamā platība, m² uz 1000 cilvēkiem	28
3.3.1. diagramma.	Vakances un darbaspēka trūkuma rādītāji	29
3.3.2. diagramma.	Nabadzības riska vai sociālās atstumtības indekss pa vecuma grupām	33
3.4.1. diagramma.	Produktivitātes gada izmaiņas (%)	40
3.4.2. diagramma.	Gada vidējais pieaugums, 2010.–2017. gads (%)	41
3.4.3. diagramma.	Reālās investīcijas (indekss 2010=100)	41
3.4.4. diagramma.	Reālās investīcijas pēc aktīvu veida (miljonos EUR 2010. gada cenās)	42
3.4.5. diagramma.	Algu pieaugums salīdzinājumā ar algu kritērijiem (% izmaiņas)	42
3.4.6. diagramma.	Produktivitāte un darbaspēka vienības izmaksas (izmaiņas gadā, %)	43
3.4.7. diagramma.	Eksporta tirgus daļas (indekss 2010=100)	43
3.4.8. diagramma.	Pētniecības un izstrādes izdevumi (% no IKP)	44
4.4.1. diagramma.	Eiropas digitālā progresa ziņojums (EDPR), 2018. gads	50
3.4.4.1. karte.	IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijas reģionos (indekss ES=100)	51
3.4.4.2. karte.	Iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijas reģionos (2010.–2016. gads, %)	51

IZCĒLUMU SARAKSTS

2.1. izcēlums.	ES fondi un programmas Latvijā palīdz risināt strukturālās problēmas un sekmēt izaugsmi un konkurētspēju	17
3.3.1. izcēlums.	Snieguma uzraudzība, ņemot vērā Sociālo tiesību pīlāru	30
3.4.1. izcēlums.	Investīciju problēmas un reformas Latvijā	56

KOPSAVILKUMS

Latvija joprojām ir to valstu vidū, kas visstraujāk tuvinās ES vidējiem rādītājiem, taču iedzīvotāju skaita samazināšanās un ekonomiskās izaugsmes ieguvumu nodrošināšana visai sabiedrībai joprojām ir būtiski izaicinājumi. Latvijas ekonomikas un darba tirgus sniegums pēdējo gadu laikā ir bijis pārliecinošs, un valdības aizņēmumu politika joprojām ir kopumā droša. Tomēr izaugsme nav bijusi pilnībā iekļaujoša, jo nevienlīdzība joprojām ir liela, un attālo reģionu izaugsme atpaliek no Rīgas reģiona. Latvijas galvenais uzdevums nākamajās desmitgadēs būs nodrošināt, ka tās ekonomika turpina tuvināties ES vidējiem rādītājiem, vienlaikus risinot sarūkoša iedzīvotāju skaita problēmu. Tāpēc tai būs jāiegulda inovācijā, reģionālajā attīstībā un cilvēkkapitālā, lai uzlabotu tās sociālo, veselības aizsardzības un publiskās pārvaldības politiku⁽¹⁾.

Spēcīgs investīciju pieaugums un patērētāju stabilie izdevumi ekonomikas izaugsmi 2018. gadā palielināja līdz 4,7 %. Patērētāju optimisms un ES līdzekļu ieplūdums pēdējo 2 gadu laikā ir veicinājuši iekšzemes pieprasījumu, un paredzams, ka tie sekmēs IKP pieaugumu arī turpmāk. Taču tiek prognozēts, ka ekonomikas izaugsme 2019. un 2020. gadā palēnināsies, jo investīciju pieaugums pakāpeniski mazināsies. Turklāt sagaidāms, ka ārējā pieprasījuma mazināšanās negatīvi ietekmēs Latvijas eksporta rādītājus. Tajā pašā laikā, pateicoties lielum algu pieaugumam, patērētāju optimisms saglabājas augsts, un paredzams, ka tas arī 2019. un 2020. gadā turpinās stimulēt patērētāju izdevumus.

Spēcīga ekonomikas izaugsme palīdzēja pirmo reizi trīs gadu laikā palielināt nodarbinātību. Bezdarba līmenis 2018. gadā samazinājās līdz 7,4 %, bet nodarbinātības pieaugums saskaņā ar prognozi sasniedza 1,5 %. Spēcīgā ekonomikas izaugsme darba tirgum piesaistīja vairāk cilvēku un tādējādi palīdzēja uz laiku kompensēt

darbspējas vecuma iedzīvotāju skaita pastāvīgo samazināšanos. Taču demogrāfisko tendenču dēļ būs arvien sarežģītāk palielināt nodarbināto cilvēku skaitu. Darba tirgus uzkaršanas ietekmē algas Latvijā strauji pieaug (par gandrīz 9 % 2017. gadā un par 7 % – 2018. gadā saskaņā ar Komisijas prognozi).

Tiek prognozēts, ka nākamajos 20 gados Latvijas iedzīvotāju skaits samazināsies vidēji par gandrīz 1 % gadā. Tas ir aptuveni tāds pats temps, kāds bija vērojams kopš 1990. gadu sākuma. Tomēr, kaut arī emigrācija ir bijusi galvenais iedzīvotāju skaita samazināšanās virzītājspēks, nākotnē galvenā ietekme būs iedzīvotāju skaita dabiskajām izmaiņām. Turklāt paredzams, ka nākamie 20 gadu laikā darbspējas vecuma iedzīvotāju samazināšanās temps paātrināsies, salīdzinot ar iepriekšējām divām desmitgadēm. Tas nozīmē, ka nestrādājošo un strādājošo iedzīvotāju attiecība palielināsies straujāk nekā iepriekš, kas pensiju politikai radīs arvien lielāku slogu. Turklāt iedzīvotāju skaita samazināšanās mēdz mazināt ekonomikas efektivitāti, jo infrastruktūras izmaksas sedz mazāk cilvēku.

Darbaspēka izmaksu pieaugums Latvijā pēdējo dažu gadu laikā ir bijis viens no straujākajiem ES. Arvien lielāka darbinieku trūkuma dēļ reālās algas pieaugums (t. i., ņemot vērā inflāciju) jau vairākus gadus ir pārsniedzis produktivitātes pieaugumu. Tas līdz šim nav būtiski ietekmējis Latvijas eksporta rādītājus, bet, ja saglabāsies pašreizējā algu un produktivitātes tendence, ilgākā termiņā varētu ciest Latvijas eksporta konkurētspēja. No otras puses, inflācija joprojām lielā mērā tiek kontrolēta, ekonomikas tekošajā kontā ir pārpalikums un kredītu pieaugums ir mazs, tādējādi ievērojami samazinot ekonomikas pārkaršanas risku.

Nevienlīdzības līmenis joprojām ir augsts zemas pārdales dēļ nodokļu un pabalstu sistēmā. Ar 2017. gada nodokļu reformu ienākuma aplikšana ar nodokli tika padarīta nedaudz labvēlīgāka cilvēkiem ar zemākiem ienākumiem, taču kopumā nodokļu samazinājumi tikai daļēji bija vērsti uz šo grupu. Turklāt vispārējais nodokļu samazinājums nozīmē mazāku sociālajiem pabalstiem pieejamo finansējumu. Publiskie izdevumi sociālajai aizsardzībai un veselības aprūpei joprojām ir zemi un ir mazāk efektīvi nabadzības un nevienlīdzības

(1) Šajā ziņojumā ir izvērtēta Latvijas ekonomika, ņemot vērā 2018. gada 21. novembrī publicēto Komisijas gada izaugsmes pētījumu. Pētījumā Komisija aicina ES dalībvalstis īstenot reformas, lai padarītu Eiropas ekonomiku ražīgāku, noturīgāku un iekļaujošāku. Tādējādi ES dalībvalstīm būtu jākoncentrē savi centieni uz ekonomikas politikas trīsstūra trīs pilāriem – piesaistīt augstas kvalitātes investīcijas, vērst reformu centienus produktivitātes pieauguma, iekļautības un institucionālās kvalitātes virzienā un nodrošināt makroekonomikas stabilitāti un stabilu valsts finanšu sistēmu.

samazināšanā nekā citās ES valstīs. Sociālais dialogs starp darba devējiem un arodbiedrībām privātajā sektorā arī joprojām ir ierobežots.

Latvija strauji tuvinās videjam dzīves līmenim ES, taču tas notiek ar lielām atšķirībām starp reģioniem. Rīgā un tās apkārtnē veidojas vairāk nekā puse no Latvijas IKP, un tā ir valsts ekonomikas dzinējspēks. Reģioni, kas atrodas tālāk no Rīgas, ir nabadzīgāki, un to izaugsme ir bijusi lēnāka. Vidējā alga Rīgā ir par 40 % augstāka nekā Latvijas nabadzīgākajā reģionā – Latgalē. Tomēr viziteiktākās atšķirības vērojamas nodarbinātības iespējās. Rīgā un Pierīgā nodarbinātība kopš 2010. gada ir pieaugusi par 12 %, kamēr pārējā valstī tā ir samazinājusies par 2 %. Šīs atšķirības ir ietekmējušas arī emigrāciju; iedzīvotāju skaita samazināšanās Rīgā un tās apkārtnē ir bijusi ievērojami mazāka nekā pārējā valstī.

Paredzams, ka nodokļu reformas rezultātā budžeta deficīts 2019. un 2020. gadā nedaudz palielināsies. Ņemot vērā spēcīgo ekonomikas izaugsmi, 2018. gada budžeta balance bija labāka nekā gaidīts. Tomēr paredzams, ka 2019. gada budžeta balance nedaudz pasliktināsies valsts algu lielā pieauguma un nodokļu reformas negatīvās ietekmes uz valdības ieņēmumiem dēļ.

Latvijas sniegums attiecībā uz Sociālo rezultātu pārskata rādītājiem, kas ir Eiropas sociālo tiesību pilāra pamatā, ir nevienmērīgs. Latvijas darba tirgū ir vērojami būtiski uzlabojumi: nodarbinātības līmenis ir augsts gan vīriešiem, gan sievietēm, bezdarba līmenis samazinās, un mazāk ir tādu jauniešu, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu. Tomēr ne visi gūst labumu no ekonomiskās situācijas uzlabošanās, un liela ienākumu nevienlīdzība joprojām ir problēma. To cilvēku īpatsvars, kuriem draud nabadzība, samazinās, taču joprojām ir augsts, jo īpaši neaizsargāto grupu vidū. Turklāt sociālo pabalstu ietekme uz nabadzības mazināšanu ir salīdzinoši neliela. Veselības aprūpes pieejamība joprojām sagādā lielas bažas, ņemot vērā to gadījumu lielo skaitu, kad cilvēki, jo īpaši ar maziem ienākumiem, nespēj saņemt vajadzīgos veselības aprūpes pakalpojumus.

Latvija var palielināt savu ilgtermiņa izaugsmes potenciālu, koncentrējot privātās un publiskās investīcijas inovācijā, cilvēkkapitālā un

reģionālajā attīstībā. Latvija joprojām ir ekonomikas iedzišanas procesā esoša ekonomika, un tās galvenais valsts attīstības mērķis ir palielināt IKP uz vienu iedzīvotāju. Kā liecina produktivitātes pieauguma tempa samazināšanās, agrīnā iedzišanas posma sniegtie viegie ieguvumi ir izsmelti. Tas nozīmē, ka produktivitātes pieaugumam arvien vairāk būs jābalstās uz zinātnesietilpīgām darbībām. Latvijas vajāmais punkts ir bijusi inovācija, kam nepieciešami ieguldījumi pētniecībā un izstrādē, cilvēku zināšanu un prasmju pilnveidošanā un citos nemateriālos aktīvos. Latvija arī iegūtu, ieguldot savu attālāko reģionu ekonomiskā potenciāla attīstīšanā, uzlabojot to pieejamību un energoefektivitāti, kā arī sekmējot darbvietu radīšanu un investīciju piesaisti tajos. Visbeidzot, ir vajadzīgi ieguldījumi sociālās iekļautības un veselības aprūpes jomā, lai novērstu lielo nevienlīdzību un nevienmērīgu piekļuvi nodarbinātībai un sabiedriskajiem pakalpojumiem. Turklāt, lai paātrinātu Latvijas enerģētikas pārkārtošanu, ir vajadzīgi arī ieguldījumi resursu efektīvā izmantošanā. D pielikumā ir norādītas galvenās prioritātes Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Eiropas Sociālā fonda Plus un Kohēzijas fonda atbalstam Latvijā laikposmā no 2021. līdz 2027. gadam, par pamatu izmantojot šajā ziņojumā ieskicēto investīciju vajadzību un problēmu analīzi.

Latvija ir panākusi ierobežotu progresu attiecībā uz 2018. gada konkrētai valstij adresēto ieteikumu īstenošanu.

Neliels progress ir panākts turpmāk minētajās jomās.

- Pārvaldības uzlabošana: tas panākts, pieņemot trauksmes cēlēju aizsardzības likumu un ņemot vērā Tieslietu padomes ieteikumus uzlabot maksātspējas procesu.
- Veselības aprūpes pieejamības, kvalitātes un izmaksu lietderības uzlabošana.
- Profesionālās izglītības un apmācības atbilstības darba tirgus prasībām palielināšana; reformu temps šajā jomā ir paātrinājies, un tiek izvēsta mācīšanās darbavietā. Tiek īstenoti plāni par visaptverošas prasmju stratēģijas izstrādi.

Ierobežots progress ir panākts turpmāk minētajās jomās.

- Valsts pārvaldes pārskatatbildības un efektivitātes uzlabošana.
- Nodokļu sistēmas uzlabošana: ir veikti daži pasākumi, lai uzlabotu nodokļu saistību izpildi, bet nodokļu slogs darbaspēkam joprojām ir salīdzinoši augsts.

Progresā nav turpmāk minētajās jomās:

- minimālo ienākumu pabalstu adekvātuma uzlabošana: plāni uzlabot minimālos ienākumus 2019. gadā ir ierosināti, bet tiem vēl nav piešķirts finansējums.

Attiecībā uz progresu valsts mērķu sasniegšanā saskaņā ar “Eiropa 2020” stratēģiju Latvija ir sasniegusi tās nodarbinātības līmeņa mērķi. Latvija jau 2016. gadā sasniedza savus mērķus attiecībā uz priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršanu, terciārās izglītības iegūvi un nabadzības mazināšanu, un gūst labus rezultātus atjaunojamo energoresursu enerģijas, energoefektivitātes un siltumnīcefekta gāzu emisijas samazināšanās jomās. Tomēr tā krietni atpaliek no sava publisko pētniecības un izstrādes investīciju mērķa, ko tā, visticamāk, līdz 2020. gadam nerasnē.

Šajā ziņojumā iekļautās analīzes galvenie konstatējumi un saistītās politikas problēmas ir izklāstītas turpmāk.

- **Paredzams, ka kapitāla nodokļu īpatsvars samazināsies, savukārt nodokļu slogs zemajām algām pēc nodokļu reformas joprojām ir liels.** Kapitāla nodokļu un darba ienākumu nodokļu samazināšana ir izmaksājusi dārgi, turklāt visvairāk no tās iegūst turīgākās mājsaimniecības; vienlaikus tiek ierobežoti resursi redistributīvās politikas īstenošanai. Darbaspēka nodokļu slogs kopumā ir samazināts, bet tas joprojām ir augsts zema atalgojuma saņēmējiem salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju. Turklāt zemes un īpašuma kadastrālo vērtību iesaldēšana laika gaitā samazinās nekustamā īpašuma nodokļu ieņēmumu daļu IKP.

- **Neraugoties uz to, ka nerezidenti krasī samazināja noguldījumus bankās, ir nepieciešami uzlabojumi Latvijas stratēģijā cīņai pret nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, lai kontrolētu atlikušos banku riskus.** Pēc Latvijas trešās lielākās bankas ABLV slēgšanas sakarā ar apsūdzībām par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, Latvija aizliedza savām bankām apkalpot daļu “čaulas uzņēmumu” un prasīja tām izstrādāt tādu darījumdarbības modeli, kas ievērojami samazinātu pakļautību nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas riskam. Kaut arī nerezidentu banku nozare tagad ir atbrīvojusies no vairāk nekā 60 % nerezidentu noguldījumu, Latvijas nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas novēršanas regulējumā joprojām ir vajadzīgi ievērojami uzlabojumi. Starptautiskā ekspertu ziņojumā tika uzsvērtā vajadzība stiprināt Latvijas uzraudzības, kontroles un tiesībaizsardzības struktūru kvalitāti un kapacitāti un tās starptautisko sadarbību.

- **Izglītības sistēma saskaras ar problēmu apvienot resursus, vienlaikus uzlabojot kvalitāti un efektivitāti.** Lai gan Latvijas izglītības sistēma labi darbojas mācību sasniegumu ziņā, kvalitatīvas izglītības pieejamība joprojām ir atkarīga no dzīvesvietas un skolas veida. Turklāt nesamērīga resursu daļa tiek izmantota tam, lai uzturētu lielo skolu tīklu, nevis mācīšanu un mācīšanos. Augstākās izglītības sistēma ir sadrumstalota, un, lai gan terciārās izglītības ieguves līmenis ir augsts, zinātņu, tehnoloģiju, inženierzinātņu un matemātikas jomu absolventu īpatsvars ir zems. Profesionālā izglītība un apmācība tiek modernizēta, taču šāda veida izglītības studentu īpatsvars un viņu nodarbināmība, tāpat kā līdzdalība pieaugušo izglītībā, atpaliek no ES vidējā rādītāja. Zems darbaspēka digitālo prasmju līmenis ierobežo digitālo tehnoloģiju izmantošanu uzņēmumos un inovācijas potenciālu.

- **Latvijas darba tirgus rādītāji kopumā ir pozitīvi, bet nodarbinātības apstākļi dažādos reģionos un prasmju līmeņos atšķiras.** Reģionos, kas atrodas vistālāk no galvaspilsētas, bezdarba līmenis ir ievērojami augstāks, un pārceļšanās darba dēļ joprojām ir

problēma. Vecāka gadagājuma cilvēki ar novecojušām prasmēm arī saskaras ar lielākām grūtībām. Daļība programmās, kas bezdarbniekiem palīdz atrast darbu, ir salīdzinoši zema, turklāt šādām programmām piešķirtais finansējums arī atpaliek no ES vidējā. Ir veikti pasākumi, lai palīdzētu neaizsargātajām iedzīvotāju grupām iekļauties darba tirgū, taču tas joprojām ir sarežģīts uzdevums.

- **Sociālie pabalsti joprojām ir salīdzinoši zemi.** Pabalsti tikuši palielināti tikai nedaudz, un to ietekme uz nabadzības un nevienlīdzības samazināšanu ir salīdzinoši neliela. Valdības vērienīgie plāni palielināt minimālo ienākumu līmeni ir atlikti finansējuma trūkuma dēļ. Lielais zemu atalgoto darba ņēmēju īpatsvars un plašā apkļoņu algu izplatība nozīmē, ka lielai daļai iedzīvotāju ir minimāls sociālais nodrošinājums. Neraugoties uz zemāko pensiju nelielu pieaugumu, tās joprojām ir salīdzinoši zemas, savukārt to vecāka gadagājuma cilvēku īpatsvars, kuriem draud nabadzība un sociālā atstumtība, pieaug. Turklāt personu ar invaliditāti sociālā aizsardzība joprojām ir vāja. Sociālo mājokļu trūksts, un ne vienmēr tie ir piemēroti dzīvošanai.
- **Zems publisko izdevumu līmenis veselības aprūpei un neveselīga dzīvesveida izvēle ir galvenie iemesli iedzīvotāju sliktajai veselībai.** Papildu publiskais finansējums ir jūtami uzlabojis veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un samazinājis gaidīšanas laiku dažās jomās. Tomēr publisko izdevumu plāni 2020. gadam joprojām krietni atpaliek no ES vidējā rādītāja. Reformas, kuru mērķis ir uzlabot veselības aprūpes efektivitāti un kvalitāti, virzās uz priekšu, taču tās ir agrīnā posmā. Ja stāsies spēkā jaunā veselības apdrošināšanas sistēma, tā var samazināt aprūpes pieejamību tiem iedzīvotājiem, kuri nevar atļauties veikt brīvprātīgas veselības apdrošināšanas iemaksas.
- **Latvija ļoti maz iegulda pētniecībā uz izstrādē.** Izdevumi pētniecībai un izstrādei 2017. gadā bija 0,51 % no IKP (pret vidēji 2,1 % ES). Šis līmenis bija viens no zemākajiem ES un pēdējo desmit gadu laikā nav būtiski mainījies. Turklāt pētniecības

finansējums gandrīz pilnībā ir atkarīgs no ES līdzekļiem. Latvija ir mērena novatore ar dažām stiprajām pusēm, piemēram, tās informācijas, komunikāciju un tehnoloģiju infrastruktūru, taču tās sniegums atpaliek cilvēkresursu, publiskā un privātā sektora sadarbības, kā arī ieguldījumu intelektuālā īpašuma jomās. Latvijas snegumam inovācijas jomā varētu nākt par labu aktīvāka lielāko valsts uzņēmumu iesaistīšanās, kuriem ir resursi, lai atļautos veikt būtiskus ieguldījumus.

- **Labākai iekšējai darbaspēka mobilitātei ir izšķiroša nozīme ekonomikas izaugsmē ārpus Rīgas.** Pārcelšanos darba dēļ uz vietām ārpus galvaspilsētas reģiona apgrūtina īres mājokļu trūkums. Šā iemesla dēļ cilvēki, kuri nevar atrast darbu savā dzīvesvietā, pārcēlas uz dzīvi ārzemēs tā vietā, lai pārceltos Latvijas iekšienē. Neraugoties uz to, ka trūkst adekvātu un cenas ziņā pieejamu mājokļu, ieguldījumu līmenis mājokļos ārpus Rīgas ir bijis zems iedzīvotāju zemās pirktspējas un ilgtermiņa finansējuma trūkuma dēļ. Ieguldījumus mājokļos kavē arī laikietilpīgie būvniecības procesi un vājā izīrētāju interešu aizsardzība īres mājokļu gadījumā.
- **Latvija ir tuvu tam, lai sasniegtu atjaunojamo energoresursu enerģijas mērķi 2020. gadam, taču ir jāiegulda lielākas pūles, lai uzlabotu energoefektivitāti.** Visaptveroša mājokļu energoefektivitātes uzlabošanas programma ir palīdzējusi ierobežot enerģijas patēriņa pieaugumu, bet, kopumā ņemot, dzīvojamo ēku un transporta nozarē enerģijas patēriņš turpina pieaugt. Latvija, visticamāk, sasniegs savu 2020. gada mērķi attiecībā uz enerģijas īpatsvaru, kas saražota no atjaunojamiem energoresursu avotiem, kaut gan tās atbalsta programma ir izrādījusies dārga.
- **Reciklēšanas īpatsvars Latvijā ir zems, un pēdējos gados progress ir bijis mazs.** Latvija lielāko daļu sadzīves atkritumu joprojām apglabā poligonos. Vāja politikas koordinācija un finansiālu stimulu trūkums ir galvenie iemesli valsts grūtībām palielināt reciklēšanas īpatsvaru.

- **Latvija ir nedaudz uzlabojusi savu rezultātu korupcijas uztveres indeksā, taču korupcija joprojām ir problēma.** Nesen pieņemtais trauksmes cēlēju aizsardzības likums ir pozitīvs solis. Valsts korupcijas apkarošanas struktūra nesen arī ir uzņēmusi apgriezienus, pateicoties vairākiem tās atklātajiem augsta profila korupcijas gadījumiem. Tomēr joprojām valda uzskats, ka valdības lēmumu pieņemšanu ietekmē favorītisms, bet iepirkumu procesā ir iespējama korupcija. Kavēšanās korupcijas apkarošanas stratēģijas īstenošanā un valsts amatpersonu īpašumu deklarāciju verifikācijas trūkums joprojām rada bažas.

1. EKONOMIKAS STĀVOKLIS UN PERSPEKTĪVAS

IKP pieaugums

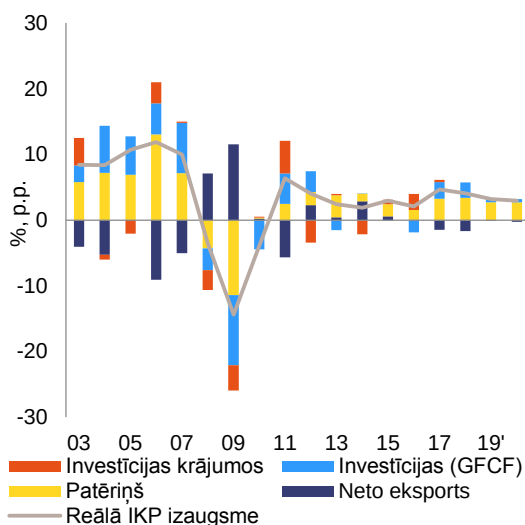
2018. gadā turpinājās spēcīgs IKP pieaugums, jo, pateicoties investīcijām un privātajam patēriņam, tas jau otro gadu pēc kārtas pārsniedza 4 %. Patērētāju optimisms un ES līdzekļu ieplūde pēdējos 2 gadus ir noteikuši izaugsmes apstākļus, un paredzams, ka tie pozitīvi ietekmēs IKP pieaugumu arī turpmāk. Eksporta rādītāji ir salīdzinoši labi, ņemot vērā gaidāmo samazināšanos finanšu pakalpojumu un tranzīta pakalpojumu jomā. Valsts patēriņš arī pieauga stabilā tempā, un nodarbinātības pieaugums 2018. gadā palielinājās pēc vairāku gadu stagnācijas, ko veicināja straujš būvniecības pieaugums. Ar 2,6 % pieaugumu inflācija saglabājās aptuveni tādā pašā apmērā kā iepriekšējā gadā.

eksportu un valsts patēriņu salīdzinājumā ar iepriekšējiem 2 gadiem.

Patēriņš

Paredzams, ka stabils privātais patēriņš arī turpmāk prognozes periodā būs ekonomikas izaugsmes pamatā. Tiek prognozēts, ka 2018. gadā mājsaimniecību patēriņš būs pieaudzis par 4,5 %, pārsniedzot iepriekšējā gada pieaugumu, jo to stimulēja spēcīga nodarbinātības izaugsme. Patēriņu vēl vairāk sekmēja straujš investīciju pieaugums, kā rezultātā stabili pieauga ilglietojuma preču patēriņš. Optimisms turpina krietni pārsniegt ilgtermiņa vidējo līmeni, un paredzams, ka arī turpmāk tas nodrošinās veselīgu tempu privātā patēriņa pieaugumam. Tomēr vājā nodarbinātības izaugsme to nedaudz palēninās.

1.1. diagramma. IKP izaugsme un elementu ietekme

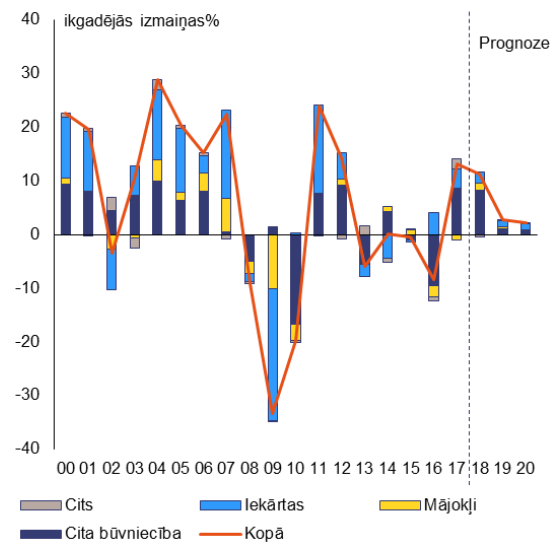

Avots: Eiropas Komisija

Investīcijas

Investīciju pieaugumu Latvijā virza ES līdzekļu ieplūde un biroju telpu būvniecība. Tiek prognozēts, ka 2018. gadā investīcijas būs palielinājušās par 11,2 %, kas ir nedaudz mazāk nekā 13,1 % iepriekšējā gadā. Biroju telpu un ES finansēto nedzīvojamo ēku būvniecība bija lielākie investīciju pieauguma veicinātāji. Tajā pašā laikā investīcijas intelektuālajā īpašumā 2018. gadā stagnēja. Palielinoties ES līdzekļu ieplūdei, tiek lēsts, ka investīcijas infrastruktūrā palēnināsies, taču pastiprinātam pieprasījumam pēc biroju telpām un mājokļiem būtu jānodrošina investīciju pieaugums aptuveni 2–3 % apmērā prognozes periodā (1.2. diagramma).

Komisijas ziemas prognozē paredzēts, ka 2019. gadā izaugsme palēnināsies līdz 3,1 % un 2020. gadā – līdz 2,6 %. Paredzams, ka galvenie izaugsmes virzītāji – augstāks par vidējo patērētāju optimisms un labvēlīga investīciju dinamika – prognozes periodā saglabāsies. Tomēr vairāki citi faktori nozīmēs, ka izaugsme palēnināsies salīdzinājumā ar 2017. un 2018. gadu. Sagaidāms, ka vissvarīgākais no tiem – investīciju pieauguma temps – palēnināsies līdz viencipara skaitlim, ES līdzekļu ieplūdei sasniedzot maksimumu. Turklāt paredzams, ka mazāk dinamisks ārējais pieprasījums un ierobežotā fiskālā telpa palēninās

1.2. diagramma. **Investīciju pieaugums un iemaksas (%)**

Avots: Eiropas Komisija

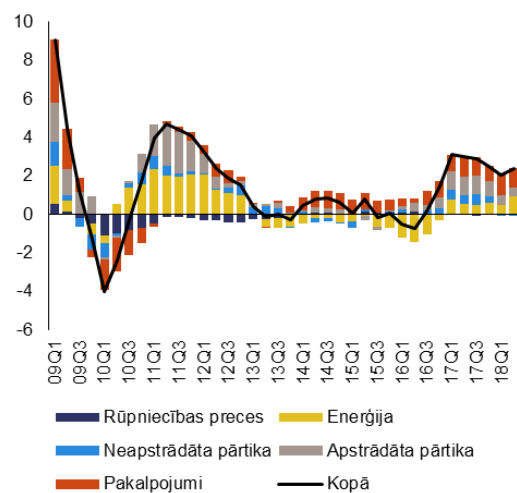
Tirdzniecība

Eksporta rādītāji 2018. gadā bija ļoti labi, taču ārvalstu pieprasījuma samazinājums un strukturālā lejupslīde dažās Latvijas pakalpojumu eksporta jomās liecina par tempa samazināšanos. Tiek prognozēts, ka eksports 2018. gadā būs pieaudzis par 3,6 %, radot pozitīvu pārsteigumu, ņemot vērā to, ka tika sagaidīts, ka lejupslīde finanšu pakalpojumu un transporta pakalpojumu eksporta jomās negatīvi ietekmēs Latvijas kopējos eksporta rādītājus. Paredzams, ka finanšu pakalpojumu eksports, kas 2017. gadā sasniedza aptuveni 1 % no IKP, būs ievērojami samazinājies pēc valdības lēmuma krasi samazināt banku nozares pakļautību riskam, ko rada klienti, kas nav ES rezidenti, aizliedzot bankām apkalpot čaulas uzņēmumus. Sakarā ar Krievijas lēmumu novirzīt lielāko daļu kravu uz savām ostām transporta jomas eksportā ir iestājusies ilgtermiņa strukturālā lejupslīde. Papildus šiem notikumiem tiek prognozēts, ka eksporta rādītāji būs labi, neraugoties uz gaidāmo ārējā pieprasījuma mazināšanos.

Inflācija

Paredzams, ka enerģijas un pakalpojumu cenas dominēs 2019. un 2020. gada inflācijas dinamikā. 2018. gada inflācijas skaitli – 2,6 % – stimulēja enerģijas un pakalpojumu cenu pieaugums. Tas ir nedaudz mazāk par 2,9 %

2017. gadā, kad inflācijas paaugstināšanos veicināja ievērojams un vienreizējs pārtikas cenu pieaugums. Algu pieaugums Latvijā ir bijis viens no straujākajiem ES – algas 2017. gadā pieauga par 7,9 % un 2018. gada pirmajā pusē turpināja pieaugt aptuveni tādā pašā tempā. Straujais algu pieaugums ir pakāpeniski palielinājis pakalpojumu cenu inflāciju, taču citās jomās tas plašākā inflācijā ir pārtapis lēnām. Sagaidāms, ka 2019. gadā enerģijas cenu pieaugums, no jauna pieaugošās pārtikas cenas un pakalpojumu cenu radītās nepārtrauktā spiediena dēļ inflācija pieaugs līdz aptuveni 2,7 % pirms pieauguma tempa samazināšanās 2020. gadā, jo apstāsies enerģijas cenu pieaugums.

1.3. diagramma. **SPCI inflācija un iemaksas (%)**
ikgadējās izmaiņas

Avots: Eiropas Komisija

Produktivitāte un darbaspēka vienības izmaksas

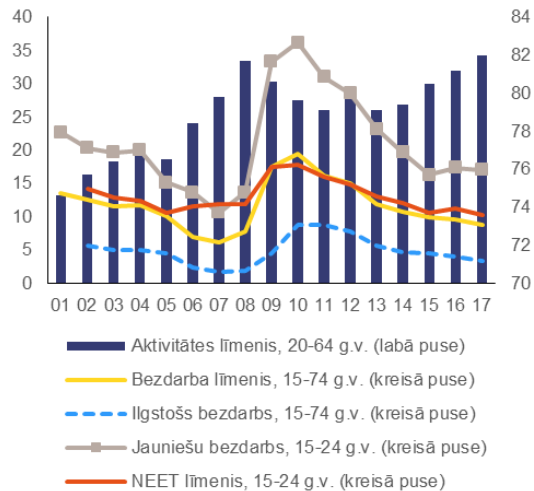
Pēdējos pāris gados Latvijas produktivitātes pieaugums ir paātrinājies, kas mazina augsto darbaspēka vienības izmaksu pieaugumu. Produktivitātes pieaugums 2017. gadā sasniedza 4,7 %, izvirzot Latviju to valstu starpā, kurām ir visaugstākais produktivitātes pieaugums ES. Tas ir arī palielinājums salīdzinājumā ar 2,4 % vidējo pieaugumu iepriekšējo 3 gadu laikā. Produktivitātes pieaugums ir vērojams visās galvenajās ekonomikas nozarēs, piemēram, rūpniecībā, tirdzniecībā un publiskajā sektorā. Rezultātā darbaspēka vienības izmaksu pieaugums 2017. gadā samazinājās līdz 3,2 %, salīdzinot ar

vidējo pieaugumu aptuveni 5 % apmērā kopš 2012. gada. Tomēr 3 gadu laikā šo izmaksu pieauguma līmenis 14,7 % apmērā joprojām ir viens no augstākajiem ES. Raugoties nākotnē, tiek prognozēts, ka produktivitātes pieaugums palēnināsies līdz ar vispārējo IKP pieaugumu, taču tiek sagaidīts, ka tas turpinās būt spēcīgs. Darbaspēka vienības izmaksu pieaugums saskaņā ar prognozēto ievērojami nesamazināsies prognozes periodā, jo sarūkošais darbaspēka piedāvājums arī turpmāk būs pastāvīgs faktors. Taču investīciju pieauguma atdzīšana var nedaudz mazināt darbaspēka pieprasījuma radīto spiedienu.

Darba tirgus

Latvijas ekonomika palielināja darba tirgus aktivitāti un nodarbinātību, bet darbaspēka turpmāka samazināšanās šķiet neizbēgama. 2018. gadā straujais būvniecības un tirdzniecības pieaugums izraisīja nodarbinātības pieaugumu. Tajā pašā laikā darbaspēks turpināja samazināties, lai gan lēnākā tempā nekā iepriekšējos gados, jo spēcīgā ekonomika palīdzēja palielināt aktivitātes līmeni vecuma grupā no 20 līdz 64 gadiem, kas 2018. gada 3. ceturksnī bija 83,5 %, pārsniedzot iepriekšējo kulmināciju 2008. gadā. Bezdarba līmenis turpināja samazināties un 2018. gada 3. ceturksnī bija 7,1 %, kas ir krietni zemāk par tā vēsturisko vidējo rādītāju, bet nedaudz augstāk par ES vidējo rādītāju. Saspringtā darba tirgus dēļ algu pieaugums strauji turpinājās, ko daļēji veicināja ievērojamais minimālās algas palielinājums. Raugoties nākotnē, sagaidāms, ka algu pieaugums saglabāsies augsts, kaut gan tam vajadzētu nedaudz mazināties, jo mazināsies būvniecības nozares radītais spiediens.

1.4. diagramma. Atsevišķi darba tirgus rādītāji

Avots: Eiropas Komisija

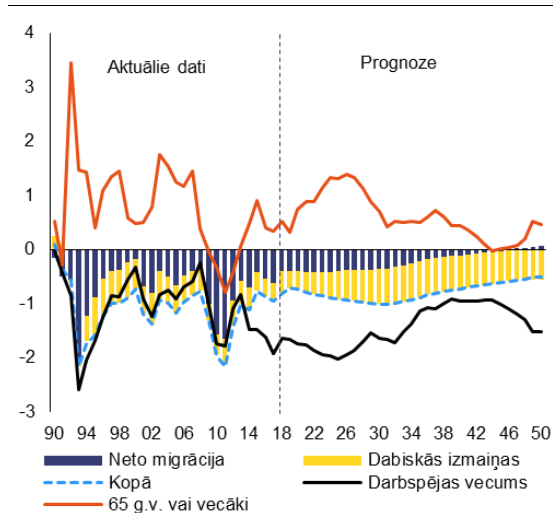
Kopš 2010. gada lielākā daļa darba tirgus rādītāju ir stabili uzlabojušies. Ilgstošā bezdarba līmenis 2018. gadā turpināja samazināties, 2018. gada 3. ceturksnī sasniedzot 3,0 %, kas ir tuvu ES vidējam rādītājam. Jaunieši arī gūst labumu no darba tirgus uzlabošanās – šajā grupā bezdarba līmenis 2018. gada 2. ceturksnī samazinājās līdz 9,8 % (zemāk par ES vidējo rādītāju – 15,2 %), salīdzinot ar 36,2 % 2010. gadā. To jauniešu īpatsvars, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (NEET), arī samazinājās par 0,9 procentpunktiem (salīdzinot ar iepriekšējo gadu) līdz 10,3 % 2017. gadā (tuvu ES vidējam līmenim – 10,9 %).

Demogrāfiskā attīstība

Tiek prognozēts, ka Latvijas iedzīvotāju skaits turpinās samazināties par aptuveni 1 % gadā, bet darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās pastiprināsies. Latvijas iedzīvotāju skaits kopš 1991. gada samazinās vidēji par nedaudz vairāk kā 1 % gadā. Emigrācija veidoja aptuveni divas trešdaļas no depopulācijas, savukārt atlikušo trešdaļu – dabiskās izmaiņas. Sagaidāms, ka vidējais iedzīvotāju skaita samazināšanās temps nākamajos 20 gados būs aptuveni tāds pats kā pēdējo trīsdesmit gadu laikā – nedaudz virs 1 % gadā. Tomēr tiek prognozēts, ka migrācija pakāpeniski līdzsvarosies, bet dabiskās iedzīvotāju skaita izmaiņas pasliktināsies. Arī darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās kļūs intensīvāka. Ievērojot

to, ka kopš 1990. gada darbības vecuma iedzīvotāju skaits ir samazinājies vidēji tādā pašā tempā kā kopējais iedzīvotāju skaits, paredzams, ka samazināšanās temps palielināsies. Nākamajos 20 gados darbības vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās vidējais temps gadā ir prognozēts 1,6 % apmērā, savukārt kopējā iedzīvotāju skaita samazināšanās vidējais temps ir prognozēts 0,9 % apmērā gadā. Darbības vecuma iedzīvotāju īpatsvara samazināšanās nozīmē, ka vecumatkarības koeficients palielināsies ātrāk nekā iepriekš. Attiecība starp 65 gadus veciem cilvēkiem un cilvēkiem vecumā no 20 līdz 64 gadiem 1990. gadā bija aptuveni 0,2, bet tagad ir 0,33, un tiek prognozēts, ka līdz 2040. gadam tā palielināsies līdz aptuveni 0,57. Iedzīvotāju skaita samazināšanās un arvien lielāks apgādājamo īpatsvara koeficients rada nozīmīgas politikas problēmas vairākās jomās — fiskālās stabilitātes (sk. 3.1.4. iedaļu), darbaspēka piedāvājuma (sk. 3.3.1. iedaļu), veselības aprūpes (sk. 3.3.3. iedaļu), izglītības (sk. 3.3.4. iedaļu), produktivitātes, enerģētikas un valsts pārvaldes jomā (sk. Eiropas Komisija, 2018h).

1.5. diagramma. Iedzīvotāju skaita izmaiņas un to virzītājspēki (%)

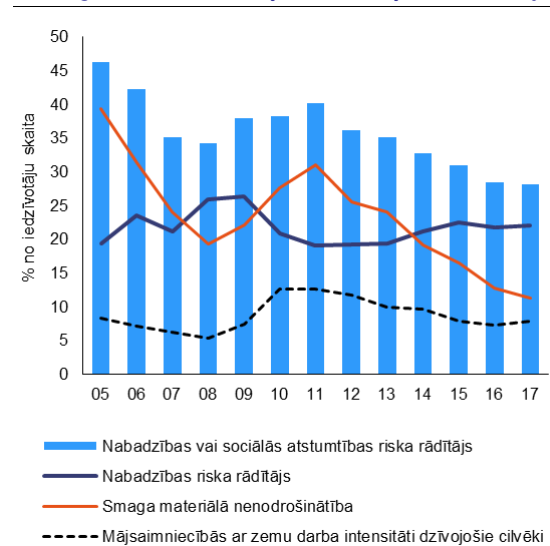
Avots: Eiropas Komisija

Sociālā attīstība

Vispārējā nabadzība un sociālā atstumtība ir samazinājusies līdz pirmskrīzes līmenim, bet mazāk aizsargātas grupas tiek atstātas novārtā. Saskaņā ar pakāpeniskiem uzlabojumiem darba tirgū to cilvēku īpatsvars, kuri dzīvo

mājsaimniecībās ar ļoti zemu darba intensitāti, kopš 2010. gada samazinās un 2018. gadā sasniedza 7,6 % salīdzinājumā ar 12,6 % maksimumu, kas reģistrēts 2010.–2011. gadā⁽²⁾. Turklāt smaga materiālā nenodrošinātība kopš 2011. gada pastāvīgi samazinās un ir sarukusi zemāk par pirmskrīzes līmeni (9,5 % 2018. gadā salīdzinājumā ar 24 % 2007. gadā). Tomēr nabadzības riska rādītājs, kas ir relatīvās nabadzības rādītājs, joprojām pārsniedz pirmskrīzes līmeni (23,3 % 2018. gadā salīdzinājumā ar 21,2 % 2007. gadā). Plašākā izteiksmē nabadzības vai sociālās atstumtības risks kopš 2012. gada ir stabili samazinājies un 2018. gadā sasniedza vēsturiski zemu līmeni – 28,4 %. Tomēr nabadzības vai sociālās atstumtības risks vecāka gadagājuma cilvēkiem, bezdarbniekiem un personām ar invaliditāti palielinās (3.3.2. iedaļa). Nabadzības riska rādītājs ir augstāks lauku apvidos, un 2017. gadā lauku iedzīvotāju medianālie ienākumi bija tikai 76 % no pilsētu iedzīvotāju medianāliem ienākumiem, salīdzinot ar ES vidējo rādītāju 84 %.

1.6. diagramma. Atsevišķi sociālās iekļaušanas rādītāji

Avots: Eiropas Komisija

Ienākumu nevienlīdzība joprojām krietni pārsniedz ES vidējo rādītāju. 2018. gadā turīgāko 20 % Latvijas iedzīvotāju ienākumi bija 6,8 reizes lielāki nekā nabadzīgāko 20 % iedzīvotāju ienākumi, kas ir ievērojami nevienmērīgāks sadalījums, nekā ES kopumā

⁽²⁾ EU-SILC dati par ienākumiem visās dalībvalstīs, izņemot Īriju un Apvienoto Karalisti, attiecas uz iepriekšējo gadu.

(5,1 reizi 2017. gadā). Sociālās aizsardzības sistēmas ierobežotā adekvātuma un nodokļu sistēmas progresivitātes ierobežotības dēļ pārdale, izmantojot nodokļus un sociālos pārvedumus, ienākumu nevienlīdzību Latvijā ietekmē mazāk nekā citās dalībvalstīs (3.1.3. iedaļa par nodokļiem un 3.3.2. iedaļa par sociālo politiku).

Labklājības nevienlīdzība Latvijā ir viena no augstākajām ES. Džini koeficientam attiecībā uz labklājības sadali sasniedzot⁽³⁾ vērtību 78,5, labklājības nevienlīdzība Latvijā ir viena no augstākajām dalībvalstu vidū. Aptuveni pusi no labklājības veido īpašumtiesības uz galveno dzīvesvietu un ceturto daļu veido īpašumtiesības uz citu nekustamo īpašumu, kas līdzinās ES vidējam rādītājam. Latvijā labklājības īpatsvars finanšu aktīvu izteiksmē ir nedaudz zemāks, taču tie, tāpat kā pārējā ES, lielākoties pieder turīgākajām mājāsaimniecībām. Augstais labklājības nevienlīdzības līmenis Latvijā joprojām saglabājas, neraugoties uz zemo ar mājokli saistīto parādu līmeni un augsto mājokļa īpašumtiesību īpatsvaru iedzīvotāju vidū (81,5 %), tostarp to iedzīvotāju vidū, kuri ir pakļauti nabadzības riskam (74,2 %).

Iespēju nevienlīdzība turpina pastāvēt attiecībā uz piekļuvi izglītībai un veselības aprūpei. Ienākumu nabadzība starp mazkvalificētu vecāku un augsti kvalificētu vecāku bērniem kopš 2009. gada pakāpeniski sašaurinās: 2018. gadā šis rādītājs bija 52,1 procentpunkts, kas ir zemāk par ES vidējo rādītāju – 53,9 procentpunktiem 2017. gadā. Tāpat arī atšķirība starp 2015. gada studentu sasniegumiem zinātnē ESAO Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā, ko varētu izskaidrot ar skolēnu sociālekonomisko statusu, bija viena no zemākajām ES. Tomēr, aplūkojot to, cik izglītība ir cenas ziņā pieejama dažādām ienākumu grupām, Latvijas rādītāji ir sliktāki nekā ES vidējais rādītājs – Latvijas iedzīvotāji ziņo par kopumā lielākām grūtībām izglītības apmaksāšanā⁽⁴⁾. Pastāv arī acīmredzama

atšķirība starp etnisko minoritāšu un etnisko latviešu līdzdalību darba tirgū. Turklāt piekļuve veselības aprūpei nav vienlīdzīga ienākumu grupu starpā – grupām ar zemiem ienākumiem ir daudz augstāks neapmierināto veselības aprūpes pakalpojumu vajadzību līmenis nekā iedzīvotāju grupām ar augstiem ienākumiem (3.3.3. iedaļa).

Reģionālā perspektīva

Ekonomiskās attīstības un nodarbinātības iespējas Latvijas reģionos ievērojami atšķiras. 2015. gadā IKP uz vienu iedzīvotāju Rīgā bija 167 % no valsts vidējā rādītāja, savukārt citos reģionos tas bija zemāks par valsts vidējo rādītāju, un nabadzīgākais reģions – Latgale – radīja tikai 56 % no valsts vidējā rādītāja. Tomēr IKP uz vienu iedzīvotāju ietekmē lielais skaits tādu darba ņēmēju, kuri iebrauc Rīgā, un tas, ka visi lielākie valsts uzņēmumi ir reģistrēti Rīgā, kamēr ekonomiskā produktivitāte tiek gūta visā Latvijas teritorijā. Tāpēc atalgojuma atšķirības, iespējams, sniedz taisnīgāku priekšstatu par reģionālajām atšķirībām. Darba ņēmēji Rīgā pelna 113 % no valsts vidējās algas, savukārt darba ņēmēji Latgalē saņem 69 % no valsts vidējās algas. Turklāt IKP uz vienu iedzīvotāju un algu starpība ar Rīgu lielākajā daļā reģionu ir samazinājusies, izņemot Latvijas rietumu reģionu Kurzemi, kur IKP uz vienu iedzīvotāju un algu pieaugums pēdējo 15 gadu laikā ir bijis vislētākais Latvijā. Tomēr, kaut arī algas un IKP uz vienu iedzīvotāju ir palielinājušies visos reģionos (kaut arī Rīgā daudz straujāk), nodarbinātības iespēju atšķirības ir palielinājušās – Rīgas reģiona daļa kopējā nodarbinātībā ir pieaugusi no 52 % 2008. gadā līdz 55 % 2017. gadā. Latgalei un Kurzemei ir klājies vissliktāk. Atšķirībā no pārējās valsts nodarbinātība šajos reģionos ir samazinājusies salīdzinājumā ar 2010. gadu, kad ekonomika krīzes laikā sasniedza zemāko punktu.

Ārējā pozīcija

Neraugoties uz straujāku IKP pieaugumu, tekošais konts joprojām ir līdzsvarots. Tiek prognozēts, ka 2018. gadā tekošais konts būs līdzsvarots, kas ir nedaudz mazāk nekā pārpalikums 0,7 % apmērā no IKP 2017. gadā. Tekošais konts kopš 2014. gada ir saglabājies

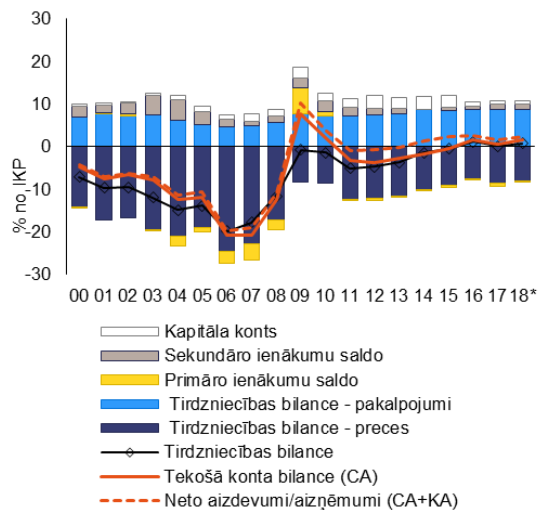
⁽³⁾ Džini koeficients ir rādītājs ar vērtību no 0 līdz 100. Zemākas vērtības liecina par lielāku vienlīdzību. Citiem vārdiem sakot, 0 parāda, ka visiem ir vienādi neto aktīvi; 100 parāda, ka visi aktīvi pieder vienai personai.

⁽⁴⁾ No *EU-SILC* moduļa par pakalpojumu pieejamību (2016. gads): 2016. gadā personas, kas maksā par formālo izglītību Latvijā, ziņoja par daudz lielākām grūtībām to atļauties, salīdzinot ar ES. Latvijā 8 % ziņoja par lielām grūtībām, 26,1 % – mērenām grūtībām un 33,1 % bija nelielas grūtības maksāt par formālo izglītību, kamēr šie

skaitļi ES-28 valstīs bija: 6,8 % (lielas grūtības), 12 % (mērenas grūtības) un 22,3 % (nelielas grūtības).

visumā līdzsvarots, galvenokārt pateicoties labākai tirdzniecības bilancei. Raugoties no ieguldījumu uzkrājumu perspektīvas, lielāks mājsaimniecību neto uzkrājumu līmenis ir galvenais faktors, kas sekmējis tekošā konta līdzsvarošanu, salīdzinot ar 2010.–2014. gadu. Līdz ar to neto starptautisko investīciju pozīcija (*NIIP*) arī turpināja uzlaboties un 2018. gada beigās bija mīnus 50 % no IKP. Kaut arī saistītie ekonomikas riski joprojām ir salīdzinoši augsti, tie ir ierobežoti, jo *NIIP* galvenokārt veido ārvalstu tiešās investīcijas, savukārt investīciju pozīcija, kas neietver pašu kapitālu, 2018. gada beigās bija tuvu līdzsvaram.

1.7. diagramma. Tekošais konts un tā komponenti (% no IKP)

Avots: Eiropas Komisija

Publiskās finanses

Neraugoties uz spēcīgo IKP pieaugumu, vispārējās valdības budžeta bilance joprojām ir negatīva. Vispārējās valdības budžeta deficīts 2018. gadā bija 0,7 % no IKP, jo ievērojams nodokļu samazinājums un aizsardzības un veselības aprūpes izdevumu pieaugums 2016. gada budžeta nelielo pārpalikumu pārvērta atpakaļ deficītā. Paredzams, ka 2019. gadā valsts bilance turpinās pasliktināties, bet 2020. gadā nedaudz uzlabosies. Komisija aplēsa, ka izlaides starpība joprojām ir ļoti pozitīva, un tāpēc pašreizējais deficīts veicina prociklisku fiskālās politikas nostāju.

1.1. tabula. Galvenie ekonomikas, finanšu un sociālie rādītāji

	2004–2007	2008–2012	2013–2015	2016	2017	prognoze		
						2018	2019	2020
Reālais IKP (ikgadējās izmaiņas)	10,2	-2,6	2,4	2,1	4,6	4,7	3,1	2,6
Potenciālā izaugsme (ikgadējās izmaiņas)	7,4	0,0	1,5	2,3	3,0	3,4	3,6	3,7
Privātais patēriņš (ikgadējās izmaiņas)	12,5	-3,3	3,0	1,4	4,1	.	.	.
Valsts patēriņš (ikgadējās izmaiņas)	4,0	-2,8	1,8	3,9	4,1	.	.	.
Bruto pamatkapitāla veidošana (ikgadējās izmaiņas)	21,6	-7,2	-2,2	-8,4	13,1	.	.	.
Preču un pakalpojumu eksports (ikgadējās izmaiņas)	14,5	4,5	3,4	4,4	6,2	.	.	.
Preču un pakalpojumu imports (ikgadējās izmaiņas)	19,1	-2,5	1,2	4,4	8,9	.	.	.
Ieguldījums IKP izaugsme:								
Iekšzemes pieprasījums (ikgadējās izmaiņas)	14,9	-4,9	1,6	-0,3	5,8	.	.	.
Krājumi (ikgadējās izmaiņas)	0,1	-1,1	-0,5	2,4	0,3	.	.	.
Neto eksports (ikgadējās izmaiņas)	-4,9	2,9	1,3	0,0	-1,5	.	.	.
Ieguldījums iespējamā IKP izaugsme:								
Kopējais darbaspēka (stundās) ieguldījums (ikgadējās izmaiņas)	0,3	-1,1	-0,6	0,0	0,2	0,5	0,6	0,7
Kapitāla uzkrājumi (ikgadējās izmaiņas)	3,8	1,4	0,8	0,4	0,8	1,1	1,1	1,0
Kopējā faktoru produktivitāte (ikgadējās izmaiņas)	3,4	-0,2	1,2	1,9	2,0	1,8	2,0	2,0
Izlaides starpība	6,3	-5,6	-0,2	0,2	1,8	2,4	2,1	1,3
Bezdarba līmenis	8,7	15,2	10,9	9,6	8,7	7,3	6,7	6,5
IKP deflators (ikgadējās izmaiņas)	12,5	2,0	1,1	0,9	3,2	3,7	2,1	2,7
Saskaņotais patēriņa cenu indekss (SPCI, ikgadējās izmaiņas)	7,4	4,6	0,3	0,1	2,9	2,6	2,7	2,1
Nominālā atlīdzība vienam nodarbinātajam (ikgadējās izmaiņas)	24,4	1,5	7,3	7,3	8,0	7,1	5,8	5,8
Darba ražīgums (reālais, uz vienu nodarbināto personu, ikgadējās izmaiņas)	7,4	1,4	1,6	2,4	4,7	.	.	.
Darbaspēka vienības izmaksas (ULC, visa ekonomika, ikgadējās izmaiņas)	15,9	0,1	5,5	4,8	3,1	4,4	2,8	2,9
Reālās darbaspēka vienības izmaksas (ikgadējās izmaiņas)	3,0	-1,9	4,4	3,9	0,0	0,7	0,7	0,2
Reālais efektīvais valūtas maiņas kurss (ULC, ikgadējās izmaiņas)	11,2	-2,1	4,3	3,9	2,6	3,6	0,2	0,4
Reālais efektīvais valūtas maiņas kurss (SPCI, ikgadējās izmaiņas)	2,0	1,1	0,8	1,3	-0,2	3,7	0,1	-0,1
Mājsaimniecību ietaupījumu līmenis (neto ietaupījumi, izteikti % no neto izmantojamā ienākuma)	-9,1	-4,5	-12,0	-4,0	-5,8	.	.	.
Privātā sektora kredītu plūsma, konsolidēta (% no IKP)	27,3	-0,2	-3,4	0,3	0,3	.	.	.
Privātā sektora parāds, konsolidēts (% no IKP)	86,3	115,4	92,6	88,0	83,5	.	.	.
no kura mājsaimniecību parāds, konsolidēts (% no IKP)	32,5	43,3	26,9	23,6	22,2	.	.	.
no kura nefinanšu sabiedrību parāds, konsolidēts (% no IKP)	53,8	72,1	65,7	64,4	61,3	.	.	.
Bruto ieņēmumus nenesošais parāds (% no kopējiem parāda instrumentiem un kopējiem aizdevumiem un avansiem) (2)	.	9,9	6,1	5,2	4,7	.	.	.
Uzņēmumi, neto aizdevumi (+) vai neto aizņēmumi (-) (% no IKP)	-9,5	6,1	6,5	2,4	3,4	2,9	2,6	2,1
Uzņēmumi, bruto pamatdarbības pārpalikums (% no IKP)	30,8	29,9	30,2	26,4	26,6	26,1	24,8	24,5
Mājsaimniecības, neto aizdevumi (+) vai neto aizņēmumi (-) (% no IKP)	-5,6	-0,3	-3,9	0,1	-1,3	-0,2	0,1	0,6
Deflēto mājokļu cenu indekss (ikgadējās izmaiņas)	16,9	-11,3	4,2	4,7	5,5	.	.	.
Ieguldījumi dzīvojamās ēkās (% no IKP)	4,5	2,8	2,4	2,1	1,9	.	.	.
Tekošā konta balance (% no IKP), maksājumu balance	-16,4	-1,9	-1,6	1,6	0,7	-0,2	-0,6	-0,6
Tirdzniecības balance (% no IKP), maksājumu balance	-16,6	-4,7	-1,9	1,2	0,1	.	.	.
Preču un pakalpojumu tirdzniecības nosacījumi (ikgadējās izmaiņas)	1,4	-0,3	0,0	2,8	0,7	1,4	-1,1	0,3
Kapitāla konta balance (% no IKP)	1,3	2,2	2,8	1,0	0,8	.	.	.
Neto starptautisko investīciju pozīcija (NIIP) (% no IKP)	-60,0	-76,1	-65,4	-58,4	-56,3	.	.	.
NIIP, izņemot instrumentus bez saistību neizpildes riska (% no IKP) (1)	-30,2	-37,8	-17,2	-9,8	-7,6	.	.	.
IIP saistības, izņemot instrumentus bez saistību neizpildes riska (% no IKP) (1)	93,8	132,4	127,0	134,5	128,2	.	.	.
Eksporta rādītāji pret attīstīto valstu rādītājiem (% izmaiņas 5 gadu laikā)	105,1	50,6	15,2	6,2	2,9	.	.	.
Eksporta tirgus daļa, preces un pakalpojumi (gadu no gada)	.	.	0,5	3,9	2,3	.	.	.
Neto ĀTI plūsma (% no IKP)	-5,1	-2,6	-1,7	-0,1	-1,9	.	.	.
Vispārējās valdības balance (% no IKP)	-0,6	-5,5	-1,3	0,1	-0,6	-0,8	-1,0	-0,7
Strukturālā budžeta balance (% no IKP)	.	.	-1,3	0,0	-1,2	-1,8	-1,7	-1,2
Vispārējās valdības bruto parāds (% no IKP)	10,8	36,9	38,9	40,3	40,0	37,1	35,5	35,7
Nodokļu attiecība pret IKP (%)(3)	28,4	28,6	30,0	31,4	31,4	30,8	30,6	30,8
Nodokļa likme vienai personai, kas pelna vidējo algu (%)	29,0	29,7	29,6	29,1	.	.	.	.
Nodokļa likme vienai personai, kas pelna 50 % no vidējās algas (%)	26,3	27,3	27,4	27,0	.	.	.	.

(1) NIIP, izņemot tiešās investīcijas un portfeļa pašu kapitāla daļas.

(2) Iekšzemes banku grupas un atsevišķas bankas, ES un ārpus ES esošu ārvalstu kontrolēti meitasuzņēmumi un ES un ārpus ES esošu ārvalstu kontrolētas filiāles.

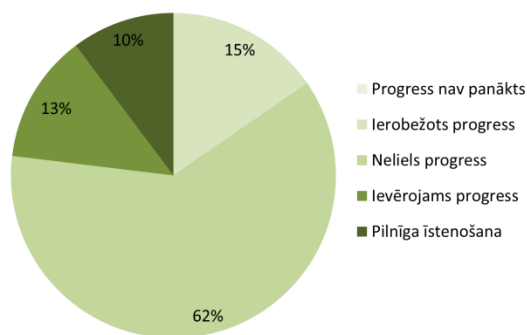
(3) Nodokļu attiecības pret IKP rādītājs ietver nosacītās sociālās iemaksas un tādējādi atšķiras no nodokļu attiecības pret IKP rādītāja, kas izmantots iedaļā par nodokļiem.

Avots: Eurostat un ECB dati 2019. gada 31. janvārī, ja pieejami; Eiropas Komisija attiecībā uz prognožu skaitļiem (dati par IKP un SPCI – 2019. gada ziemas prognoze, citi dati – 2018. gada rudens prognoze)

2. PROGRESS KONKRĒTĀM VALSTĪM ADRESĒTO IETEIKUMU ĪSTENOŠANĀ

Kopš Eiropas pusgada uzsākšanas 2011. gadā 85 % no visiem Latvijai adresētajiem ieteikumiem ir reģistrēti vismaz “neliels progress”. Raugoties uz to, kā Latvija ir īstenojusi konkrētai valstij adresētos ieteikumus (KVAI) kopš tos pirmo reizi sāka sniegt, 84 % no visiem Latvijai adresētajiem ieteikumiem ir reģistrēti vismaz “neliels progress” (2.1. diagramma). Latvija ir panākusi ievērojamu progresu un pilnīgu īstenošanu, saglabājot fiskālo disciplīnu, pieņemot iekšzemes fiskālo sistēmu un uzlabojot banku nozares makroprudenciālo uzraudzību.

2.1. diagramma. Konkrētām valstīm adresēto ieteikumu 2012.—2018. gadam daudzgadu īstenošana līdz šim brīdim

Piezīmes. Daudzgadu KVAI novērtējumā ir aplūkota īstenošana kopš KVAI pirmās pieņemšanas līdz 2019. gada ziņojumam par valsti. Šajā novērtējumā nav iekļauts novērtējums par atbilstību Stabilitātes un izaugsmes paktam.

Avots: Eiropas Komisija

Latvija uztur fiskālo disciplīnu un ir nedaudz samazinājusi nodokļu slogu zemajām algām. Fiskālie mērķi ir noteikti ar minimālu rezervi, ņemot vērā uz noteikumiem balstītās prasības. Fiskālā sistēma ir izveidota un ieviesta. Ieteikums kopš 2012. gada novirzīt nodokļus no zemajām algām uz citiem avotiem, kam nav tik negatīva ietekme uz izaugsmi, tika daļēji ņemts vērā 2017. gada nodokļu reformā. Lai gan nodokļu ķīlis zemajām algām ir samazināts, tas Latvijā joprojām ir augsts. Turklāt nodokļu samazināšanas pasākumi tikai daļēji bija vērsti uz grupām ar zemiem ienākumiem, savukārt reformas izmaksas ierobežo sabiedriskajiem pakalpojumiem, t. sk. distributīvajai politikai, pieejamos resursus. Nodokļu iestāžu centienu rezultātā nodokļu

saistību izpilde laika gaitā ir uzlabojusies, taču joprojām ir problēma.

Sociālās politikas reformas nav daudz pārvirzījušās uz priekšu, galvenokārt to izmaksu dēļ. Minimālie sociālie pabalsti joprojām ir ļoti mazi, un ir pieņemts tikai ļoti neliels palielinājums. Tālejoša ienākumu minimuma reforma nav ieviesta, galvenokārt tās izmaksu dēļ. Publiskie izdevumi par aktivizācijas pasākumiem un līdzdalība bezdarbnieku aktivizēšanas pasākumos joprojām ir ierobežoti, bet novecojušas prasmes un nepietiekamas latviešu valodas zināšanas turpina būt šķērslis nodarbinātībai. Ir paātrināta profesionālās izglītības un apmācības mācību programmas atjaunināšana, un ieviesta mācīšanās darbavietā. Lai gan dalība pieaugušo izglītībā palielinās, tā joprojām ir zema. Finansējums valsts veselības aprūpei 2018.–2019. gadā palielinās, bet tā līmenis joprojām ir zems salīdzinājumā ar citām valstīm un pakalpojumu vajadzībām.

Pakāpeniski tiek īstenots 2017. gada novembrī pieņemtais valsts pārvaldes reformas plāns, kura mērķis ir racionalizēt centrālo valsts pārvaldi, kā arī panākt lielāku pakalpojumu efektivitāti un kvalitāti, taču par vietējām pārvaldes iestādēm šādi plāni nav iesniegti. Ir uzsākta centrālās valsts pārvaldes racionalizēšana ar mērķi panākt lielāku pakalpojumu efektivitāti un kvalitāti, taču par vietējām iestādēm šādi plāni nav iesniegti. Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja jaunās vadības pasākumi cīnās pret korupciju ir kļuvusi intensīvāka, uzsākot izmeklēšanu vairākās lielās korupcijas lietās. Tomēr valsts amatpersonu aktīvu deklarāciju verifikācija joprojām rada bažas. Nesen pieņemtais Trauksmes cēlēju aizsardzības likums dod iespēju palielināt valsts pārvaldes pārredzamību un efektivitāti.

Kopumā Latvija ir panākusi ierobežotu progresu⁽⁵⁾ attiecībā uz 2018. gada konkrēti valstij adresēto ieteikumu īstenošanu. Latvija panāca nelielu progresu attiecībā uz valsts pārvaldes pārskatatbildību, jo īpaši, pieņemot

⁽⁵⁾ Informācija par progresu līmeni un darbībām, kas veiktas, lai ņemtu vērā politiskos padomus katrā attiecīgajā KVAI apakšsadaļā, ir izklāstīta pielikumā iekļautajā pārskata tabulā. Šajā vispārējā novērtējumā nav iekļauts novērtējums par atbilstību Stabilitātes un izaugsmes paktam.

Trauksmes cēlēju aizsardzības likumu, ņemot vērā tās Tieslietu padomes ieteikumus uzlabot maksātspējas procesu, palielinot valsts veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu, kā arī turpinot profesionālās izglītības reformas. Tikai ierobežots progress tika panākts nodokļu ķīla samazināšanā iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem un valsts pārvaldes efektivitātes uzlabošanā. Progress netika panākts attiecībā uz minimālo sociālo pabalstu adekvātuma uzlabošanu, jo plānotajam minimālo ienākumu pabalstu palielinājumam nav piešķirts finansējums.

2.1. tabula. Kopsavilkuma tabula par 2018. gada KVAI novērtējumu

Latvija	Progresā vispārējais novērtējums 2017. gada KVAI īstenošanā: ierobežots
1. KVAI. 2019. gadā sasniegt vidēja termiņa budžeta mērķi, ņemot vērā pielāgšanas saistību ar strukturālo reformu īstenošanu, attiecībā uz kurām ir piešķirta pagaidu novirze. Samazināt nodokļus zema atalgojuma saņēmējiem, novirzot nodokļus uz citiem avotiem, jo īpaši kapitālu un īpašumu, un uzlabojot nodokļu saistību izpildi.	Ierobežots progress(1) - Ierobežots progress nodokļu sloga novirzīšanā no zemām algām uz citiem avotiem. - Neliels progress nodokļu saistību izpildes uzlabošanā.
2. KVAI. Uzlabot minimālo ienākumu pabalstu, minimālo vecuma pensiju un cilvēkiem ar invaliditāti paredzētā ienākumu atbalsta adekvātumu. Uzlabot profesionālās izglītības un apmācības atbilstību darba tirgus prasībām un veicināt mazkvalificētu darba ņēmēju un darba meklētāju prasību pilnveidi. Uzlabot veselības aprūpes sistēmas pieejamību, kvalitāti un izmaksu lietderību.	Ierobežots progress - Minimālo ienākumu pabalstu, minimālo vecuma pensiju un cilvēkiem ar invaliditāti paredzētā ienākumu atbalsta adekvātuma uzlabošanā progress nav panākts. - Profesionālās izglītības un apmācības atbilstības darba tirgus prasībām uzlabošanā ir panākts neliels progress. - Veselības aprūpes sistēmas pieejamības, kvalitātes un izmaksu lietderības uzlabošanā panākts neliels progress.
3. KVAI. Uzlabot publiskā sektora efektivitāti, jo īpaši attiecībā uz pašvaldībām un valsts uzņēmumiem. Stiprināt valsts pārvaldes pārskatatbildību, aizsargājot trauksmes cēlētus, novēršot interešu konfliktus un rīkojoties saistībā ar rezultātiem, kas gūti pašlaik notiekošajā agrāko maksātspējas procesu izvērtēšanā.	Neliels progress - Ievērojams progress panākts trauksmes cēlēju aizsardzības jomā. - Rīkojoties saistībā ar rezultātiem, kas gūti agrāko maksātspējas procesu izvērtēšanā, ir panākts neliels progress. - Valsts pārvaldes pārskatatbildības palielināšanā panākts ierobežots progress. - Pašvaldību un valsts uzņēmumu efektivitātes uzlabošanā panākts ierobežots progress.

(1) 1. KVAI vispārējā novērtējumā nav iekļauts novērtējums par atbilstību Stabilitātes un izaugsmes paktam.

Avots: Eiropas Komisija

2.1. izcēlums. ES fondi un programmas Latvijā palīdz risināt strukturālās problēmas un sekmēt izaugsmi un konkurētspēju

Latvija ir viena no valstīm, kas gūst vislielāko labumu no ES atbalsta. Finanšiālais piešķirums no Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (ESI fondiem), kas paredzēts, lai palīdzētu Latvijai risināt attīstības problēmas, sasniedz 5,63 miljardus euro saskaņā ar pašreizējo daudzgadu finanšu shēmu. Tas atbilst aptuveni 3 % no valsts IKP gadā. 2018. gada beigās konkrētiem projektiem jau bija piešķirti aptuveni 4,27 miljardi euro (aptuveni 76 % no kopsummas). Papildus tam Latvija gūst labumu no citām ES programmām, piemēram: i) Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta, kas piešķir 269,4 miljonus euro konkrētiem stratēģiskiem transporta tīkla projektiem, un ii) "Apvārsnis 2020", saskaņā ar kuru 290 dalībnieki ir saņēmuši finansējumu 53 miljonu euro apmērā (t. sk. 47 MVU ar finansējumu aptuveni 10 miljonu euro apmērā).

ES finansējums ir palīdzējis risināt politikas problēmas, kas konstatētas 2018. gada konkrētai valstij adresētajos ieteikumos. Eiropas Sociālais fonds tiek izmantots darbaspēka prasmju pilnveidošanai un pārkvalificēšanai, kā rezultātā vairāk nekā 50 000 bezdarbnieku un gandrīz 9000 nodarbināto cilvēku ir uzlabojuši savu kvalifikāciju un prasmes. Profesionālās izglītības un apmācības (PIA) kvalitāte ir uzlabojusies, jo ir pabeigta PIA skolu tīkla optimizācija, notiek mācību programmas reforma un vairāk nekā 1000 studentu ir uzņemti mācīšanās darbvietā programmās. Latvijas veselības reformu īstenošana turpinās, un ESI fondi palīdz uzlabot veselības aprūpes sistēmas pieejamību, kvalitāti un izmaksu lietderību. Piemēram, lai novērstu reģionālās atšķirības veselības aprūpes pieejamībā, lauku apvidiem un pilsētām ārpus Rīgas jau ir piesaistīti 133 ārsti.

ES finansējums dod ieguldījumu Latvijas ekonomikas būtiskā attīstībā, veicinot izaugsmi un nodarbinātību, izmantojot ieguldījumus tādās jomās kā pētniecība, tehnoloģiju attīstība un inovācija, darījumdarbības konkurētspēja, ilgtspējīgs transports, nodarbinātība un darbaspēka mobilitāte. Līdz 2018. gadam ieguldījumu, kurus stimulēja ESI fondi, rezultātā jau tika izbūvēti vai modernizēti ceļi vairāk nekā 300 km garumā gan reģionālā līmenī, gan saistībā ar TEN-T tīklu. Vairāk nekā 40 Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) atbalstītu pētniecības projektu ir komercializēti, un atbalsts jau ir apstiprināts 3111 uzņēmumiem, tostarp 382 jaunuzņēmumiem, tādējādi radot 665 jaunu darbvietu. ESI fondi arī ir palīdzējuši samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas par 8570 tonnām CO₂.

Turklāt Komisija var sniegt pielāgotu tehnisko atbalstu pēc dalībvalsts pieprasījuma, izmantojot Strukturālo reformu atbalsta programmu, nolūkā palīdzēt dalībvalstīm īstenot izaugsmi veicinošas reformas, lai risinātu problēmas, kas konstatētas Eiropas pusgada procesā vai citās valsts reformās. Latvija, piemēram, saņem atbalstu, lai uzlabotu nodokļu administrēšanu, izvērtētu un uzlabotu veselības aizsardzības jomas vispārējos rādītājus un attīstītu savus kapitāla tirgus. Komisija, īstenojot mācību programmu, arī palīdz iestādēm to centienos apkarot nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Turklāt 2018. gadā tika uzsākts darbs pie publiskā sektora efektivitātes uzlabošanas, jo īpaši Iekšlietu ministrijā. Tiek arī sniegts atbalsts, lai stiprinātu valsts uzņēmumu koordinācijas un uzraudzības sistēmu.

ES finansējums palīdz piesaistīt privātās investīcijas. ERAF vien mobilizē papildu privāto kapitālu, piešķirot aptuveni 130 miljonus euro aizdevumu, garantiju un pašu kapitāla veidā. Paredzams, ka tas piesaistīs papildu privātās investīcijas 440 miljonu euro apmērā. Kopumā 2,85 % no ESI fondu piešķiruma tika izmaksāti finanšu instrumentu veidā.

Turklāt kopējais Eiropas Investīciju bankas apstiprināto darbību apjoms, ko atbalsta Eiropas Stratēģisko investīciju fonds (ESIF), ir 229 miljoni euro, kas, kā tiek paredzēts, izraisīs papildu privātā un publiskā sektora investīcijas 966 miljonu euro apmērā (2019. gada februāris). Latvija ieņem 8. vietu attiecībā uz apstiprināto darbību kopējo apmēru kā daļu no IKP. Līdz šim ESIF infrastruktūras un inovācijas sadaļā ir apstiprināti 9 projekti, kuros iesaistīta Latvija. To kopējais finansējums sasniedz 207 miljonus euro, kam, savukārt, vajadzētu radīt investīcijas 567 miljonu euro apmērā. MVU komponenta ietvaros ir apstiprinātas 8 vienošanās ar starpniekbankām kopsummā par 22 miljoniem euro, kam vajadzētu kopējās investīcijās piesaistīt aptuveni 399 miljonus euro. Paredzams, ka no šā atbalsta labumu gūs 7298 MVU un vidējas kapitalizācijas sabiedrības.

ES darbība stiprina valsts, reģionālās un vietējās iestādes un pilsonisko sabiedrību. Lai stiprinātu valsts pārvaldes kapacitāti dažādos līmeņos un uzlabotu sadarbību ar ieinteresētajām personām, ir piešķirts 101 miljons euro.

Sīkāka informācija pieejama: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/LV>

3. REFORMU PRIORITĀTES

3.1. PUBLISKĀS FINANSES UN NODOKĻI

3.1.1. FISKĀLĀ POLITIKA

Ekonomikas cikliskās augšupejas laikā valdības fiskālā politika ir bijusi ekspansīva. Šķiet, ka fiskālās politikas nostāja ir palielinājusi ekonomikas nestabilitāti ar fiskālajiem ierobežojumiem 2016. gadā, kad ekonomiku uz laiku ietekmēja investīciju samazināšanās, un ar prociklisku ekspansiju 2017. un 2018. gadā (3.1.1. diagramma). Turklāt fiskālie stimuli 2017. un 2018. gadā papildināja algu un inflācijas spiedienu ekonomikā un samazināja fiskālās spējas pretdarboties, kad cikls mainās.

3.1.1. diagramma. Fiskālā nostāja un ekonomikas cikls

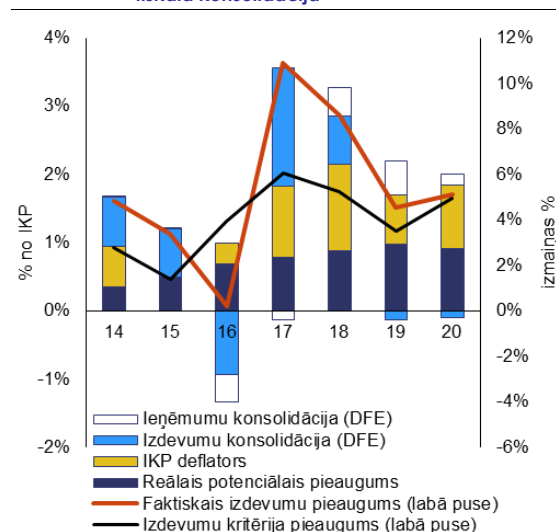

Avots: Eiropas Komisijas 2018. gada rudens prognoze

Valdības izdevumi ir bijuši nestabili un ir novirzījušies no piesardzīga izdevumu plāna. Pozitīvu pārsteigumu ieņēmumu jomā un līdzekļu nepilnīga izmantojuma rezultātā Latvija 2016. gadā panāca fiskālo pārpalikumu salīdzinājumā ar plānoto deficītu 1 % apmērā no IKP. Tomēr, tā vietā, lai saglabātu uzlaboto sākuma bāzi, budžetu 2017. un 2018. gadā raksturoja spēcīgs izdevumu pieaugums un nodokļu samazinājumu ieviešana, kas izsmēla fiskālās iespējas. Valdības izdevumu pieaugums no 0,2 % 2016. gadā palielinājās līdz 10,9 % 2017. gadā un 8,6 % 2018. gadā (3.1.2. diagramma), pārsniedzot piesardzīgo izdevumu plānu, kura pamatā ir izlīdzinātā potenciālā izaugsme 10 gadu laikā un faktiskā

inflācija. Tiek prognozēts, ka 2019. un 2020. gadā izdevumu pieaugums būs mērens līdz aptuveni 5 %, bet pieņemto nodokļu pasākumu ekspansīvajai ietekmei ir vajadzīgs mazāks izdevumu pieaugums.

3.1.2. diagramma. Izdevumu pieaugums un diskrecionārā fiskālā konsolidācija

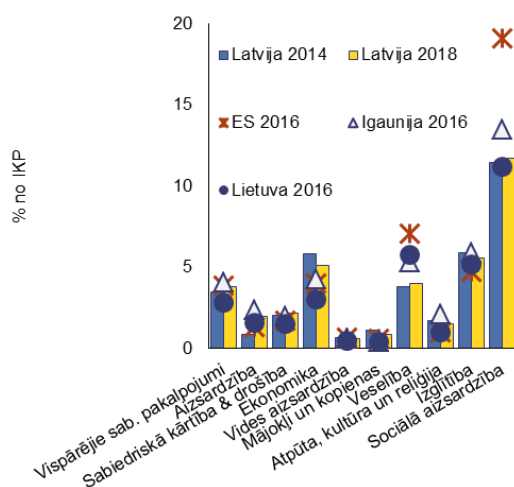
(1) Diskrecionārā fiskālā konsolidācija (DFE) ir ieņēmumu un izdevumu konsolidācija. $(1)=(2)+(3)$
 (2) Ieņēmumu konsolidācija atspoguļo diskrecionāros ieņēmumu pasākumus. Šajā diagrammā pozitīva ieņēmumu konsolidācija nozīmē ekspansīvu fiskālo nostāju (deficītu palielināšanu).
 (3) Izdevumu konsolidācija atspoguļo starpību starp publisko izdevumu pieaugumu un izlīdzināto potenciālo izaugsmi 10 gadu laikā.
 (4) Izdevumu kritērija pieaugums atbilst izdevumu kritērija jēdzienam ES fiskālajā sistēmā (nominālā izlīdzinātā potenciālā izaugsme, kas koriģēta, ņemot vērā diskrecionāro ieņēmumu konsolidāciju).
 Sīkāku informāciju par metodiku skatīt Carnot, N. un F. de Castro (2015). "The Discretionary Fiscal Effort: an Assessment of Fiscal Policy and its Output Effect", Eiropas Komisija, *Economic Papers* 543, februāris.

Avots: Eiropas Komisijas 2018. gada rudens prognoze

Latvija veselības un sociālajai aizsardzībai vidēji tērē mazāk nekā citas dalībvalstis. Laikposmā no 2014. līdz 2018. gadam valdības izdevumu struktūra ir mainījusies pavisam nedaudz, izņemot aizsardzības izdevumu pieaugumu un mazākus izdevumus ekonomikas jomā (3.1.3. diagramma). Izdevumi aizsardzības jomā palielinājās sakarā ar saistībām attiecībā pret Ziemeļatlantijas Līguma organizāciju sasniegt mērķi – 2 % no IKP. To daļēji kompensē nesēnā subsīdiu līmeņa samazināšanās enerģētikas nozarē, lai gan tās joprojām ir augstākas nekā citās

dalībvalstīs (sk. 3.4.2. iedaļu par elektroenerģijas obligāto iepirkumu). Publiskie izdevumi sociālajai aizsardzībai un veselības aprūpes pakalpojumiem Latvijā ir nedaudz pieauguši, taču joprojām ir vieni no zemākajiem ES. Šādi izdevumi ir redistributīvās politikas kanāls, attiecībā uz kuru Latvijai ir zems vērtējums. Sociālie un veselības aprūpes izdevumi ir sīkāk aplūkoti 3.3. iedaļā.

3.1.3. diagramma. **Valdības primārie izdevumi pēc funkcijas**

Avots: Eiropas Komisija, 2019. gada budžeta plāna projekts

3.1.2. FISKĀLĀS SISTĒMAS UN IZDEVUMU PĀRSKATĪŠANA

Fiskālā sistēma kopumā tiek ievērota, bet izdevumu ierobežojumi reizēm netiek ņemti vērā budžeta izpildē. Budžeta plānošanas pamatā ir fiskālie noteikumi, kas paredzēti fiskālās disciplīnas likumā, un ir ņemtas vērā pieļaujamās atkāpes strukturālo reformu īstenošanā. Tomēr valsts budžeta noteikumu piemērošana ir problemātiska divās jomās. Pirmkārt, Latvijas iestādes uzskata nodokļu reformas pārejas izmaksas par vienreizējiem pasākumiem, lai gan Komisija tās neatzīst par šādiem pasākumiem, jo pieņemtie pasākumi ir apzināti politikas pasākumi. Otrkārt, iestādes tiecas pārdalīt izdevumus no budžeta pozīcijām, kurām fiskālās disciplīnas likums ļauj svārstīties, un izdevumu pozīcijām, kas fiksētas, izmantojot iepriekš noteiktus ierobežojumus. Fiskālās disciplīnas likuma prasību acīmredzamos pārkāpumus ir norādījusi neatkarīgā

Fiskālās disciplīnas padome⁽⁶⁾, taču tā rezultātā politikas izmaiņas vēl nav notikušas. Izdevumu ierobežojumu neievērošana ir veicinājusi neseno straujo izdevumu pieaugumu un apdraud fiskālās piesardzības principus.

2018. gada izdevumu pārskatīšana ir devusi nelielus ietaupījumus, bet vēl nav izmantota plašākai publiskā sektora reformai. Pārskatā tika konstatēts izdevumu ietaupījums 0,2 % no IKP apmērā, kas izmantojams pārdalei citām izdevumu prioritātēm 2019. gadam. Vērā ņemami piemēri ir valstij piederošo nekustamo īpašumu izmaksu ziņā efektīvāka pārvaldība un informācijas tehnoloģiju (IT) infrastruktūras konsolidācija, kas vidējā termiņā dos papildu ieguvumus. 2017. gadā sākta izmēģinājuma projekta – „nulles līmeņa” budžeta plānošana attiecībā uz valsts bibliotēkām – pabeigšana ir pārcelta uz 2019. gadu, un tas norāda uz grūtībām piemērot metodi publisko pakalpojumu jomā. Izdevumu pārskatīšanas process vēl nav ietverts publiskā sektora reformā, kas paredzēta, lai racionalizētu valsts pārvaldi un no jauna koriģētu politikas prioritātes. Paredzams, ka Valsts kanceleja vadīs šo procesu ar Finanšu ministrijas un citu ministriju administratīvo atbalstu.

3.1.3. NODOKĻU POLITIKA

Latvija paļaujas uz darbaspēka un patēriņa nodokļu ieņēmumiem, bet kapitāls ar nodokļiem ir aplūkots mazāk. Latvijas nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP ir mazāks nekā vidēji ES. Darbaspēka un patēriņa nodokļi ir galvenie ieņēmumu avoti, bet kapitāla nodokļu īpatsvars kopējos ieņēmumos ir mazs, pat salīdzinot ar citām dalībvalstīm (3.1.4. diagramma). Lai gan pārrobežu ietekme tiek bieži izmantota kā arguments zemu nodokļu likmju noteikšanai, tikai nedaudzos gadījumos mazākas netiešo nodokļu likmes⁽⁷⁾ kapitālam ir guvušas nesamērīgi lielākus ieņēmumus. Lielākajai daļai valstu, tostarp Latvijai, attiecība starp nodokļu likmju līmeni un nodokļu ieņēmumiem kopumā ir stabila. Turklāt zemāks kapitāla nodokļu slogs rada regresīvu distributīvo ietekmi, ņemot vērā, ka

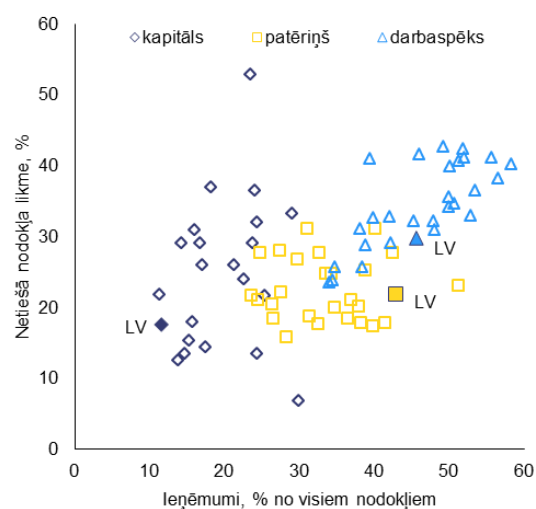
⁽⁶⁾ <http://fiscalcouncil.lv/council>

⁽⁷⁾ Netiešo nodokļu likmes mēra reālo jeb faktiskā vidējo nodokļu slogu, kas tiek uzlikts dažādu veidu saimnieciskās darbības ienākumiem vai darbībām.

i) mājāsaimniecībām ar augstiem ienākumiem ir lielāks finansiālās un īpašumu labklājības īpatsvars un tās gūst lielākus ienākumus no kapitāla; un ii) mazāki kapitāla nodokļu ieņēmumi samazina publiskos resursus redistributīvai politikai, kas vairāk atbalsta mājāsaimniecības ar zemiem ienākumiem.

Izaugsmei labvēlīga un ieņēmumu ziņā neitrāla nodokļu novirzīšana pozitīvi ietekmētu nodarbinātību un IKP pieaugumu. Latvija izceļas ar augstu nodokļu ķīli zemām algām; Latvijai tiek ieteikts šo nodokļu slogu novirzīt uz kapitālu un īpašumu (2. iedaļa). Modeļa simulācija liecina, ka ieņēmumu ziņā neitrāla nodokļu novirzīšana no zemām algām uz īpašumu palielinātu nodarbinātību un IKP pieaugumu, vienlaikus arī samazinot ienākumu nevienlīdzību (Eiropas Komisija, 2017. gads). Turklāt, tā kā izvairīšanās no īpašuma nodokļu maksāšanas ir sarežģītāka nekā izvairīšanās no darbaspēka nodokļu maksāšanas, tas arī varētu nākt par labu nodokļu saistību izpildei.

3.1.4. diagramma. **Nodokļu ieņēmumi un netiešo nodokļu likmes (2016. gads)**

Avots: Eiropas Komisija – Nodokļu tendences Eiropas Savienībā

2017. gadā pieņemtie nodokļu pasākumi izmaksā dārgi, tikmēr nodokļu ķīlis zemajām algām, kaut arī mazāks, joprojām ir augsts. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir kļuvis progresīvāks, bet arī vidēji zemāks. Tā rezultātā ir samazināts nodokļu ķīlis zemiem ienākumiem, bet tiek lēsts, ka vienai personai, kas pelna 50 % no

vidējās algas, 2020. gadā šis ķīlis būs 36 %, kas joprojām ir augsts rādītājs attiecībā pret ES vidējo rādītāju – 32,5 % 2017. gadā (Eiropas Komisija, 2018h). Tiek lēsts, ka nodokļu samazināšanas un ieņēmumu palielināšanas pasākumu neto izmaksas 2018.–2020. gadā kopā veidos 1,1 % no IKP. Reformu galvenie ieguvēji, šķiet, ir turīgākās mājāsaimniecības un kapitāla īpašnieki. Proti, iedzīvotāju ienākuma nodokļa standartlikmes samazināšana no 23 % līdz 20 % izmaksā 0,8 % no IKP, no kā 60 % nonāk turīgākajiem 30 % nodokļu maksātāju (Ivaškaitē-Tamošiūnē u. c., 2018). Tiek lēsts, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa režīma pārveidošana līdz 2020. gadam izmaksās 0,7 % no IKP. Lai gan daļa izmaksu būs pārejošas, faktiskā uzņēmumu ienākuma nodokļa samazināšana peļņai un dividendēm nāk par labu turīgākajām mājāsaimniecībām (kurām pieder lielākā daļa finanšu līdzekļu) (1. iedaļa). Turklāt mazāki publiskie ieņēmumi ierobežo publiskajiem pakalpojumiem paredzētos resursus, uz kuriem paļaujas neaizsargātas grupas.

Darbaspēka nodokļu pasākumi būtiski nesamazina ienākumu nevienlīdzību un nabadzību. 2017. gada nodokļu reforma tikai daļēji ir vērsta uz iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, jo pieņemtie pasākumi nav piemēroti, lai sasniegtu mājāsaimniecības ar viszemākajiem ienākumiem, kurās parasti ir bezdarbnieki, neaktīvi iedzīvotāji vai pensionāri ar zemām pensijām. Attiecībā uz iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, kuriem ir apgādājami bērni, jau pirms reformas lielai viņu ar nodokli apliekamo ienākumu daļai piemēroja neapliekamo minimumu; viņu ieguvums no iedzīvotāju ienākuma nodokļa samazināšanas un atvieglojumu palielināšanas ir mazs. Vienai trešdaļai pensionāru bija mazākas pensijas nekā atvieglojums pensionāriem pirms reformas, un tas nozīmē, ka viņi negūst labumu no atvieglojuma palielināšanas. Šādi pensionāri ir koncentrēti vistrūcīgākajos 20 % mājāsaimniecību. Tādēļ sociālie pārvēdumi šķiet labāk piemēroti trūcīgāko mājāsaimniecību sasniegšanai (3.3.2. iedaļa). Ar pieņemtajai nodokļu reformai līdzīgām izmaksām, minimālo sociālo pabalstu palielināšana, iespējams, var ievērojami samazināt nabadzību un nevienlīdzību Latvijā (Ivaškaitē-Tamošiūnē u. c., 2018).

Paredzams, ka kapitāla nodokļu īpatsvars saskaņā ar pašreizējo politiku samazināsies. Tiek lēsts, ka ieņēmumi no kapitāla nodokļiem līdz

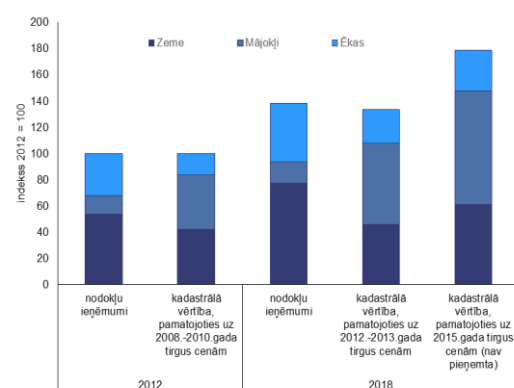
2020. gadam samazināsies no 3,6 % no IKP (2017. gadā) līdz aptuveni 3 % no IKP. Tas galvenokārt atspoguļo uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas izmaksas, ko nedaudz kompensē pieaugošā nodokļu likme par procentiem un kapitāla pieaugumu. Tiek prognozēts, ka regulāro īpašuma nodokļu ieņēmumu īpatsvars samazināsies; tas ir saistīts ar vilcināšanos atjaunināt īpašuma vērtības, ko izmanto aplikšanai ar nodokļiem, lai panāktu to atbilstību tirgus vērtībām.

Īpašuma aplikšana ar nodokli ir balstīta uz novecojušām vērtībām. Regulārie īpašuma nodokļi 2018. gadā veidoja 0,8 % no IKP, kas ir zemāk par ES vidējo rādītāju – 1,6 % no IKP 2017. gadā. Aptuveni 60 % no īpašuma nodokļa ieņēmumiem tiek gūti no zemes, 10 % no mājokļiem un 30 % no citām ēkām (3.1.5. diagramma). Ir noteikts, ka nekustamā īpašuma kadastrālajām vērtībām, ko izmanto par bāzi nodokļa uzlikšanai, jāatbilst tirgus vērtībai. Tomēr kadastrālo vērtību atjaunināšana ir atlikta vairākus gadus, un nodokļi joprojām atspoguļo 2012./2013. gada tirgus vērtības. Ierosinātais, bet nepieņemtais kadastrālo vērtību atjauninājums 2018. gadam, pamatojoties uz 2015. gada tirgus vērtībām, būtu palielinājis kopējās kadastrālās vērtības par 34 %, kas atbilst aptuveni 0,3 % no IKP īpašuma nodokļa ieņēmumos. Lielākās atšķirības starp kadastrālajām vērtībām un tirgus vērtībām attiecas uz lauksaimniecības zemi un jaunuzceltiem dzīvokļiem.

Izkropļojumi īpašuma nodokļu piemērošanā radīja nevienlīdzīgu attieksmi pret nodokļu maksātājiem. Līdzīgiem īpašumiem var būt ievērojami atšķirīgas īpašuma nodokļa saistības. Tas ir saistīts ar to, ka dažas vietējās iestādes iesaldē kadastrālās vērtības un piemēro īpašu nodokļu režīmu, kas nosaka atšķirīgas nodokļu likmes robežās no 0,2 % līdz 1,5 %, un piešķir nodokļu atlaides līdz pat 90 % apmērā. Turīgākās pašvaldības parasti piešķir vairāk nodokļu atlaizi un izmanto tās kā instrumentu iedzīvotāju piesaistīšanai, tādējādi iegūstot ienākumu nodokļu ieņēmumus. Īpašuma nodokļa izdevumi veidoja 0,1 % no IKP 2016. gadā (Finanšu ministrija, 2017). Lai gan aptuveni 40 % šo izdevumu ir sociāli motivēti, ir notikusi atteikšanās no ievērojamas ieņēmumu daļas par labu vispārējai atlaidei piejūras kūrorta Jūrmalas iedzīvotājiem un īpašām atlaidēm uzņēmumiem, kas atrodas

speciālajās ekonomiskajās zonās, un pašvaldības uzņēmumiem Rīgā. Dažādi izkropļojumi kavē īpašuma nodokļa vienotu piemērošanu un vienlīdzīgu attieksmi pret visiem Latvijas nodokļu maksātājiem neatkarīgi no viņu dzīvesvietas. Kadastrālo vērtību iesaldēšana un vispārējās atlaides rada regresīvu distributīvo ietekmi, jo īpašumi koncentrējas māsaimniecībās ar lielākiem ienākumiem.

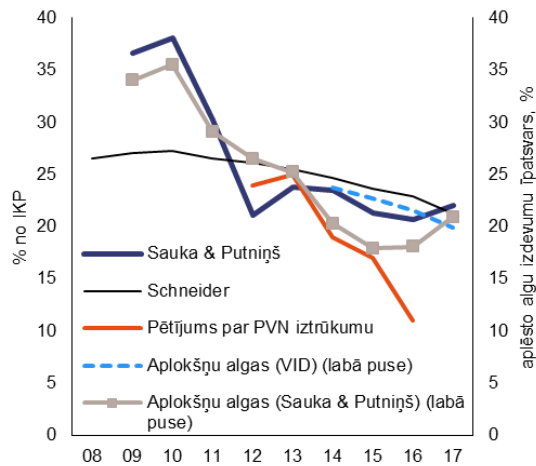
3.1.5. diagramma. **Īpašuma nodokļa ieņēmumi un kadastrālās vērtības 2012. un 2018. gadā**

Avots: Latvijas Valsts Zemes dienests, Finanšu ministrija

Izvairīšanās no nodokļu maksāšanas ir samazinājusies, tomēr tā joprojām ir salīdzinoši augsta. Saskaņā ar dažādām aplēsēm ēnu ekonomikas īpatsvars, šķiet, pēdējo gadu laikā ir samazinājies (3.1.6. diagramma). Taču aplēses liecina arī par lielu mērījumu nenoteiktību, kas dažos punktos pat norāda pretējos virzienos. Tomēr nedeklarētās saimnieciskās darbības īpatsvars Latvijā ir augstāks nekā pārējās Baltijas valstīs. Proti, algu nedeklarēšana ("aploksņu algas"), jo īpaši būvniecības nozarē, veido lielu daļu ēnu ekonomikas. Nedeklarēto darbu varētu samazināt šādu pasākumu rezultātā: i) nozares vienošanās par algu būvniecības nozarē, nosakot augstāku minimālo algu nekā valsts noteiktā minimālā alga (3.3.1. iedaļa); un ii) darba stundu elektroniska reģistrēšana lielos būvlaukumos.

3.1.6. diagramma. Aplēses par Latvijas ēnu ekonomiku

Avots: Sauka & Putniņš (2018), Schneider (2017), *Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States* (2018), Valsts ieņēmumu dienests (VID) (2018)

Nodokļu noziegumu apkarošana joprojām ir pārvaldes iestāžu prioritāte. 2018. gadā stājās spēkā vairāki pasākumi ēnu ekonomikas apkarošanai, piemēram: i) informācijas atklāšana par darba devējiem, kuri maksā vidējās algas, kas ir zemākas par valsts noteikto minimālo algu, un ii) informācijas atklāšana par darba devējiem, kuri sodīti par “aplokšņu algu” maksāšanu, un nodokļu maksātājiem, kuri laikus neiesniedz nodokļu deklarācijas. Ar ģenerālprokurora rīkojumu galvenajiem prokuroriem tiek lūgts pastiprināt saukšanu pie atbildības par finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem, un iepriekš iecietīgā pieeja pret sodiem ir padarīta stingrāka. Tomēr dažu pasākumu īstenošanā ir radušās grūtības, jo tiek atklāti jauni veidi, kā izvairīties no nodokļu maksāšanas, piemēram, kases aparātu atjaunināšana prasa vairāk laika, nekā plānots, jo jau sertificētos kases aparātos tiek atklātas jaunas problēmas.

Nodokļu administrācija ir nostiprināta, lai tā strādātu efektīvāk un pie sarežģītākiem gadījumiem. Pasaules Banka ar Eiropas Komisijas atbalstu ir uzsākusi tehniskās palīdzības projektu attiecībā uz nodokļu revīziju, PVN kontroli un krāpšanas riska novērtēšanu, kā arī, lai pārskatītu PVN saistību izpildes tiesisko regulējumu. Konkrētāk, Latvijai ir ieteikts: i) pieņemt tiesību aktus par solidāru atbildību krāpniecisku darījumu ķēžu gadījumā; ii) Valsts ieņēmumu dienestā izveidot nodaļu, kas atbild par lielajiem nodokļu

maksātājiem, un iii) izmeklēt PVN maksātājus, kuri neiesniedz nodokļu deklarācijas tā vietā, lai piemērotu automātisku dereģistrāciju⁽⁸⁾.

Mikrouzņēmumu nodokļu režīmā ir ieviesti vairāki ierobežojumi, bet tas joprojām tiek ļaunprātīgi izmantots kā nodokļu optimizācijas instruments. Mikrouzņēmumu nodokļu režīmā maksimālais gada apgrozījums ir samazināts no 100 000 euro līdz 40 000 euro. Apgrozījumam, kas pārsniedz šo summu, tiek piemērota augstāka nodokļu likme, bet kopējais nodokļu kēlis joprojām ir pievilcīgāks par nodokļu kēli vispārējā darbaspēka nodokļu režīmā. Mikrouzņēmumu nodokļu režīms dominē nozarēs, kurās ir liels darbaspēka ieguldījuma īpatsvars, piemēram, taksometru šoferu, mākslas un sporta aktivitāšu nozarēs. Mikrouzņēmumu nodokļu maksātāju skaits 2017.–2018. gadā samazinājās, taču joprojām veido aptuveni 8 % no darbiniekiem. Šiem nodokļu maksātājiem ir mazākas sociālās iemaksas un tādējādi arī mazāka sociālā aizsardzība.

3.1.4. PARĀDA ATMAKSĀJAMĪBAS ANALĪZE UN FISKĀLIE RISKI

Saskaņā ar pašreizējo politiku Latvija vidējā termiņā un ilgtermiņā saskaras ar zemu fiskālās stabilitātes risku. Pārvaldāmais sākotnējais parāda līmenis un ierobežotais jutīgums pret iespējamajiem makrofiskālajiem satricinājumiem ir zema fiskālās stabilitātes riska novērtējuma pamatā (B pielikums). Saskaņā ar 2018. gada ziņojuma par novecošanu (Eiropas Komisija, 2018d) pamatscenāriju tiek prognozēts, ka kopējie ar sabiedrības novecošanu saistītie izdevumi laikposmā no 2018. līdz 2070. gadam nepalielināsies, jo paredzams, ka pensiju izdevumu kritums vairāk nekā kompensēs palielinājumus citos posteņos.

Ja ņem vērā labklājības jomas izmaksu radīto spiedienu, riski, kas apdraud fiskālo stabilitāti, šķiet lielāki. Saskaņā ar 2018. gada ziņojuma par novecošanu nelabvēlīgāku scenāriju tiek prognozēts, ka veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes izdevumi līdz 2070. gadam pieaugs par aptuveni 3 % no IKP, jo ar demogrāfiju nesaistīti

⁽⁸⁾ Tehniskā palīdzība: atbalsts Latvijas valdības vidējā termiņa nodokļu stratēģijas īstenošanā, *World Bank Group*.

izmaksu faktori palielinās izmaksas. Tas atspoguļo patlaban zemos publiskos izdevumus veselības aprūpei (3.3.3. iedaļa) un paredzamo pieprasījuma pieaugumu pēc veselības aprūpes pakalpojumiem, uzlabojoties dzīves līmenim. Turklāt tiek prognozēts, ka patlaban ļoti zema pensiju adekvātums ilgtermiņā pasliktināsies, kas var nebūt sociāli un politiski ilgtspējīgi (3.3.2. iedaļa). Vidējā kopējā pensija (ieskaitot gan valsts, gan privātos pensijas ienākumus no obligātajām individuālajām shēmām) bija 24 % no vidējās algas Latvijā 2016. gadā, kas ir zemāk par ES vidējo rādītāju – 43,5 % ⁽⁹⁾. 2018. gada ziņojumā par novecošanu prognozēts, ka šī attiecība Latvijā līdz 2070. gadam saruks līdz 18,6 %, kas liecina par to, ka ienākumi no obligātajām individuālajām shēmām nebūs pietiekami, lai kompensētu mazākus valsts pensiju pabalstus. Strukturālās fiskālās izmaksas, kas saistītas ar pabalstu attiecības saglabāšanu pašreizējā līmenī, sasniegtu aptuveni 2 % no IKP. Lai to palielinātu līdz ES vidējam rādītājam, būtu vajadzīgas izmaksas 10 % apmērā no IKP.

⁽⁹⁾ ES vidējā pabalstu attiecība attiecas tikai uz valsts pensijām.

3.2. FINANŠU NOZARE

Finanšu stabilitāte

Latvijas banku sektors joprojām ir stabils, neraugoties uz problēmām saistībā ar nerezidentu bankām. Kopējais kapitāla rādītājs pārsniedz 22 %, kas ir saskaņā ar eurozonas vidējo rādītāju un krietni virs 10 %, kas bankām ir jāuztur, lai izturētu negatīvu satricinājumu. Latvijas banku nozares rentabilitāte līdz šim ievērojami pārsniedza eurozonas vidējo rādītāju. Tomēr nerezidentu banku nozares darbību izbeigšana apvienojumā ar stingrākām prasībām attiecībā uz uzkrājumiem kredītzaudējumu segšanai ir samazinājusi nerezidentu banku nozares rentabilitāti. Taču ir sagaidāms, ka tā būs īslaicīga parādība un tā neapdraud nozares stabilitāti. Visbeidzot, ienākumus nenesošu aizdevumu (INA) īpatsvars virs 5 % ir nedaudz augstāks nekā vidēji eurozonā. INA īpatsvars pēc maksimuma sasniegšanas finanšu krīzes laikā 2010. gadā ir strauji samazinājies. Tomēr atšķirībā no pārējām Baltijas valstīm rādītāji ir pārtraukuši uzlaboties un pēdējo 4 gadu laikā kopumā nav mainījušies. Daļēji tam par iemeslu ir negatīvais kredītu pieaugums lielākajā šā perioda daļā, bet galvenokārt tam par iemeslu ir ārvalstu klientu aizdevumu portfeļa kvalitātes pasliktināšanās. Lai gan iekšzemes aizdevumu portfeļa kvalitāte turpināja uzlaboties un aizdevumi, kuru atmaksa kavēta par 90 dienām, 2018. gadā veidoja aptuveni 3,0 %, ārvalstu klientu aizdevumu portfeļa kvalitāte kopš 2015. gada ir strauji pasliktinājusies, sasniedzot aptuveni 12 % 2018. gadā (Latvijas Banka, 2018). Ārvalstu klientu ienākumus nenesošu aizdevumu pieaugums ir saistīts ar Krievijas rubļa vērtības samazināšanos.

3.2.1. tabula. Finanšu stabilitātes rādītāji

(%)	2013	2014	2015	2016	2017	2018-2.cet.
Iegūmus nenesošs parāds	5,6	7,7	5,1	5,2	4,7	5,3
Iegūmus nenesoši aizdevumi	-	9,7	6,5	6,3	5,6	5,9
Iegūmus nenesoši aizdevumi, NFPD	-	12,0	11,1	11,1	10,4	10,7
Iegūmus nenesoši aizdevumi, māj.saimn.	-	12,3	10,4	7,9	5,9	5,6
Seguma rādītājs	79,3	39,9	37,7	35,3	35,9	32,2
Aizdevumu un noguldījumu attiecība*	132,3	119,4	109,3	107,8	102,6	104,1
1.līmeņa rādītājs	16,5	17,5	19,0	17,3	18,4	20,1
Kapitāla pietiekamības rādītājs	18,0	20,2	21,8	20,4	20,6	22,4
Pašu kapitāla atdeve**	8,8	10,2	10,7	14,3	7,6	-
Atdeve no aktīviem**	0,9	1,0	1,2	1,5	0,9	-

*ECB kopējā bilance: aizdevumi, izņemot valstij un

MFI / noguldījumi, izņemot no valsts un MFI

**Salīdzināmībai norādītas tikai gada vērtības

Avots: Eiropas Centrālā banka

Cieši integrēta un koncentrēta Ziemeļvalstu un Baltijas banku sistēma garantē ciešu sadarbību starp finanšu uzraudzības iestādēm. Lielākā daļa

Latvijas banku pieder Ziemeļvalstu banku grupām, un Zviedrijas aizdevēji *SEB* un *Swedbank* Latvijā ir divi vadošie uzņēmumi. Ar *Luminor Bank AS*⁽¹⁰⁾ izveidi 2017. gadā tika radīta Latvijas otra lielākā kredītiestāde ar 15 % tirgus daļu attiecībā uz noguldījumiem un 25 % tirgus daļu attiecībā uz aizdevumiem. Ņemot vērā Ziemeļvalstu ekonomikas finansiālo atvērtību un šo valstu banku sistēmas salīdzinoši lielo izmēru, iespējamā plašākā ietekme šajās valstīs radušos satricinājumu dēļ var būt ievērojama. Riski galvenokārt ir saistīti ar Ziemeļvalstu mājokļu tirgiem un, izņemot Somiju, ar mājāsaimniecību augstajām parādsaistībām. Riski var īstenoties kā ierobežota kredītešanas darbība, īstermiņa noguldījumu nestabilitāte un lielākas finansējuma izmaksas Latvijas bankām, ņemot vērā dažu Ziemeļvalstu salīdzinoši lielo atkarību no korporatīvā finansējuma. Šajā sakarā ir nepieciešama pārrobežu uzraudzības sadarbība, lai maksimāli palielinātu valsts makroprudenciālās politikas instrumentu efektivitāti, nodrošinātu vienlīdzīgus konkurences apstākļus visām kredītiestādēm un samazinātu regulējuma arbitražas risku.

Kredītu pieaugums

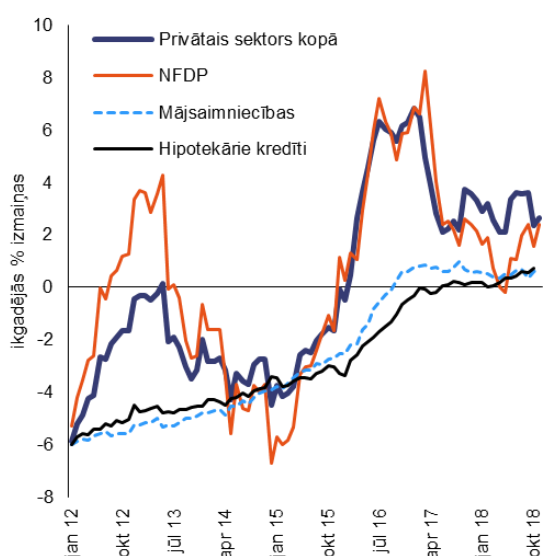
Kredītu pieaugums uzlabojas, taču joprojām ir zemāks nekā pārējās Baltijas valstīs. Pēc 2009.–2010. gada ekonomikas krīzes kredītu pieaugums mājāsaimniecībām bija negatīvs līdz 2017. gadam. Kopš tā laika ikgadējais kredītu pieaugums ir turējies tikai nedaudz virs nulles, savukārt pārējās Baltijas valstīs tas ir bijis aptuveni 6–8 % pēdējo 2 gadu laikā. Kredītu pieaugums (koriģēts atbilstoši aizdevumu pārdošanas un vērtspapīrošanas datiem) nefinanšu sabiedrībām 2018. gadā bija vidēji 1,4 %. Kopš 2010. gada privātā sektora kredītu pieauguma rādītāji vidēji ir saglabājušies zemāki par nominālo IKP pieaugumu, un rezultātā privātā sektora parāds ir samazinājies no vairāk nekā 130 % no IKP 2010. gadā līdz nedaudz virs 80 % 2017. gadā.

Kredītu lēnajai atgūšanai pamatā ir gan pieprasījuma, gan piedāvājuma faktori. Augsts kredītrisks (slikti iepriekšējie rezultāti, vājš

⁽¹⁰⁾ *Nordea Bank* (Zviedrija) un *DNB ASA* (Norvēģija) apvienoja savas pārrobežu operācijas Baltijas valstīs *Luminor* bankā, bet vēlāk 2018. gada septembrī samazināja savu klātbūtni Baltijas valstīs, pārdodot 60 % daļu uzņēmumam *Blackstone*, kas ir viens no pasaulē lielākajiem privātā kapitāla ieguldījumu fondiem.

aizņēmēja nodrošinājums un pašu kapitāls), nepilnības tiesiskajā regulējumā (ilgstošas maksātnespējas procedūras, nevēlēšanās atklāt ienākumus un aktīvus) un ēnu ekonomika tiek uzskatīti par svarīgākajiem piedāvājuma puses ierobežojumiem korporatīvajai kredītēšanai, jo īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem, saglabājot stingrus banku aizdevumu standartus. Tajā pašā laikā kredītu pieprasījums no nefinanšu sabiedrībām ir svārstīgs pieprasījuma pēc lielām summām dēļ, jo mazāki ieguldījumi bieži tiek finansēti ar iekšējiem resursiem. Pieticīgais mājsaimniecību pieprasījums pēc kredītiem ir saistīts ar iedzīvotāju skaita samazināšanos, nedeklarēto ienākumu lielo izplatību un to iedzīvotāju lielo īpatsvaru, kuriem ir slikts kredītreitings, kas ir finanšu krīzes mantojums.

3.2.1. diagramma. **Kredītu pieaugums (% izmaiņas gadu no gada)**

Avots: Eiropas Centrālā banka

Iekšzemes nebanku aizdevumu izsniegšana ir daudz aktīvāka nekā banku aizdevumu izsniegšana. Lai gan bankas ir galvenās finansējuma sniedzējas Latvijas ekonomikai, pieaug tādu nebanku dalībnieku kā līzingu uzņēmumu (piemēram, transportlīdzekļu iegādei) loma iekšzemes aizdevumu izsniegšanā. Latvijas nefinanšu sabiedrības, jo īpaši jaunuzņēmumi, kā alternatīvu finansējuma avotu izmanto arī riska kapitālu. Strauji pieaug arī kolektīvās finansēšanas

pakalpojumi, kas galvenokārt piesaista ārvalstu ieguldītājus un ārvalstu kredītņēmējus.

Nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas novēršanas uzraudzība

Pēc tam, kad bija sabrukusi Latvijas trešā lielākā banka, Latvija ātri rīkojās, lai līdz minimumam samazinātu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas riskus. 2018. gada sākumā Amerikas Savienoto Valstu Finanšu noziegumu apkarošanas tīkls (*FinCen*) paziņoja par Latvijas tobrīd trešās lielākās bankas ABLV saistību ar liela mēroga nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. *FinCen* paziņojuma nopietnības dēļ Eiropas Centrālā banka atsauca ABLV bankas licenci un banka uzsāka pašlikvidēšanos. Šīs bankas gadījums atjaunoja starptautiskās bažas par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas riskiem, kas raksturīgi Latvijas nerezidentu banku nozarei⁽¹⁾. Eiropas Komisija 2018. gada martā lūdza Eiropas Banku iestādi (EBI) izmeklēt, vai saistībā ar iepriekš minēto lietu Latvija ir pārkāpusi ES tiesību aktus. Latvijas iestāžu sadarbība ar EBI šajā izmeklēšanā ir laba, lai gan ir bijusi neliela kavēšanās sniegt EBI pieprasīto informāciju. Pēc ABLV lietas valdība puda stingru apņemšanos ievērojami samazināt nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas risku Latvijas banku nozarē. 2018. gada maijā tā pieņēma noteikumus, ar kuriem aizliedz apkalpot konkrētu veidu čaulas uzņēmumus, un pieprasīja atlikušās nerezidentu bankas mainīt savus darījumdarbības modeļus, atsakoties no darījumu piedāvāšanas riskantiem klientiem nerezidentiem.

Sakarā ar čaulas uzņēmumu apkalpošanas aizlieguma un banku darījumdarbības modeļa izmaiņām 2018. gadā ievērojami samazinājās nerezidentu noguldījumi. 2018. gadā nerezidentu noguldījumi Latvijas bankās samazinājās par 60 % no 8,2 miljardiem euro (40 % no visiem noguldījumiem) februārī līdz 3,1 miljardam euro (20 % no visiem noguldījumiem) līdz 2018. gada beigām⁽²⁾. Samazinājums radās, jo nerezidentu bankas pārtrauca attiecības ar riskantākajiem

⁽¹⁾ Latvijas banku nozari nomināli var iedalīt divās daļās — tradicionālajās iekšzemes tirgu apkalpojošās bankās un bankās, kas koncentrējas uz galvenokārt darījumu pakalpojumu sniegšanu nerezidentiem.

⁽²⁾ Ārvalstu noguldījumu īpatsvars samazinājās jau kopš 2015. gada, kad tas sasniedza kulmināciju — vairāk nekā 12 miljardus euro jeb 53 % no visiem noguldījumiem.

klientiem. Atlikušie noguldījumi kopumā līdzīgās daļās sadalās starp ES un trešo valstu klientiem. Lai gan ārvalstu noguldījumi ir ievērojami sarukuši, tie joprojām pārsniedz valdības sākotnējo mērķi, proti, 5 % no visiem noguldījumiem. Turklāt kopš augusta tie ir stabilizējušies, un Latvijas banku uzraudzības iestāde⁽¹³⁾ uzskata par maz ticamu, ka tie turpinās samazināties.

Nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas lieta, kurā iesaistīta ABLV banka, parādīja, ka uzraudzībā joprojām pastāv nepilnības. Lai gan kopš 2015. gada Finanšu un kapitāla tirgus komisija (FKTK) ir veikusi vairākas pārbaudes ABLV bankā, kuru laikā tika piemērotas dažādas sankcijas un korektīvie pasākumi, acīmredzot tās nenodrošināja gaidītos rezultātus. Turklāt *Moneyval* veiktajā 2018. gada savstarpējā novērtēšanas ziņojumā par Latvijas nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas novēršanas sistēmu⁽¹⁴⁾ tika konstatēts, ka, lai gan ir ieviesti visi galvenie riska novērtēšanas un kontroles elementi, to darbības joma un kvalitāte bija nepietiekama attiecībā pret finanšu plūsmu apjomu, kuras notiek ar Latvijas nerezidentu banku starpniecību (Eiropas Padome, 2018). Ziņojumā tika kritizētas Latvijas tiesībsardzības iestāžu sekmes ar nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju saistīto noziegumu atklāšanā un saukšanā pie atbildības par tiem, un tajā tika norādīts, ka notiesātajām personām piemērotās sankcijas nešķiet atturošas. Tiesībsardzības iestādes atzīst nepilnības un ir apņēmušās ieguldīt vairāk pūliņu tādu noziegumu apkarošanā, kas saistīti ar nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Visbeidzot *Moneyval* ziņojumā tika izteikts aicinājums izmantot holistiskāku pieeju un uzlabot starptautisko sadarbību, lai apkarotu ar nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu saistītos noziegumus.

Reaģējot uz *Moneyval* ziņojumu, Latvija ir paudusi apņemšanos pārskatīt savu stratēģiju cīņai pret nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Nolikā novērst *Moneyval* ziņojumā konstatētos trūkumus Latvija ir izstrādājusi detalizētu rīcības plānu, lai uzlabotu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un teroristu finansēšanas novēršanas stratēģiju. Rīcības plānā

minētās galvenās prioritātes cita starpā ietver uz risku balstītas uzraudzības uzlabošanu un preventīvu pasākumu ieviešanu, nepieciešamo cilvēkresursu nodrošināšanu uzraudzības iestādēm, efektīvu informācijas apmaiņu izmeklēšanas iestāžu starpā un IT risinājumu savlaicīgai un efektīvai datu pārvaldībai. Tiek pārskatīts arī Latvijas nacionālais riska novērtējums. Valdība plāno stiprināt dialogu starp publisko un privāto sektoru, lai nodrošinātu nepieciešamo informācijas apmaiņu un sadarbību.

Lai gan uzraudzības un kontroles struktūras ir nostiprinātas, ir jāpalielina arī tiesībsardzības iestāžu kapacitāte. FKTK pilnvaras nesen tika paplašinātas, ietverot noteikumu izdošanu par riska novērtēšanu saistībā ar valsts un starptautiskām sankcijām, un tika palielināts tās darbinieku skaits. Tika palielināts arī finanšu ziņu vākšanas vienības⁽¹⁵⁾ darbinieku skaits, lai palīdzētu tiem pārraudzīt ABLV likvidāciju un īstenot *Moneyval* ieteikumus. Tomēr tiesībsardzības iestāžu spēja izskatīt nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas lietas joprojām ir zema. Trūkst policijas izmeklētāju un prokuroru, kas kvalificēti nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jautājumos, un tas ir viens no iemesliem, kāpēc nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas lietās kriminālvajāšanu un notiesājošu spriedumu skaits ir tik mazs. Visbeidzot, neraugoties uz uzlabojumiem, pirmās instances tiesas prāvas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas nodarījumiem joprojām ir ilgstošas (2019. gada ES rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā (vēl nav publicēts)).

Mājokļu tirgus

Mājokļu cenu pieaugums pēdējo divu gadu laikā ir paātrinājies. Mājokļu cenu pieaugums 2017. gadā pārsniedza 8 % un turpinājās tādā pašā tempā 2018. gada pirmajā pusē. Salīdzinājumam – vidējais mājokļu cenu pieaugums laikposmā no 2010. līdz 2016. gadam bija 5,5 %. Neraugoties uz straujo tempu, mājokļu cenu pieaugums kopumā atbilda ienākumu pieaugumam. Cenas attiecība pret ienākumiem tagad ir tikai nedaudz lielāka nekā 2010. gadā un ievērojami zemāka nekā nekustamā īpašuma burbuļa kulminācijā 2008. gadā (3.2.2. diagramma). Pieprasījumu pēc

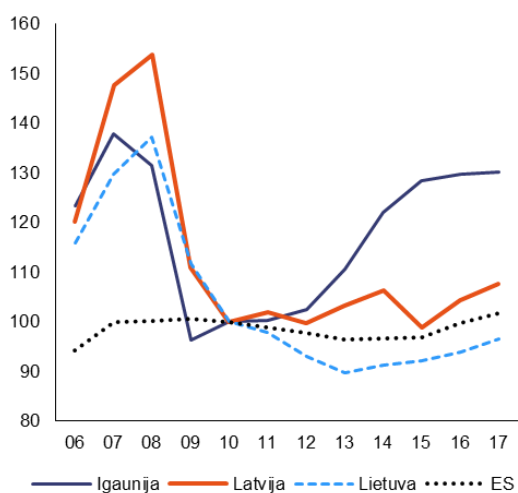
⁽¹³⁾ Finanšu un kapitāla tirgus komisija jeb FKTK

⁽¹⁴⁾ Ziņojuma pamatā bija novērtējums, kas veikts 2017. gada rudenī, t. i., pirms ABLV bankas slēgšanas un no tās izrietošajām normatīvajām un darbības izmaiņām.

⁽¹⁵⁾ Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas dienests

mājokļiem sekmēja valsts garantiju programma, kas palīdz ģimenēm un jauniešiem speciālistiem saņemt hipotēku pret zemāku pirmo iemaksu, nekā bankas parasti pieprasītu. Tas arī palīdzēja 2017. gadā hipotekāro kredītu pieaugumu padarīt pozitīvu. Arī mājokļu būvniecība ir nedaudz palielinājusies, taču ilgākā laika posmā tā ir bijusi vāja. Krasā pretstatā pārējām Baltijas valstīm Latvijā jaunbūvētās dzīvojamās telpas apjoms kopš 2010. gada nav būtiski palielinājies (3.2.3. diagramma).

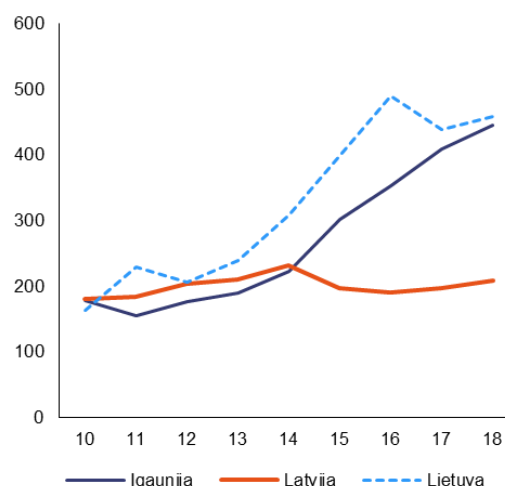
3.2.2. diagramma. Cenu un ienākumu attiecība (indekss 2010=100)

Avots: Eiropas Komisija

Nedeklarētas algas, apgrūtināši būvniecības noteikumi un vāja izīrētāju aizsardzība bremsē ieguldījumus mājokļos. Kopš 2009. gada finanšu krīzes bankas Latvijā izmanto daudz piesardzīgāku pieeju kredītu piešķiršanai pret nedeklarētiem ienākumiem, un tās patlaban to uzskata par vienu no galvenajiem šķēršļiem augstākam hipotekāro kredītu pieaugumam. Turklāt ieguldītāji norāda uz laikietilpīgiem un apgrūtināšiem būvniecības noteikumiem, kas sadārdzina procesu un samazina ieguldītāju spējas reaģēt uz augošo pieprasījumu. Visbeidzot, vāja izīrētāju aizsardzība attur no lielākiem ieguldījumiem īres mājokļos (Eiropas Komisija, 2018a). Valdība ir sagatavojusi īres likuma projektu, kas ievērojami pastiprinātu izīrētāju interešu aizsardzību. Tomēr pastāv bažas, ka priekšlikums pārāk nosvērtu aizsardzības līdzsvaru par labu izīrētājiem.

3.2.3. diagramma. Jaunbūvēto mājokļu dzīvojamā platība, m² uz 1000 cilvēkiem

Avots: Statistics Estonia, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, Statistics Lithuania, Eiropas Komisijas aprēķini

Ieguldījumi mājokļos ir būtiski, lai veicinātu labāku iekšējo mobilitāti un kvalitatīvu darbvieta pieejamību attālos reģionos. Lielais īpašnieku apdzīvotu ēku īpatsvars nozīmē, ka cilvēkiem, kuri vēlas pārcelties uz darbu ārpus Rīgas reģiona, ir maz risinājumu. Turklāt iedzīvotāju zemā pirktspēja padara mājokļu komerciālu būvniecību dzīvotnespējīgu. Tas savukārt kavē reģionālo izaugsmi un veicina emigrāciju. Valmieras⁽¹⁶⁾ pilsētas pieredze liecina, ka ir liels pieprasījums pēc īres mājokļiem par pieņemamu cenu un ka tas var būt spēcīgs politikas instruments, lai pilsētu padarītu cilvēkiem pievilcīgu, nodrošinot darba ņēmējus vietējiem uzņēmumiem. Tomēr tā arī norāda, ka mājokļu būvniecība ir dzīvotspējīga tikai tad, ja ir pieejams lēts ilgtermiņa finansējums. Valmieras piemēra iedvesmota, Ekonomikas ministrija ir nākusi klajā ar valsts atbalsta programmu, kuras mērķis ir palīdzēt pašvaldībām finansēt īres mājokļu projektus. Taču tā vēl ir jāapstiprina valdībā.

⁽¹⁶⁾ Valmieras pašvaldība 2018. gadā uz savas zemes uzbūvēja 150 dzīvokļus, neiesaistot nekustamo īpašumu attīstītājus, tādējādi padarot dzīvokļus lētākus, nekā tie būtu citā situācijā. Pāris mēnešu laikā 90 % dzīvokļu bija izīrēti. Pilsēta min ilgtermiņa finansējuma trūkumu kā galveno šķērslī lielāka skaita dzīvokļu būvēšanai.

3.3. DARBA TIRGUS, IZGLĪTĪBAS UN SOCIĀLĀ POLITIKA

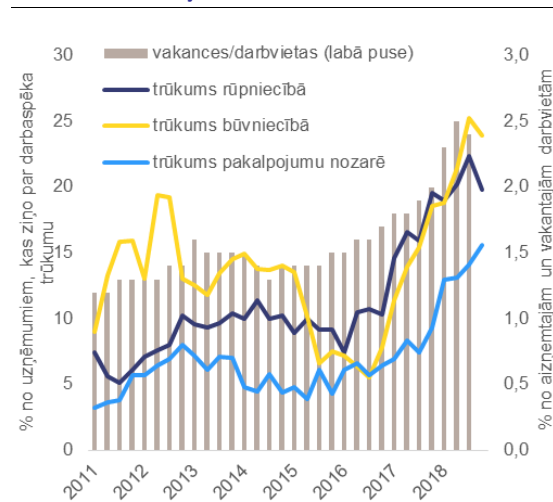
3.3.1. DARBA TIRGUS

Atbilstīgi labvēlīgajai makroekonomikas videi darba tirgus rādītāji kopumā ir pozitīvi. Nodarbinātības līmenis palielinājās, samazinoties bezdarbam un pieaugot aktivitātes līmenim. Ilgstošie bezdarbnieki un jaunieši turpina gūt labumu no darba tirgus stabilas uzlabošanās (1. iedaļa). Tomēr darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās sekmē darbaspēka trūkuma pieaugumu, jo īpaši Rīgā. Iedzīvotāju skaita prognozes liecina, ka vidējā termiņā un ilgtermiņā darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits saruks vēl vairāk, bet vecāka gadagājuma cilvēku īpatsvars palielināsies (Ekonomikas ministrija, 2018). Turklāt turpina pastāvēt strukturālās nodarbinātības atšķirības, kuru pamatā ir prasmju līmenis, etniskā piederība un reģioni. Prasmju piedāvājuma nodrošināšana ir viena no galvenajām jomām, kurā pieprasījums pēc ieguldījumiem joprojām ir ievērojams.

Emigrācijas pamatā ir darba un dzīves apstākļi, un tā veicina prasmju trūkumu. Laikposmā no 2009. līdz 2016. gadam kvalificēta darbaspēka aizplūde (personas ar vismaz vidēju izglītības līmeni) sasniedza 120 000 cilvēku. Vairāk nekā pusei emigrantu bija terciārā izglītība, kas atbilst 17,4 % augsti izglītotā segmenta (ECE, 2018b). Lai gan pēdējos gados aizplūde ir samazinājusies, tik un tā apmēram puse no valsts iedzīvotāju skaita sarukuma notika neto emigrācijas dēļ (1. iedaļa). Kvalificētā darbaspēka emigrācija sekmē prasmju trūkumu (ESAO, 2017Z). Emigrācijas pamatā ir zemas algas un finansiālas grūtības Latvijā, kā arī neapmierinātība ar dzīves kvalitāti un sociālās drošības tīkliem (Hazans, 2015). Straujais algu pieaugums (1. iedaļa) Latvijā varētu mazināt emigrāciju un stimulēt reemigrāciju. Ekonomikas ministrija (2018. gads) pieņem, ka stabilajai ekonomikas izaugsmei un kvalitatīvu un labi apmaksātu darbvietu pieaugumam līdz 2023. gadam vajadzētu neto emigrāciju pārvērst pretējā virzienā.

Par darbaspēka trūkumu tiek ziņots dažādās nozarēs. Lielākais trūkums ir nozarēs, kas saistītas ar zinātni, tehnoloģiju, inženierzinātnēm un matemātiku (*STEM* jomas), t. sk. IKT, kā arī veselības aprūpes nozarē (skatīt 3.3.3. iedaļu par veselības aprūpi un 3.3.4. iedaļu par izglītību) (Eiropas Komisija, 2018a). Darbaspēka trūkums kļūst arvien izteiktāks arī būvniecības nozarē pēc spēcīgākas izaugsmes, kas nesen novērota šajā nozarē (Ekonomikas ministrija, 2018). 2018. gadā valsts nodarbinātības dienestos reģistrētās vakances divkāršojās, sasniedzot pirmskrīzes līmeni, no kurām gandrīz 80 % ir Rīgas reģionā. Kopš 2018. gada februāra darba devējiem tiek nodrošināti stimuli pieņemt darbā augsti kvalificētus darba ņēmējus no trešām valstīm profesijās, kurās tiek prognozēts ievērojams darbaspēka trūkums. Tiek reformētas arī izglītības un prasmju pārvaldības sistēmas (3.3.4. iedaļa).

3.3.1. diagramma. **Vakances un darbaspēka trūkuma rādītāji**

Avots: Eiropas Komisija (Eurostat, ekonomikas sentimenta rādītājs)

3.3.1. izcēlums. Snieguma uzraudzība, ņemot vērā Sociālo tiesību pīlāru

Eiropas sociālo tiesību pīlārs kalpos kā virzienrādītājs augšupējas konverģences atjaunošanai ceļā uz labākiem darba un dzīves apstākļiem Eiropas Savienībā⁽¹⁾. Pīlārs nosaka 20 pamatprincipus un tiesības tādās jomās kā vienlīdzīgas iespējas un piekļuve darba tirgum, taisnīgi darba nosacījumi, un sociālā aizsardzība un iekļautība. Analīze šajā ziņojumā ir veikta, ņemot vērā pīlāra principus.

SOCIĀLO REZULTĀTU PĀRSKATS PAR LATVIJU		
Vienlīdzīgas iespējas un piekļuve darba tirgum	Izglītību un apmācību priekšlaidīgi pametušie (% no iedzīvotājiem 18–24 gadu vecumā)	Vīrs vidējā
	Vīriešu un sieviešu nodarbinātības atšķirība	Labs sniegums, bet jānovēro
	Ienākumu kvintīļu attiecības rādītājs (S80/S20)	Kritisks stāvoklis
	Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautas personas (%)	Jānovēro
Dinamiski darba tirgi un taisnīgi darba apstākļi	Jaunieši NEET situācijā (% no visiem iedzīvotājiem 15–24 gadu vecumā)	Vidējs
	Nodarbinātības līmenis (% no iedzīvotājiem 20–64 gadu vecumā)	Vidējs
	Bezdarba līmenis (% no iedzīvotājiem 15–74 gadu vecumā)	Vidējs
	Ilgstošs bezdarbs	Vidējs
	GDHI uz vienu cilvēku pieaugums	Vidējs
Sociālā aizsardzība un iekļaušana	Neto alga vienam pilnslodzes darbiniekam, kas pelna vidējo	Vājš, bet uzlabojas
	Sociālo pārvēdumu (izņemot pensijas) ietekme uz nabadzības mazināšanos	Kritisks stāvoklis
	Bērni vecumā līdz 3 gadiem formālā bērnu aprūpē	Vidējs
	Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās vajadzības pēc medicīniskās aprūpes	Kritisks stāvoklis
	Indivīda digitālo prasmi līmenis	Jānovēro

Dalībvalstis tiek klasificētas atbilstīgi statistikas metodikai, kas saskaņota ar Nodarbinātības komiteju (EMCO) un Sociālās aizsardzības komiteju (SPC). Saskaņā ar šo metodiku tiek kopīgi aplūkoti rādītāju līmeņi un izmaiņas salīdzinājumā ar attiecīgajiem ES vidējiem rādītājiem, un dalībvalstis tiek iedalītas septiņās kategorijās (no "labākais sniegums" līdz "kritisks stāvoklis"). Piemēram, valsti var iekļaut kategorijā "vīrs vidējā", ja rādītāja līmenis ir tuvu ES vidējam, bet strauji uzlabojas. Sīkāku metodikas informāciju lūdzam skatīt 2019. gada Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektā, COM(2018) 761 final.

NEET: nemācās, nestrādā un neapgūst arodu; GDHI: mājāsaimniecību bruto izmantojamais ienākums.

Latvija saskaras ar problēmām attiecībā uz vairākiem Sociālo rezultātu pārskata rādītājiem, kas balsta Eiropas sociālo tiesību pīlāru. Neraugoties uz uzlabojumiem darba tirgū, joprojām pastāv problēmas saistībā ar vienlīdzīgām iespējām, piekļuvi darba tirgum un sociālo aizsardzību un iekļaušanu. Turpina pastāvēt nodarbinātības līmeņa atšķirības reģionos un prasmju līmeņa atšķirības, savukārt līdzdalība pieaugušo izglītībā un aktīvā darba tirgus politikā ir zemāka nekā citās ES valstīs. Algas pieaug straujā tempā, un 2018. gadā tika palielināta minimālā alga. Tomēr ienākumu nevienlīdzība saglabājas augsta, daļēji tādēļ, ka nodokļu un pabalstu sistēmai ir zema redistributīva ietekme. Lai gan nabadzības vai sociālās atstumtības risks samazinās, tas joprojām ir augsts cilvēkiem ar invaliditāti, vecāka gadagājuma cilvēkiem un bezdarbniekiem.

Piekļuve cenas ziņā pieejamai veselības aprūpei ir problēma. Lai gan iedzīvotāju norādītās neapmierinātās vajadzības pēc medicīniskās aprūpes samazinās, tās joprojām ir augstas. 2017. gadā cilvēki zemākajā ienākumu kvintilē ziņoja par daudz augstāku medicīniskās un zobārstniecības aprūpes neapmierināto vajadzību līmeni (attiecīgi 9,9 % un 25,5 %) nekā cilvēki augstākajā ienākumu kvintilē (attiecīgi 0,9 % un 3,3 %).

“Garantija jauniešiem” sniedz efektīvu atbalstu jauniešiem darba tirgū. “Garantijas jauniešiem” īstenošana Latvijā sākās 2014. gadā, un tās mērķauditorija bija jaunieši vecumā no 15 līdz 29 gadiem, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu. Darba piedāvājumi, ko piedāvā shēmas ietvaros, lielākoties ir subsidētas darbvietas parastajā darba tirgū. Izglītības piedāvājumos ir uzsvērtas vairākas profesionālās izglītības programmas, un tajos ir iekļauti arī semināri jauniešiem, kuros notiek mācības, lai jauniešiem palīdzētu izvēlēties savu karjeru. Garantiju jauniešiem īsteno, izmantojot valsts līdzekļus, Eiropas Sociālo fondu un Jaunatnes nodarbinātības iniciatīvu. Tā ir palīdzējusi ievērojami samazināt to jauniešu īpatsvaru, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu; šis īpatsvars 2017. gadā samazinājās līdz 10,3 %, kas ir zemāks par ES vidējo rādītāju – 10,9 %.

⁽¹⁾ Eiropas Parlaments, Padome un Eiropas Komisija 2017. gada 17. novembrī pasludināja Eiropas sociālo tiesību pīlāru. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_lv

Nodarbinātības apstākļi dažādos reģionos atšķiras, un iekšējā mobilitāte joprojām ir problēma. Viena no galvenajām valsts problēmām ir darbvieta un vakanču nevienmērīga sadale pa

reģioniem (Ekonomikas ministrija, 2018). Nodarbinātības līmenis Rīgā ir augstāks (73,4 %) nekā citos reģionos, jo īpaši Latgalē (62,2 %). Tas mudina Vidzemes un Zemgales iedzīvotājus

izmantojot šo reģionu tuvumu galvaspilsētas reģionam, kā rezultātā attiecīgi 10 % un 15 % nodarbināto šo reģionu iedzīvotāju strādā Rīgā. Reģionālās mobilitātes atbalsta programma nodrošina svārstmigrācijas vai pārcelšanās atbalstu, bet līdzekļu apguves līmenis joprojām ir zems, jo atbalsta summa (kumulatīvi 400 euro pirmajiem 4 mēnešiem) pietiekami nekompensē pārcelšanās izdevumus un atbalsts ir īslaicīgs. Izmaksu ziņā pieejamu un kvalitatīvu īres mājokļu trūkums ir valsts iekšējās mobilitātes galvenais kavēklis (3.2. iedaļa).

Joprojām pastāv nodarbinātības atšķirības, kuru pamatā ir prasmju līmenis un etniskā piederība.

Nodarbinātības atšķirība 15,8 procentpunktu apmērā starp cilvēkiem ar augstu un vidēju iegūtās izglītības līmeni Latvijā ir viena no augstākajām ES. Tas ir saistīts ar vidēji izglītotu vīriešu salīdzinoši zemo nodarbinātības līmeni. Vairāk nekā 35 % reģistrēto bezdarbnieku ir saņēmuši profesionālo izglītību un apmācību, un puse no tiem ir vecāki par 50 gadiem, tādējādi norādot uz novecojušām prasmēm. Nodarbinātības atšķirība starp latviešiem un pilsoņiem no etniskajām minoritātēm ir sarukusi līdz 3,3 procentpunktiem, taču etnisko minoritāšu nodarbinātības atšķirība joprojām ir 6,5 procentpunkti, un tā ir plašāka vecākajām paaudzēm. Vairāk nekā 40 % etnisko minoritāšu iedzīvotāju, kas ir vecāki par 55 gadiem, nav latviešu valodas zināšanu vai viņu valodas prasme ir zema (Mieriņa u. c., 2017). Turklāt līdzdalība pieaugušo izglītībā vecuma grupā no 55 līdz 64 gadiem ir tikai 3,5 % (2017. gads). Papildu ieguldījumi vecāko paaudžu prasmju pilnveidošanā un latviešu valodas apmācībā varētu būt atbalsts darbaspēka piedāvājumam, ņemot vērā negatīvās demogrāfiskās tendences.

Izdevumi aktīvai darba tirgus politikai un tās tvērums joprojām ir mazs, kas ierobežo to personu iesaistīšanu, kuras ir visvairāk attālinātas no darba tirgus. Latvija ir panākusi progresu ilgstošo bezdarbnieku integrēšanā darba tirgū ar ilgstošā bezdarba līmeni ES vidējā līmenī. Tomēr dalība aktīvā darba tirgus politikā joprojām ir zema — 5,8 uz 100 cilvēkiem, kuri vēlas strādāt. Šo situāciju veicina zemie publiskie izdevumi aktīvas darba tirgus politikas jomā – tikai 0,6 % no

IKP (2016. gads)⁽¹⁷⁾. Nodarbinātības pakalpojumi arī var būt grūti pieejami, jo īpaši nelabvēlīgākā situācijā esošiem darba ņēmējiem lauku apvidos, jo sociālās palīdzības pabalstu zemo adekvātums traucē uzturēt regulārus kontaktus starp darba meklētājiem un nodarbinātības dienestiem (ESAO, 2016a). Informācijas apmaiņa un koordinācija starp valsts nodarbinātības dienestiem, sociālajiem dienestiem un izglītības iestādēm ir nepietiekama, kā rezultātā tiek vāji uzraudzīta pāreja no mācībām uz darba dzīvi un panākumi darba tirgū. Varētu uzlabot koordinētu pieeju, kas vērsta uz to cilvēku ilgtermiņa aktivizēšanu, kuri ir visvairāk attālināti no darba tirgus. Aktīvas darba tirgus politikas tvērums un valsts nodarbinātības dienesta kapacitāte ir saistīti ar finansējumu, tāpēc pieprasījums pēc ieguldījumiem arī turpmāk būs ievērojams.

Arodslimību izplatība pieaug, un nāvējošu negadījumu līmenis ir augsts.

Ar arodslimībām sirgstošo skaita straujā pieauguma dēļ daļēji vai pilnībā zūd darbspēja un pieaug personu ar invaliditāti skaits. Lai gan nāvējošu negadījumu līmenis ir viens no augstākajiem ES, ļoti zemo neletālo negadījumu skaitu izskaidro vāji attīstītā ziņošana par negadījumiem. Nedeklarētā darba lielā izplatība sekmē to, ka netiek pietiekami ziņots par negadījumiem darbā, un paaugstina arodriskus (3.1.3. iedaļa). Valsts darba inspekcija veic preventīvus pasākumus, bet tai ir ierobežota kapacitāte un augsta kadru mainība. Lai īstenotu sociālā pīlāra principu par veselīgu un drošu darba vidi, papildu ieguldījumi var palīdzēt nodrošināt veselīgāku un ilgāku darba mūžu.

Nozares atalgojuma nolīgums būvniecības nozarē ir jaunums Latvijā, bet tam ir vajadzīgs elastīgāks tiesiskais regulējums.

Vienošānās tika panākta 2018. gadā, nosakot nozarei minimālo algu 780 euro apmērā (lielāka par valsts noteikto minimālo summu 430 euro) un samazinot piemaksu par virsstundu darbu līdz 50 %. Pašreizējā juridiskā prasība attiecībā uz piemaksu ir 100 % no līgumā noteiktās algas. Grozījumus Darba likumā, kas pieļauj mazāku piemaksu par virsstundām, ja ir ievērojami palielināta minimālā alga nozarē, pieņēma Parlaments, bet prezidents to noraidīja, tādējādi apturot nozaru nolīguma

⁽¹⁷⁾ Gandrīz 70 % no aktīvas darba tirgus politikas izdevumiem finansē Eiropas Sociālais fonds, līdz ar to valsts ieguldījums ir vēl mazāks.

noslēgšanu. Šis nolīgums būtu jauninājums Latvijas industriālo attiecību sistēmā, jo līdz šim privātajā sektorā nozaru līmenī nav bijis koplīgumu. Ar ES finansēta projekta palīdzību tiks sekmēta četru papildu nolīgumu noslēgšana transporta, koksnes apstrādes, zāļu un telekomunikāciju nozarēs, tādējādi stiprinot sociālo dialogu nozaru līmenī.

Sociālā dialoga institucionālā struktūra ir labi izveidota, taču sociālo partneru kapacitāte ir ierobežota. Dalība arodbiedrībās 2016. gadā turpināja sarukt, samazinoties līdz tikai 10,7 %, savukārt darba devēju organizāciju blīvums pēdējos gados ir palielinājies, sasniedzot 44 % (Eurofound, 2018). Valsts līmeņa sociālā dialoga institucionālā struktūra ir labi attīstīta, un ir uzlabojusies sociālo partneru iesaistīšana politikas veidošanā. Tomēr sociālajiem partneriem trūkst finansiālo un cilvēkresursu, un viņu spēja piedalīties likumdošanas procesā joprojām ir problēma. Šajā kontekstā ir svarīgi ieguldīt sociālo partneru spēju veidošanā, lai nodrošinātu sociālā dialoga efektivitāti.

3.3.2. SOCIĀLĀ POLITIKA

Ienākumu nevienlīdzība un nabadzība joprojām ir augsta, bet izdevumi sociālajai aizsardzībai ir zemi. Saskaņā ar Sociālo rezultātu pārskatu (3.3.1. izcēlums) Latvija saskaras ar problēmām saistībā ar vienlīdzīgām iespējām, sociālo aizsardzību un iekļautību. Latvija 2016. gadā sociālajai aizsardzībai tērēja tikai 12 % no IKP, kas ir krietni zemāk par ES vidējo rādītāju – 19,1 %. Ņemot vērā zemo izdevumu līmeni sociālajai aizsardzībai, ietekme uz sociālajiem pārvedumiem ir ierobežota. 2018. gadā sociālie pārvedumi (izņemot pensijas) samazināja nabadzības riska rādītāju Latvijā par 19,1 % salīdzinājumā ar 33,2 % (2017. gadā) vidēji ES. Tāpat sociālie pārvedumi mazināja nevienlīdzību tikai par 19,3 %, kas bija viens no zemākajiem rādītājiem ES un krietni zemāks par vidējo rādītāju (40,4 %). Lai paātrinātu progresu virzībā uz iekļaujošu izaugsmi, būtu vajadzīgi ievērojami ieguldījumi, lai veicinātu nabadzības un sociālās atstumtības apdraudētu cilvēku aktīvu iekļaušanu un sociālo integrāciju, t. sk. piekļuvi integrētiem sociālajiem pakalpojumiem, pārtikai un materiālajai palīdzībai vistrūcīgākajām personām.

Sociālās palīdzības pabalsti joprojām ir zemi, un to ietekme uz lielās nabadzības un nevienlīdzības mazināšanu ir minimāla. Sākot no 2018. gada janvāra, garantētais minimālais ienākums papildina ienākumus par 53 euro (dažas pašvaldības brīvprātīgi piešķir lielākus pabalstus). Vidējais mājokļa pabalsts ir mazāks par 15 euro vienai personai mēnesī, savukārt aprēķinātais nabadzības sliekšnis 2017. gadā bija 367 euro. Minimālo ienākumu pabalstu adekvātums ir zemāks par ES vidējo rādītāju⁽¹⁸⁾. Saskaņā ar valsts datiem no pirmās (zemākās) ienākumu kvintiles 68,3 % ziņo par grūtībām nodrošināt iztiku; tomēr tikai 16,2 % ir saņēmuši “trūcīgas personas” statusu, kas tiem dod iespēju saņemt sociālo palīdzību, un tikai 6,7 % saņem garantēto ienākumu minimumu. Cilvēkiem, kas nāk no daļējām bezdarbnieku mājsaimniecībām, kuras apdraud nabadzība, ir grūtāk piekļūt dažiem pakalpojumiem Latvijā salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm⁽¹⁹⁾. 2014. gadā pieņemtais koncepcijas dokuments, kas paredz ievērojami palielināt pabalstu adekvātumu, nav īstenots, un plāns uzlabot minimālo ienākumu atbalsta sistēmu nav pieņemts, kaut gan tas vairākkārt ir pārstrādāts un iesniegts valdībai (jaunākā redakcija tika iesniegta 2018. gada maijā).

Minimālā ienākumu līmeņa reforma Latvijā varētu vairāk pietuvināt nevienlīdzības un nabadzības rādītājus ES vidējam rādītājam. Reforma ir vērsta uz mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem, un tā jo īpaši var risināt nabadzības un nevienlīdzības problēmas. Tomēr pabalstu dāsnuma vienkārša palielināšana varētu negatīvi ietekmēt pabalstu saņēmēju stimulu strādāt. No ienākumiem atkarīgo pabalstu pašreizējā atcelšana tādā pašā apmērā, par kādu palielinās darba ienākumi, ietekmē stimulus sākt darbu. To var mazināt, pakāpeniskāk atceļot no ienākumiem atkarīgos pabalstus. Ar 2017. gada nodokļu

⁽¹⁸⁾ Saskaņā ar Sociālās aizsardzības komitejā (SPC) veikto salīdzinošās novērtēšanas satvaru par minimālajiem ienākumiem. Sīkāku informāciju skatīt 2019. gada Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektā, COM(2018) 761 final. Skaitļi attiecas uz vienas personas mājsaimniecībām.

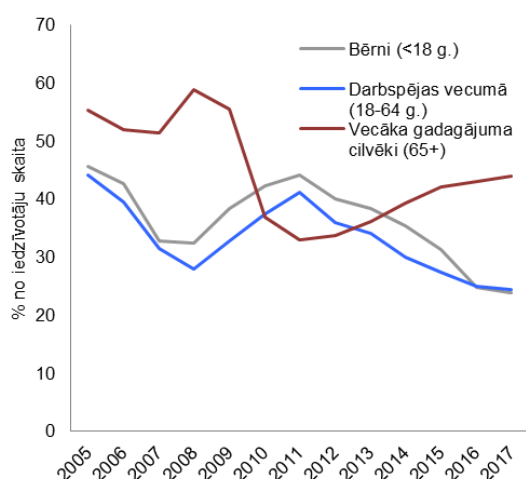
⁽¹⁹⁾ Informācija ir saistīta ar atšķirībām attiecībā uz pašpaziņotām neapmierinātām vajadzībām pēc medicīniskām pārbaudēm, pārmērīgu ar mājokli saistītu izmaksu rādītāju un nepiedalīšanos apmācībā, kas saistīta ar profesionālo darbību, starp tādām personām (18–59 g. v.), kuras apdraud nabadzība un kuras nāk no daļējām bezdarbnieku mājsaimniecībām, un pārējiem iedzīvotājiem vecumā no 18 līdz 59 gadiem (2019. gada Vienotā nodarbinātības ziņojuma projekts, COM(2018) 761 final).

reformai līdzīgām izmaksām minimālā ienākuma līmeņa reforma, kas paredz pakāpeniskāku pāreju no pabalstiem, kuri ir atkarīgi no ienākumiem, uz darba ienākumiem, var potenciāli mazināt atšķirību no ES vidējā rādītāja nabadzības un nevienlīdzības jomā, vienlaikus uzlabojot stimulus strādāt (Ivaškaitē-Tamošiūnē u. c., 2018).

Salīdzinoši augsts un arvien lielāks vecāka gadagājuma cilvēku īpatsvars ir pakļauti nabadzības riskam un sociālajai atstumtībai.

Nabadzības riska vai sociālās atstumtības rādītājs vecāka gadagājuma cilvēkiem turpināja pasliktināties, ar 49,0 % (2018. gadā) ievērojami pārsniedza ES vidējo rādītāju – 18,2 % (2017. gadā). No 2013. līdz 2018. gadam 65 gadus vecu vai vecāku sieviešu nabadzības un sociālās atstumtības rādītājs ir palielinājies par 13,6 procentpunktiem. Tās galvenokārt ir sievietes, kuras pensionējušās līdz 1996. gadam saskaņā ar iepriekšējo pensiju likumu, kas nodrošināja ļoti mazas pabalstu summas, kuras vēl vairāk devalvēja zema indeksācija. Turklāt nabadzības plaša, kas mēra nabadzības intensitāti (t. i., cik nabadzīgi ir nabadzīgie iedzīvotāji), ir viena no lielākajām Eiropā. Tas galvenokārt ir tāpēc, ka pensijas atpaliek no darbaspēka ienākumu pieauguma un vecāka gadagājuma cilvēkiem nav atbilstošu drošības tīklu.

3.3.2. diagramma. Nabadzības riska vai sociālās atstumtības indekss pa vecuma grupām

Avots: Eiropas Komisija (Eurostat)

Pensiju adekvātums ir zems, un tiek prognozēts, ka ilgtermiņā tas saglabāsies zems. Lai uzlabotu

pensionāru stāvokli, Latvija 2018. gadā veica dažus pasākumus: i) palielināja pensijas vecākiem pensionāriem; ii) palielināja ienākuma nodokļa atvieglojumus; iii) padarīja indeksācijas noteikumus labvēlīgākus pensionāriem ar ilgāku darba stāžu un iv) ieviesa apgādnieka zaudējuma pensiju ar ierobežotu termiņu. Turklāt no 2020. gada būs spēkā tiesības mantot valsts finansēto pensijas kapitālu, ja mirušais vēl nav sasniedzis pensionēšanās vecumu. Tomēr pasākumu dāsnums un tvērums ir ierobežoti. Minimālā pensija un valsts sociālā nodrošinājuma vecuma pabalsts nav palielināti. Minimālā pensija saglabājas 2006. gada līmenī amplitūdā no 70,43 euro līdz 108,85 euro mēnesī atkarībā no iemaksu veikšanas ilguma. Tiek prognozēts, ka pensiju adekvātums ilgtermiņā turpinās būt viens no zemākajiem ES (Eiropas Komisija, 2018c).

Bezdarbniekiem ir augsts nabadzības risks, jo īpaši, ja bezdarba ilgums palielinās.

Bezdarbnieka pabalsti tiek maksāti par pirmajiem 9 bezdarba mēnešiem un šajā laikā tiek pakāpeniski samazināti. Gan bezdarbnieka pabalsta ienākumu aizvietojošais rādītājs, gan ilgums (par gadu ilgu darba stāžu) atbilst ES vidējam rādītājam⁽²⁰⁾. Tomēr bezdarbnieku nabadzības riska rādītājs ir augsts, proti, 59,6 %, un tas pieaug. Darbinieku zemo sociālās apdrošināšanas iemaksu dēļ bezdarbnieka pabalsti bieži vieni ir zemi. Turklāt zemie sociālās palīdzības pabalsti, ar kuriem tiek atbalstīti bezdarbnieki, kas saskaras ar ilgstošiem bezdarba periodiem, veicina augstu nabadzības līmeni bezdarbnieku vidū.

Sociālā nodrošinājuma sistēma neaptver visus nodarbinātos cilvēkus, un pašnodarbinātās personas savām pensijām iemaksā maz.

Aptuveni 8 % Latvijas darba ņēmēju ir pašnodarbinātās personas bez darbiniekiem, salīdzinot ar ES vidējo rādītāju – 10 %. Uz viņiem neattiecas bezdarba pabalstu shēma vai apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem un arodtraumām. Gandrīz visi (90 %) pašnodarbinātie maksā sociālās apdrošināšanas iemaksas no ienākumiem, kas ir vienādi ar minimālo algu. Zemo sociālo iemaksu dēļ vecuma pensijas būs ļoti

⁽²⁰⁾ Saskaņā ar Nodarbinātības komitejas ietvaros veiktās salīdzinošās novērtēšanas datiem par bezdarbnieku pabalstiem un aktīvu darba tirgus politiku. Sīkākai informācijai skatīt 2019. gada Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektu.

mazas (Eiropas Komisija, 2018c). Turklāt uz gadījuma darba ņēmējiem neattiecas slimības pabalsti, un sezonas darba ņēmēji nav apdrošināti pret lielāko daļu sociālo risku.

Personu ar invaliditāti sociālā aizsardzība ir vāja. To personu ar invaliditāti, kuras apdraud nabadzības vai sociālās atstumtības risks, īpatsvars Latvijā ir 42,5 %, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem ES (ES vidējais rādītājs ir 30,1 %). Latvijā ir viena no lielākajām plaisām ES starp nabadzības riska rādītāju un sociālās atstumtības rādītāju personām ar invaliditāti un bez tās (20,8 procentpunkti salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju – 9,2 procentpunkti). Invaliditātes pensijas ir zemas, un 43 % personu ar invaliditāti saņem pensijas, kas nepārsniedz 120 euro mēnesī. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, ko izmanto kā pamatu invaliditātes pensijas aprēķināšanai, nav pārskatīts kopš 2006. gada un patlaban ir 64,03 euro mēnesī vai 106,72 euro mēnesī cilvēkiem ar invaliditāti kopš bērnības.

Ir sākusies pāreja no institucionālas aprūpes uz kopienā balstītu aprūpi. Iestādes bērnu aprūpei ārpus ģimenes un pieaugušajiem ar īpašām aprūpes vajadzībām izmaksā dārgi un rada sliktus sociālos iznākumus. Paredzēts, ka tās tiks aizstātas ar kopienā balstītiem pakalpojumiem vietējā līmenī un ģimenei līdzīgu aprūpi. 2018. gadā tika palielināts finansiālais atbalsts audžuģimenēm, un tika uzsākta komunikācijas kampaņa, lai pārvarētu aizspriedumus par pieaugušajiem ar garīgās veselības traucējumiem. Politika tiek atbalstīta ar ES līdzekļiem, taču ir aptverta tikai daļa no vispārējām vajadzībām pēc kopienā balstītiem aprūpes pakalpojumiem, un būtu vajadzīgi papildu ieguldījumi. Turklāt ES finansēto projektu īstenošana kavējas gandrīz 2 gadus, apdraudot to plānoto pabeigšanu līdz 2023. gadam (Valsts kontrole, 2018).

Ilgtermiņa aprūpes pieejamība uzlabojas, taču joprojām ir vāja. Neraugoties uz progresu mājas aprūpes pakalpojumu sniegšanā, neapmierinātas vajadzības pēc mājas aprūpes pakalpojumiem finansiālu iemeslu dēļ 2016. gadā bija 37,9 % mājāsaimniecību, kas pārsniedz ES vidējo rādītāju – 32,2 %. Pašvaldības ir atbildīgas par pakalpojumiem, kurus galvenokārt sniedz institucionālās aprūpes centros. Zems atalgojums sociālajiem darbiniekiem un zems iedzīvotāju blīvums rada problēmu kvalitatīvu aprūpes

pakalpojumu nodrošināšanā lauku reģionos (ESPN, 2018).

Valsts galvenajos saimnieciskās darbības centros bērnu aprūpes iestāžu pieejamības līmenis ir zems. Cenas ziņā pieejamu (galvenokārt valsts) bērnudārzu pieejamība ir problēma Rīgā un citās lielākās pilsētās, uz kurām jauniešiem ir tendence migrēt (Eurofound, 2018). 2017. gadā 28,4 % no visiem 0–3 gadus veciem bērniem bija uzņemti formālās bērnu aprūpes iestādēs, kas ir mazāk nekā Barselonas mērķis – 33 % – un mazāk par ES vidējo rādītāju – 34,2 % (EU SILC). Kompensācija par nespēju nodrošināt vietu pašvaldības bērnudārzā nesedz izmaksas, kas saistītas ar privātiem bērnu uzraudzības pakalpojumiem, kas var likt cilvēkiem izvēlēties nestrādāt, nevis pieņemt darbu ar zemu atalgojumu.

Vājš prestižs, zems atalgojums un liela darba slodze sociālo pakalpojumu sniedzējiem rada lielu darbinieku rotāciju un darbā pieņemšanas problēmas. Patlaban 38,7 % pašvaldību sociālo pakalpojumu neatbilst likumā noteiktajai minimālajai prasībai – nodrošināt vienu sociālā darba speciālistu uz 1000 iedzīvotājiem. Valsts sociālās aprūpes centros ir liela kadru mainība, jo īpaši darbvietās, kas ir tieši saistītas ar klientu aprūpi (aprūpētāji, sociālie aprūpētāji, sociālie rehabilitētāji, sociālie darbinieki). Viena piektdaļa aprūpētāju saņem ar likumu noteikto minimālo algu, un daudziem citiem darbiniekiem tiek maksāts tikai nedaudz vairāk par minimālo algu.

Pienācīgu mājokļu pieejamība, jo īpaši iedzīvotāju grupām ar zemiem ienākumiem, ir problēma. ar ļoti sliktiem sadzīves apstākļiem saskaras 15,2 % iedzīvotāju, kas ievērojami pārsniedz ES vidējo rādītāju – 4,5 %. Puse no tām personām, kuras dzīvo zem nabadzības riska sliekšņa, dzīvo sliktos sadzīves apstākļos⁽²¹⁾. Lauku apvidu iedzīvotāji, jo īpaši Latgales reģionā, dzīvo sliktākos sadzīves apstākļos nekā pilsētu iedzīvotāji. Lai gan pārmērīgu ar mājokli saistītu izmaksu rādītājs Latvijā samazinās, joprojām gandrīz viena trešdaļa (32,9 %) mājāsaimniecību

⁽²¹⁾ Slikti sadzīves apstākļi ietver tādus apstākļus kā tekošs jumts, mitras sienas, gaismas trūkums, logu rāmju puve, privātas ūdensklozeta tualetes, vannas vai dušas neesamība iekštelpās.

ziņo, ka mājokļu izmaksas rada lielu slogu (CSP, 2018a).

Sociālo mājokļu trūkst, un tie bieži vien nav piemēroti dzīvošanai. Sociālie mājokļi 2016. gadā veidoja tikai 0,4 % no sociālo mājokļu fonda salīdzinājumā ar vidējo rādītāju ES – 8 %. Ar to nepietiek, lai reaģētu uz pieprasījumu, un patlaban mājokli gaida 7000 cilvēku. Vietējās pašvaldības (ar nedaudziem izņēmumiem) iegulda maz, lai uzlabotu sociālo mājokļu tehnisko stāvokli, kā rezultātā viena trešdaļa tukšo telpu nav derīgas dzīvošanai. Valsts finansētas dotācijas sociālajiem mājokļiem nav piešķirtas kopš 2009. gada.

Ir maz datu par bezpajumtniecību, un šī problēma valsts līmenī netiek risināta. Nav valsts stratēģiskā dokumenta, kas risinātu bezpajumtniecību, un esošo politikas dokumentu tvērums attiecas tikai uz nakts patversmju pakalpojumu sniegšanu. Saskaņā ar valsts datiem 2017. gadā vairāk nekā 6800 cilvēku izmantoja pašvaldību un privātās patversmes. Šie pakalpojumu sniedzēji galvenokārt atrodas lielākajās Latvijas pilsētās, un trūkst datu par bezpajumtniecību visā valstī. Lai risinātu bezpajumtniecības problēmu un uzlabotu sociālo mājokļu piedāvājumu, būtu vajadzīgi ieguldījumi, jo īpaši pašvaldību līmenī.

Sociālie uzņēmumi saņem juridisku atbalstu un finansiālu atbalstu, bet tiem trūkst kapacitātes. 2018. gada aprīlī stājās spēkā Sociālā uzņēmuma likums, kas nosaka sociālo uzņēmumu galvenos principus un darbības nosacījumus Latvijā. Lai sekmētu sociālo uzņēmumu veidošanu, ir pieejama dotāciju programma, un līdz šim ir piešķirtas 27 no aptuveni 220 plānotajām dotācijām. Papildu ieguldījumi palīdzētu risināt tādas problēmas kā pastāvošo nevalstisko organizāciju sliktās vadības un darījumdarbības prasmes un ierobežoto piekļuvi biznesa inkubatoriem (Eiropas Komisija, 2018g).

3.3.3. VESELĪBAS APRŪPE

Slikti veselības rezultāti ir saistīti ar zemiem publiskajiem izdevumiem veselības aprūpei un neveselīgu dzīvesveidu. Paredzamais mūža ilgums ir viens no zemākajiem ES, un ar profilaksi novēršamās un ar aprūpi novēršamās mirstības

līmenis ir augsts⁽²²⁾. Galvenie nāves cēloņi ir sirds un asinsvadu slimības un vēzis. Uzvedības riska faktori Latvijā ir nozīmīgāki nekā vidēji ES, un pieaug aptaukošanās un alkohola patēriņš (ESAO/ES, 2018). Turklāt mazais publiskais finansējums veselības aprūpei ierobežo piekļuvi visiem paredzētai kvalitatīvai un savlaicīgai aprūpei. Reaģējot uz to, iestādes par prioritāti ir noteikušas publiskos izdevumus veselības jomā un ir uzsākušas vairākas reformas, kas veicina veselības aprūpes pakalpojumu efektivitāti un kvalitāti.

Valsts finansētas veselības aprūpes ierobežotā pieejamība noved pie neapmierinātām vajadzībām pēc aprūpes un iespēju nevienlīdzības. Valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus ierobežo “kvotu” sistēma, kas paildzina gaidīšanas laiku. Lai pārvarētu šo ierobežojumu, pacienti parasti paši maksā par privātiem pakalpojumiem. Papildu būtiski šķēršļi piekļuvei veselības aprūpei ir šādi: lietošanas maksu līmenis par sabiedriskajiem pakalpojumiem, līdzmaksājumi par izrakstītām zālēm un personīgie maksājumi par zālēm, kas netiek apmaksātas. 2016. gadā personīgie maksājumi Latvijā veidoja 44,6 % no izdevumiem veselības jomā, krietni pārsniedzot ES vidējo rādītāju — 18,2 %. Tas rada finansiālas grūtības neaizsargātām grupām, piemēram, pensionāriem un māsaimniecībām ar zemiem ienākumiem. Tā dēvēto nesamērīgi lielo un nabadzībā iedzīto veselības aprūpes personīgo maksājumu⁽²³⁾ biežums (attieciņi 13 % un 4 % māsaimniecību 2013. gadā) ir viens no augstākajiem Pasaules

⁽²²⁾ Ar aprūpi novēršama mirstība: priekšlaicīgas nāves gadījumi, kam nevajadzētu notikt, ja tiek sniegta savlaicīga un efektīva veselības aprūpe. Ar profilaksi novēršama mirstība ir plašāks jēdziens un ietver nāves gadījumus, no kuriem būtu bijis iespējams izvairīties, veicot pasākumus, kas vērsti uz plašākiem sabiedrības veselības determinantiem, piemēram, uzvedības un dzīvesveida faktoriem.

⁽²³⁾ Nesamērīgi lieli personīgie maksājumi par veselības aprūpi ir maksājumi, ko māsaimniecības veic no savas kabatas un kas pārsniedz 40 % no māsaimniecības spējas maksāt (ko definē kā kopējo māsaimniecības patēriņu, no kura atņemta standarta summa pamatvajadzību segšanai). Nabadzībā iedzīto personīgie maksājumi par veselības aprūpi ir tie maksājumi, kas māsaimniecības nostāda zemāk par pamatvajadzību nodrošināšanas līmeni (aprēķina kā vidējo summu, ko māsaimniecības, kas atrodas starp 25. un 35. procentīli no māsaimniecību patēriņa sadalījuma (kurš korigēts, ņemot vērā māsaimniecības izmēru un sastāvu), tērē pārtikai, mājoklim un komunālajiem maksājumiem.

Veselības organizācijas Eiropas reģionā (PVO, 2018a; PVO, 2018b). Iepriekš minētie faktori veicina lielo nevienlīdzību, jo nabadzīgākie 20 % mājsaimniecību ziņo par daudz lielāku medicīniskās un zobārstniecības aprūpes neapmierināto vajadzību līmeni, kas nav apmierinātas izmaksu dēļ (attieciņi 9,9 % un 25,5 % 2017. gadā), nekā 20 % turīgāko mājsaimniecību (attieciņi 0,9 % un 3,3 %).

Brīvprātīga veselības apdrošināšana daļai iedzīvotāju draud pasliktināt viņu veselības stāvokli. Bija paredzēts, ka 2019. gada janvārī tiks ieviesta jauna veselības apdrošināšanas sistēma, kuras ieviešana tagad ir pārcelta uz 2019. gada jūliju. Attiecībā uz diviem veselības aprūpes pakalpojumu groziem tā definē “pilno grozu” un “pamata grozu”. “Pamata grozs” attiecas tikai uz veselības aprūpes pakalpojumu pamatkopumu, piemēram, ģimenes ārsta sniegto aprūpi, profilaktiskajām pārbaudēm, neatliekamās palīdzības pakalpojumiem un dažiem citiem īpašiem nosacījumiem⁽²⁴⁾. Aptuveni 30 000 līdz 53 000 cilvēku (galvenokārt sezonas darba ņēmējiem un mikrouzņēmumu darba ņēmējiem) būs brīvprātīgi jāmaksā veselības apdrošināšanas maksājumi, lai piekļūtu “pilnajam grozam”. Līdz 2019. gada janvāra sākumam tikai aptuveni 5000 cilvēku bija veikuši brīvprātīgus maksājumus. Pārējie skartie iedzīvotāji riskē ar finansiālām grūtībām, ja rodas konkrētas veselības problēmas, vai riskē aizkavēt ārstēšanu, līdz tā kļūst par neatliekamu, uz ko attiecas “pamata grozs”.

Veselības aprūpes reformas skar vairākas jomas un virzās uz priekšu, lai gan tās joprojām ir agrīnā īstenošanas posmā. Ar ES fondu finansējumu tiek atbalstīta slimnīcu sektora reformas īstenošana, konkrētāk, jaunu vienas specializācijas, reģionālo un terciāra līmeņa slimnīcu konfigurācija un vietējo slimnīcu darbības attīstība. Ir arī plānots 2019. gadā pilnveidot e-veselības sistēmu un izmēģinājuma kārtā izveidot nelielu skaitu daudznazaru veselības centru primārās aprūpes reformai. Tomēr vēl nav sagatavoti primārās aprūpes reformas plāni, kuros noteikts, piemēram, veselības centru skaits un atrašanās vietas visā valstī, un ar tiem saistītie

ieguldījumi. Ir uzsākts rīcības plāns, lai uzlabotu pacientu drošību un veselības aprūpes sistēmas kvalitāti. Līdz šim veiktie agrīnie pasākumi ietver veselības aprūpes darbinieku izglītošanu pacientu drošības jautājumos, kā arī klīnisko vadlīniju labāku piemērošanu un novērtēšanu. Turklāt ir sagatavota veselības sistēmas kapacitātes novērtējuma rādītāju sistēma. Turpmākie pasākumi būs vērsti uz datu strukturēšanu un analīzi attiecībā uz šiem rādītājiem, lai salīdzinošā vērtēšana varētu notikt veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju, reģionālā un starptautiskā līmenī. Lai pievērstos uzvedības riska faktoriem, ir pastiprināti tādi pasākumi kā smēķēšanas ierobežojumi, pārtikas jomas regulējums un ierobežojumi alkohola un enerģijas dzērienu tirdzniecībā.

Pastāv iespējas uzlabot veselības aprūpes kvalitāti un veselības aprūpes sistēmas efektivitāti (ESAO / Eiropas veselības aprūpes sistēmu un politikas novērošanas centrs, 2017). Rādītāji par astmas slimnieku uzņemšanu slimnīcā Latvijā ir daudz augstāki nekā vidēji ES. Tas norāda, ka hronisko slimību pārvaldība ārpus slimnīcām un primārās aprūpes darbība joprojām ir mazāka par to potenciālu. Turklāt Latvijā mirstība pēc hospitalizēšanas ar akūtu miokarda infarktu un insultu ir augstāka nekā citās ES valstīs, ar lielām atšķirībām starp slimnīcām visā valstī. Tas liek domāt, ka ir iespējams uzlabot akūtās aprūpes kvalitāti un slimnīcu nozares vispārējos rādītājus. Paredzams, ka plānoto veselības aprūpes reformu rezultātā būs vērojami uzlabojumi minētajās jomās.

Latvija saskaras ar veselības aprūpes darbaspēka trūkumu, kas kavē valsts veselības aprūpes sniegšanu un apdraud veselības aprūpes reformu sekmīgumu. Latvijā ārstu skaits ir zemāks par ES vidējo rādītāju (attieciņi 3,2 ārsti uz 1000 iedzīvotājiem salīdzinājumā ar 3,6 ārstiem 2016. gadā), un īpaši trūkst veselības aprūpes darbinieku teritorijās ārpus Rīgas, kā rezultātā šajās teritorijās ir ierobežota piekļuve specializētiem veselības aprūpes pakalpojumiem. Pacientu iespējas un sadarbības shēmas starp veselības aprūpes iestādēm vēl nav izveidotas, lai nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi veselības aprūpes pakalpojumiem visā valstī. Medmāsu skaits Latvijā ir viens no zemākajiem ES (4,6 uz 1000 iedzīvotājiem 2016. gadā). Turklāt medmāsu programmu absolventu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem bija krietni zem ES vidējā rādītāja

⁽²⁴⁾ Pakalpojumi, kas ietilpst “pamata grozā”, ir noteikti Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumos Nr. 555.

2014. gadā (attiecīgi 27,9 salīdzinājumā ar 39,1), un kopš tā laika tas ir samazinājies. Turklāt vairums reģistrēto medmāsu uzskata par pievilcīgāku strādāt ārpus veselības aprūpes nozares. Īpaši atturošs ir zema atalgojums. Medmāsu algas attiecība pret vidējo algu valstī Latvijā ir viena no zemākajām ESAO valstīs (ESAO, 2017).

Valdība veic pasākumus, lai uzlabotu veselības aprūpes darbinieku pieņemšanu un saglabāšanu darbā. Tie ietver medicīnas darbinieku algu palielinājumu 2018. gadā un papildu 20 % palielinājumu 2019.–2021. gadā⁽²⁵⁾. Citi pasākumi ir šādi: i) kompensācija par veselības aprūpes personāla pagarināto darba laiku un ii) ES fondu finansējuma izmantošana, lai stimulētu ārstus un medmāsas strādāt reģionos ārpus Rīgas vai atgriezties darbā veselības aprūpes nozarē. Tomēr vēl nav izstrādāta visaptveroša stratēģija, lai risinātu medmāsu trūkumu un nodrošinātu tādu medmāsu darbaspēku, kurām ir reformētajai slimnīcu un primārās aprūpes nozarei vajadzīgo prasmju kombinācija.

Veselības aprūpes sistēma, neraugoties uz izdevumu pieaugumu, joprojām nesāņem pietiekamu finansējumu. Izdevumi par veselības aprūpi Latvijā ir starp zemākajiem ES. Neto publiskie izdevumi veselības aprūpei 2016. gadā bija 3,4 % no IKP, kas ir krietni mazāk par ES vidējo rādītāju – 7,4 %⁽²⁶⁾. Tomēr valdība laikposmā no 2017. līdz 2019. gadam palielināja finansējumu veselības aprūpei par 0,5 % no IKP, gūstot labumu no īslaicīgas novirzes no strukturālā deficīta mērķa. Turklāt jaunā obligātās veselības apdrošināšanas iemaksa no 2018. gada nodrošina papildu finansējumu veselības aprūpei 0,3 % apmērā no IKP. Pieņemtais veselības aprūpes darbinieku algu palielinājums par 20 % nozīmē papildu finansējumu 0,3 % no IKP 2019. gadā, kopsummā sasniedzot 0,6 % no IKP 2020. gadā. Tomēr šos palielinājumus mēra, salīdzinot tos ar nominālā izteiksmē nemainīgiem izdevumu plāniem. Līdz ar to tiek lēsts, ka kopējais publiskais finansējums veselības aprūpei kā attiecība pret IKP ir pieaudzis līdz 3,6 %

2018. gadā un sasniegs aptuveni 3,8 % 2019.–2020. gadā.

Papildu publiskais finansējums veselības aprūpei 2017. un 2018. gadā deva pozitīvus rezultātus. Veselības aprūpes pakalpojumu un novatorisku zāļu pieejamība pieaug. Gaidīšanas laiks dažās jomās ir samazinājies, piemēram, vēža diagnosticēšanā un ārstēšanā, kā arī ambulatorajā un dienas aprūpē. Valdība ziņo, ka pirmo reizi kopš ekonomikas krīzes beigām 2017. gadā valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu ikgadējās “kvotas” nebija pilnībā izmantotas. Turklāt to Latvijas iedzīvotāju procentuālā daļa, kuri ziņo par neapmierinātām veselības aprūpes vajadzībām, samazinājās no 8,2 % 2016. gadā līdz 6,2 % 2017. gadā; tomēr tas joprojām ir daudz vairāk nekā vidēji ES.

3.3.4. IZGLĪTĪBA UN PRASMES

Latvijas izglītības sistēma labi darbojas mācību sasniegumu ziņā, taču joprojām pastāv zināmas bažas par vienlīdzību. Latvija izglītībā iegulda salīdzinoši lielu savu IKP daļu (5,5 % 2017. gadā salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju 4,7 %). Pamatprasmju rādītāji saskaņā ar ESAO Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas (PISA) vērtējumu joprojām ir krietni pārsniedz ES vidējo rādītāju (ESAO, 2016b). Tomēr piekļuve kvalitatīvai izglītībai nav pilnībā vienlīdzīga, jo skolēni lielākajās vidusskolās un ģimnāzijās iegūst labākas kvalitātes izglītību nekā skolēni mazās skolās, kas biežāk sastopamas lauku apvidos (Krasnopjorovs, 2017). Tāpat arī mācību priekšlaicīgas pārtraukšanas rādītājs ir daudz augstāks lauku apvidos (15 %) nekā pilsētās (7 %).

Pašreizējais vidusskolu tīkls neļauj efektīvi izmantot resursus. Skolēnu skaits vispārējās izglītības programmās (vecumā no 5 līdz 18 gadiem) ir samazinājies atbilstoši lielajam Latvijas iedzīvotāju skaita samazinājumam (12 % laikposmā no 2004. līdz 2013. gadam), un paredzams, ka līdz 2050. gadam tas samazināsies vēl par 14 %. Skolotāju un skolu skaits ir tikai daļēji mainījies kopā ar demogrāfiskajām tendencēm. Liela resursu daļa (17 % salīdzinājumā ar 7 % ESAO vidējo rādītāju 2015. gadā) tiek veltīta plašā skolu tīkla uzturēšanai uz mācīšanas un zinību apgūšanas ieguldījumu rēķina (ESAO, 2018a).

⁽²⁵⁾ Grozījums Veselības aprūpes finansēšanas likumā, 2018. gada 19. decembris.

⁽²⁶⁾ Finansējums no valdības shēmām, pamatojoties uz Veselības kontu sistēmu.

Turpinās valdības centieni racionalizēt skolu tīklu, bet jaunas mācību programmas ieviešana ir aizkavējusies. Jauni noteikumi vidusskolām nosaka kvalitātes kritērijus, kas būs jāievēro 2020. gadā, lai saņemtu valsts finansējumu. Skolām, kuras neatbilst šiem kritērijiem, būs nepieciešams valdības noteikts minimālais skolēnu skaits. Skolu tīkla racionalizācija laika gaitā var novest pie tā, ka vidusskolu skaits samazinās, bet tās kļūst lielākas, un tās spēj labāk nodrošināt kvalitatīvu izglītību. Jaunas, uz kompetencēm balstītas mācību pamatprogrammas pirmsskolās tiks izvērstas no 2019./2020. mācību gada, bet pamatskolas un vidusskolas izglītībā – pakāpeniski laikposmā no 2020. līdz 2023. gadam.

Ir sākusies pakāpeniska pāreja līdz 2021. gadam uz latviešu valodu kā vienīgo mācību valodu. Pāreja sāksies 2020./2021. mācību gadā 7.–9. klasē, un no 2022./2023. mācību gada visi vispārējie priekšmeti vidusskolas izglītībā tiks mācīti latviešu valodā. Etnisko minoritāšu skolēni dzimtajā valodā joprojām varēs mācīties savas valodas, literatūras un kultūras mācību priekšmetus. Lai gan šī pāreja var uzlabot minoritāšu skolēnu iespējas profesionālajā izglītībā un apmācībā (ar latviešu mācību valodu), augstākajā izglītībā un darba tirgū, šis pasākums ir radījis bažas par mācīšanas kvalitāti un par minoritāšu skolu spēju ieviest pārmaiņas, nepazeminot kvalitāti, jo īpaši attiecībā uz 25 % skolēnu, kuru valodas prasme latviešu valodā nav pietiekama⁽²⁷⁾.

Daudzi skolotāji Latvijas skolās tuvojas pensijas vecumam, un pārāk maz jaunu cilvēku izvēlas skolotāja profesiju. Latvijā ir viens no lielākajiem sieviešu dzimuma skolotāju īpatsvariem ES (87 %), kā arī viens no vecāko skolotāju īpatsvariem — 2016./2017. mācību gadā 28 % skolotāju bija vecāki par 55 gadiem un tikai 25 % bija jaunāki par 40 gadiem (Izglītības un zinātnes ministrija, 2017). Jauniešus nevilina skolotāja profesija — mazāk nekā 1 % no 15 gadus vecajiem jauniešiem vēlas kļūt par skolotājiem, no tiem tikai 0,2 % ir zēni (ESAO, 2018b). Pakāpeniska skolotāju algu paaugstināšana no 2018. gada septembra līdz 2022. gadam ir saistīta ar skolu tīkla konsolidāciju.

Gados jaunu pieaugušo ar terciāro izglītību īpatsvars ir augsts un pieaug, bet joprojām ir problēmas saistībā ar iekļautību un studiju jomām. Terciārās izglītības ieguves līmenis 30–34 gadus vecu personu vidū ir palielinājies no 25,7 % 2007. gadā līdz 43,8 % 2017. gadā, un tagad tas ir viens no augstākajiem ES. Tomēr personu ar invaliditāti iekļaušana augstākajā izglītībā 24,5 % apmērā ir zemāka par ES vidējo rādītāju — 30,3 % (*EU-SILC*). Turklāt vīriešu dalība terciārajā izglītībā joprojām ir ievērojami zemāka nekā sieviešu dalība, un tādu terciāro izglītību ieguvušu pieaugušo īpatsvars (20,5 %), kam ir grāds zinātnē, tehnoloģijā, inženierzinātnēs un matemātikā (*STEM* jomas), ir zemāks par ES vidējo rādītāju — 25,7 %. Attiecībā uz darba tirgus vajadzībām 41 % valsts finansēto studiju vietu tiek nodrošinātas *STEM* programmās⁽²⁸⁾.

Augstākās izglītības iestāžu un programmu sadrumstalotība ietekmē izglītības kvalitāti. Augstākā izglītība joprojām ir sadrumstalota, neraugoties uz ES līdzekļu atbalstītiem stimuliem konsolidēt un pakāpeniski nostiprināt kvalitātes nodrošināšanu. Tomēr studiju programmu skaits laikā no 2005. līdz 2017. gadam pieauga par trešdaļu, savukārt studentu skaits samazinājās par 38 %. Sadrumstalotības dēļ cieš izglītības un zinātnes kvalitāte. 2017. gadā uz darbības rezultātiem balstīts finansējums (aptuveni 3 % no kopējā augstākās izglītības finansējuma) tika sadalīts 14 augstākās izglītības iestādēm, kuras ir sekmīgi iesaistījušas studentus pētniecībā un izstrādē, piedalījušas starptautiskos pētniecības projektos un sadarbojušas ar uzņēmumiem.

Neraugoties uz būtisko reformu, dalība profesionālajā izglītībā un apmācībā (PIA) joprojām ir zema. 2017. gadā nodarbinātības rādītājs vidusskolas līmeņa PIA programmu neseniem beidzējiem saruka līdz 69,2 %, kas ir zemāk par ES vidējo rādītāju (74,8 %), un PIA programmās reģistrēto skolēnu skaits (38,1 %) arī saglabājās zemāks par ES vidējo (49,3 % ES). Lai gan profesionālās izglītības skolu vide ir ievērojami uzlabojusies, profesionālās orientācijas trūkums izglītības zemākajos līmeņos ir potenciāls šķērslis reģistrācijai programmās nākotnē. Absolventu gaitu apzināšana tiek organizēta skolu

²⁷ Saskaņā ar Latviešu valodas aģentūras datiem (2016. gads) aptuveni 75 % jauniešu, kuru dzimtā valoda nav latviešu, pilnībā pašpietiekami (brīvi) raksta latviski.

⁽²⁸⁾ Valsts finansētās studiju vietas veido 42 % no kopskaita (atlikušie 58 % ir maksas studiju vietas) (Latvijas valdība, 2018).

līmenī, kas nozīmē, ka Latvija joprojām ir viena no nedaudzajām ES valstīm, kurām nav centralizētas pieejas. Pastāvīgi ieguldījumi un spēcīgākas saiknes ar vietējās ekonomikas un darba tirgus vajadzībām, tostarp izmantojot mācīšanos darbavietā, varētu palīdzēt vēl vairāk palielināt PIA atbilstību darba tirgus prasībām un padarīt to pievilcīgāku.

2010. gadā uzsāktā PIA mācību programmu reforma virzās uz priekšu. Reformas virzība nesen paātrinājās, un līdz 2018. gada beigām tika atjaunināta lielākā daļa profesiju standartu (230 no 242 standartiem). Moduļu izglītības programmas tiek pakāpeniski ieviestas sākotnējā un tālākā profesionālajā izglītībā un apmācībā, taču ievērojama daļa (172 no plānotās 241 programmas) vēl ir jāizstrādā. Reformas izstrādē sociālie partneri ir iesaistīti ar nozaru ekspertu padomju starpniecību. Paredzams, ka reforma ar ES līdzekļu atbalstu tiks pabeigta līdz 2021. gada beigām.

Sākotnējie rezultāti, kas gūti, īstenojot jaunu pieeju attiecībā uz mācīšanos darbavietā, ir daudzsoļi. Shēmas ieviešana sākās 2017. gadā, un dati liecina, ka 2017./2018. mācību gadā aptuveni 1000 skolēnu mācījās darbavietā un vairāk nekā 4000 skolēnu piedalījās darba praksē. Līdz šim 18 profesionālās izglītības iestādes piedāvā mācīšanos darbavietā otrā un trešā līmeņa profesionālās kvalifikācijas iegūšanai, un 230 programmas 85 profesionālo kvalifikāciju iegūšanai ir pielāgotas, lai tajās iekļautu mācīšanos darbavietā. ES finansētais projekts, lai atbalstītu mācīšanos darbavietā un praktisko apmācību, darbojas kopš 2017. gada, un to vada Latvijas Darba devēju konfederācija.

Attiecībā uz digitālajām prasmēm Latvijas rādītāji ir zemāki par ES vidējo rādītāju. Pusei iedzīvotāju (52 %) trūkst digitālo pamatprasmju, un atšķirība salīdzinājumā ar citām ES valstīm ir vēl plašāka padziļinātu prasmju jomā (Eiropas Komisija, 2018j). Valsts stratēģijas mērķis ir nodrošināt apmācību informācijas tehnoloģijās, kas ir pielāgota darba tirgus vajadzībām, iesaistīt šajā jomā jauniešus un izstrādāt modernus un interaktīvus mācību procesus. Latvijai būtu vajadzīgi ievērojami ieguldījumi, lai uzlabotu savu iedzīvotāju un darbaspēka digitālās prasmes, ņemot vērā tās ekonomikas un sabiedrības digitālo pārveidi.

Pieaugušo dalības līmenis izglītībā joprojām ir salīdzinoši zems. 2017. gadā mācību procesā piedalījās tikai 7,5 %, kas ir mazāk par ES vidējo rādītāju – 10,7 % – un valsts mērķi – 15 %. Dalība pieaugušo izglītībā ir palielinājusies, pateicoties ES līdzekļiem. Kopš programmas uzsākšanas 2017. gadā tajā ir piedalījušies gandrīz 17 000 nodarbināto iedzīvotāju. Katrs dalībnieks ir vecāks par 45 gadiem, un katrs piektais – mazkvalificēts. Centienus uzlabot apmācības pieejamību, jo īpaši mazkvalificētiem pieaugušajiem, kavē ierobežotā informācija un konsultēšana, prasmju atzīšanas un validēšanas pakalpojumu trūkums un nepietiekami nefinanšu un finanšu stimuli, jo īpaši MVU⁽²⁹⁾. Lai risinātu šīs problēmas, valdība ir uzsākusi valsts prasmju stratēģijas projektu ar ESAO, kas palīdzēs īstenot Latvijas 2021.–2027. gada valsts vidēja termiņa stratēģiju izglītības un prasmju jomā.

Invesfīciju vajadzības

Lai uzlabotu Latvijas produktivitāti un ilgtermiņa iekļaujošu izaugsmi, ir svarīgi palielināt ieguldījumus prasmju apguvē, izglītībā un apmācībā, veselības aprūpē un sociālajā iekļautībā. Sarūkošais darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits izraisa arvien lielāku prasmju un darbaspēka trūkumu. Turpmāki ieguldījumi cilvēkkapitālā varētu uzlabot izglītības un apmācības, mūžizglītības, elastīgas prasmju pilnveides un pārkvalificēšanās iespēju, kā arī darbaspēka reģionālās mobilitātes nozīmi darba tirgū. Tas, savukārt, samazinātu prasmju trūkumu un reaģētu uz demogrāfiskajām un tehnoloģiskajām pārmaiņām. Lai izmantotu visu darbaspēka potenciālu, ir nepieciešams arī veikt atbilstošus ieguldījumus sociālajā iekļaušanā, samazinot materiālo nenodrošinātību. Atbilstīgi ieguldījumi ir arī vajadzīgi, lai uzlabotu iedzīvotāju veselības stāvokli un palielinātu veselības aprūpes, bērnu aprūpes un ilgtermiņa aprūpes pieejamību, cenas pieņemamību un efektivitāti, tostarp pāreju no institucionālās aprūpes uz kopienā balstītu aprūpi.

⁽²⁹⁾ Saskaņā ar Nodarbinātības komitejas (EMCO) ietvaros veiktā salīdzinošās novērtēšanas satvara rezultātiem par pieaugušo prasmēm un mācībām. Sīkākai informācijai skatīt 2019. gada Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektu.

3.4. KONKURĒTSPĒJAS REFORMAS UN INVESTĪCIJAS

3.4.1. PRODUKTIVITĀTE UN INVESTĪCIJAS

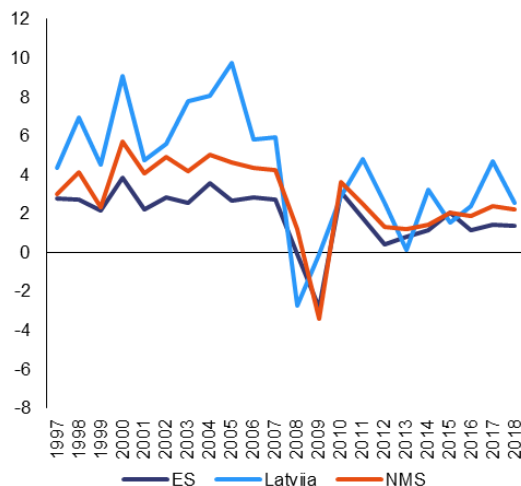
Invesīciju vajadzības

Lai turpinātu tuvināties ES vidējiem rādītājiem, ir vajadzīgi ieguldījumi inovācijā, cilvēkkapitālā un reģionālajā attīstībā. Neraugoties uz straujo konverģenci, Latvijai ir jāturpina pārveidot savas ekonomikas struktūru, tiecoties uz sarežģītāku produktu un pakalpojumu radīšanu. Ņemot vērā nelielo iekšzemes tirgu, Latvijas galvenās perspektīvas ir saistītas ar augstākas pievienotās vērtības preču un pakalpojumu eksportēšanu un sava eksporta tirgus daļu palielināšanu. Šobrīd Latvija salīdzinoši labi eksportē zinātnesietilpīgus pakalpojumus, bet augsto tehnoloģiju preču īpatsvars Latvijas eksportā ir zems. Lai veicinātu ekonomikas pārveidi, Latvijai jāiegulda cilvēkkapitālā, t. sk. prasmēs un veselības aizsardzībā (sk. 3.3.4. iedaļu). Tai vairāk jāiegulda pētniecībā un izstrādē gan privātajā, gan publiskajā sektorā, t. sk. ciešāk iesaistot valsts uzņēmumus savā inovācijas sistēmā. Visbeidzot, Latvijai ir jāiegulda reģionālajā attīstībā, jo ieguldījumi infrastruktūrā un mājokļos palīdzētu integrēt atpaliekošos reģionus un ekonomiskās aktivitātes centrus un atvieglotu darbaspēka iekšējo mobilitāti. Turklāt, lai paātrinātu Latvijas enerģētikas pārkārtošanu, ir vajadzīgi arī ieguldījumi resursu efektīvā izmantošanā.

Darba ražīgums

Latvijas produktivitāte straujā tempā tuvinās ES vidējam rādītājam, taču joprojām ir viena no zemākajām ES. 2017. gadā darba ražīgums Latvijā bija 68 % no ES vidējā rādītāja – ievērojami lielāks nekā 54 % iepriekšējā uzplaukuma kulminācijā 2007. gadā. Vidējais produktivitātes pieauguma rādītājs joprojām ir viens no straujākajiem ES, lai gan patlaban tas ir tikai puse no līmeņa, kas tika sasniegts pirms 2009.–2010. gada krīzes (3.4.1. diagramma).

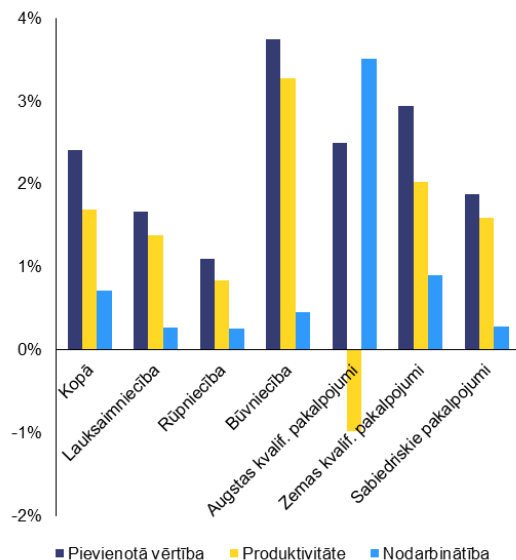
3.4.1. diagramma. Produktivitātes gada izmaiņas (%)

(1) ES – visu ES dalībvalstu nesvērtais vidējais rādītājs
NMS – to ES dalībvalstu nesvērtais vidējais rādītājs, kuras pievienojās pēc 2004. gada

Avots: Eiropas Komisija

Produktivitātes pieaugums kopš 2010. gada ir vērojams visās ekonomikas nozarēs. Produktivitātes pieaugums ir bijis samērā līdzīgs saimniecisko darbību jomās, izņemot augstas kvalifikācijas pakalpojumus, kur tas ir bijis negatīvs (3.4.2. diagramma). Vislielākais produktivitātes pieaugums bija vērojams būvniecības nozarē, taču tas, iespējams, ir saistīts ar neseno celtniecības bumu un ir potenciāli neilgtspējīgs. Negatīvo produktivitātes pieaugumu augstas kvalifikācijas pakalpojumu jomās var saistīt ar ieguldījumiem kapacitātē, jo uzņēmumi pieņem darbā darbiniekus, cerot uz augošu pieprasījumu, kā to apliecina paralēli vērojamais spēcīgais nodarbinātības pieaugums.

3.4.2. diagramma. **Gada vidējais pieaugums, 2010.–2017. gads (%)**

(1) Augstas kvalifikācijas pakalpojumi ietver informācijas un komunikācijas pakalpojumus, un finanšu pakalpojumus. Mazkvalificētie pakalpojumi ietver tirdzniecības un transporta pakalpojumus, nekustamā īpašuma jomas pakalpojumus, profesionālos pakalpojumus, kā arī mākslas un izklaides pakalpojumus.

(2) Tirgus pakalpojumi tiek sagrupēti atbilstoši to algas līmenim attiecībā pret vidējo algu ekonomikā.

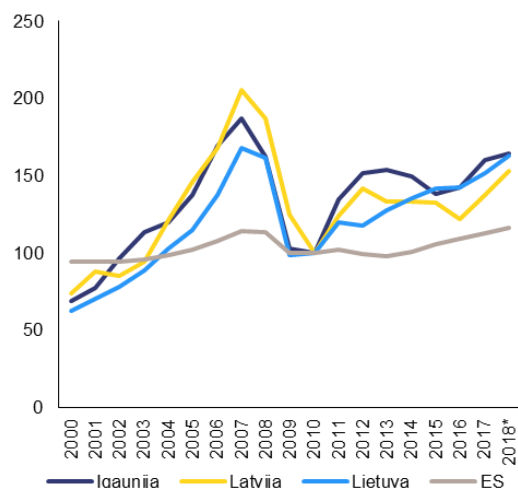
Avots: Eiropas Komisija

Raugoties nākotnē un ņemot vērā Latvijas nelielo iekšzemes tirgu, Latvijas produktivitātes pieauguma izredzes ir cieši saistītas ar tās panākumiem eksporta jomā. Turklāt iedzīvotāju skaita samazināšanās rada papildu problēmu produktivitātes pieaugumam, jo lietotāju skaita samazināšanās rada spriedzi attiecībā uz infrastruktūras efektivitāti un citām darbībām, kas nodrošina tikai vietējo tirgu (sk. Eiropas Komisija, 2018). Visbeidzot, ņemot vērā valsts uzņēmumu lielo nozīmi Latvijas ekonomikā⁽³⁰⁾, to ieguldījums ekonomikas produktivitātes pieaugumā ir ievērojams, ko ietekmē valdība.

Investīcijas

Neraugoties uz neseno kāpumu, investīciju līmenis joprojām tika nedaudz pārsniedz ES vidējo rādītāju. Straujā izaugsme pēdējo 2 gadu laikā ir palīdzējusi reālajām investīcijām atgūt 2016. gada krituma laikā zaudēto, tomēr tikai 2018. gadā reālās investīcijas pārsniedza

2012. gada līmeni. Pēc sākotnējās pēckrīzes posma atveseļošanās reālās investīcijas 2013. gadā atkal sāka samazināties, bet 2017. gadā beidzot sāka pieaugt. Lai gan publiskās investīcijas ir palielinājušās salīdzinājumā ar pirmskrīzes līmeni, privātās investīcijas joprojām ir ievērojami mazākas un ir bijušas diezgan svārstīgas (3.4.3. diagramma). Kopš 2010. gada investīciju pieaugums Latvijā nav bijis pietiekams salīdzinājumā ar pārējām Baltijas valstīm, bet tas ir bijis nedaudz straujāks nekā vairumā dalībvalstu, kas pievienojās pēc 2004. gada, lai gan tas ir daļēji skaidrojams ar atgūšanos no 2009. un 2010. gadā piedzīvotās smagās lejupslīdes.

3.4.3. diagramma. **Reālās investīcijas (indekss 2010=100)**

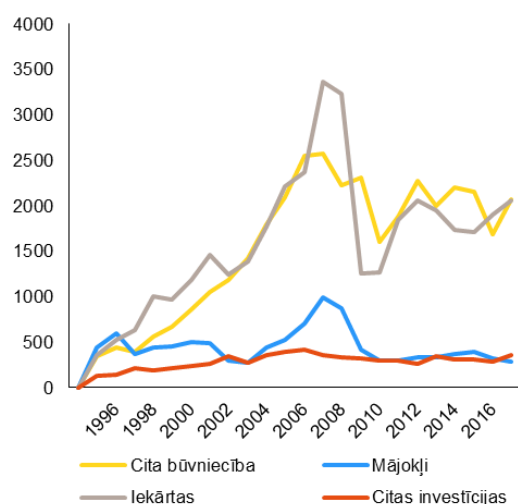
Avots: Eiropas Komisija

Visbūtiskākie rezultāti no visiem investīciju aktīvu veidiem ir vērojami attiecībā uz investīcijām nedzīvojamo ēku būvniecībā. Tas ir saistīts ar lielākiem publisko investīciju izdevumiem un loģistikas infrastruktūras un biroju telpu būvniecību, atspoguļojot transporta un darījumdarbības pakalpojumu nozaru spēcīgo sniegumu kopš krīzes (3.4.2. diagramma). No otras puses, investīcijas mājokļos ir bijušas vājas, atspoguļojot iedzīvotāju skaita samazināšanās radīto ietekmi, nepilnības īres un būvniecības noteikumos (3.2. iedaļa) un šķēršļus kredītu piešķiršanai (3.2. iedaļa). Aplūkojot investīciju tendences dažādās saimnieciskās darbības jomās, ražošanas rādītāji ir īpaši slikti. 2017. gadā investīcijas ražošanā bija par 33 % mazākas nekā 2012. gadā. Tas atbilst ražošanas izlaides

⁽³⁰⁾ Valsts uzņēmumi Latvijā nodarbina aptuveni 10 % no visiem privātā sektora darbiniekiem.

pieaugumam kopš 2010. gada, kas kopumā ir bijis vājāks par ekonomikas izaugsmi.

3.4.4. diagramma. Reālās investīcijas pēc aktīvu veida (miljonos EUR 2010. gada cenās)

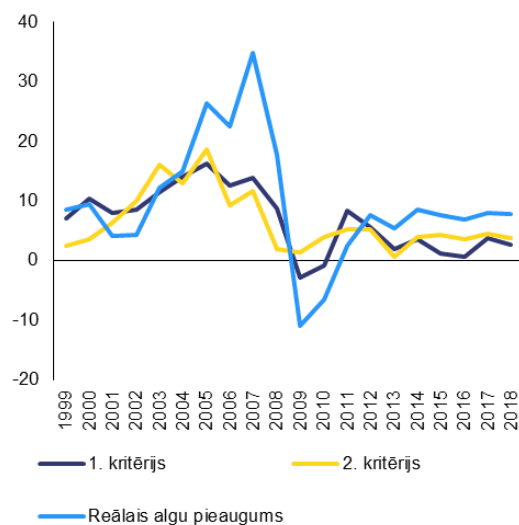
Avots: Eiropas Komisija

Uzņēmumu bažas par pieprasījuma nosacījumiem attur veikt privātās investīcijas. Saskaņā ar Eiropas Investīciju bankas 2018. gada apsekojumu 25 % Latvijas uzņēmumu uzskatīja, ka pēdējo gadu laikā ir veikuši pārāk maz ieguldījumu, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem ES. Tajā pašā laikā tikai 29 % Latvijas uzņēmumu ziņo, ka tie darbojas ar pilnu jaudu vai pārsniedz to, kas ir zemākais skaitlis Eiropas Savienībā. Arī to uzņēmumu īpatsvars, kuriem ir finansiāli ierobežojumi, Latvijā šķiet augstāks nekā citās dalībvalstīs. Kopumā šķiet, ka Latvijas uzņēmumu lēmumus atturēties no ieguldījumu veikšanas virza pieprasījuma nosacījumi un daži strukturāli šķēršļi. Iekšējā pieprasījuma vājums var būt saistīts ar iedzīvotāju skaita samazināšanos, jo iekšzemes tirgū sarūk patērētāju skaits. Nesenā Eiropabarometra apsekojumā 43 % respondentu par būtisku šķērslī uzskatīja vājas vai neskaidras ekonomikas perspektīvas (ES vidējais rādītājs: 29 %). Turklāt lielākā daļa respondentu minēja ārējā finansējuma izmaksas un pieejamību, nodokļu jomas tiesību aktu stabilitāti un sarežģītību kā šķēršļus ieguldījumu veikšanai (Eiropas Komisija, 2018i).

Izmaksu konkurētspēja

Algas strauji pieaug, pateicoties labvēlīgiem ekonomiskajiem apstākļiem un ierobežotam darbaspēkam. Mēnešalgas 2017. gadā pieauga vidēji par 7,9 %, kas ir straujākais pieaugums pēdējo 3 gadu laikā. Kopš 2012. gada algu pieaugums ir pārsniedzis Komisijas algu kritērijus (sk. 3.4.4. diagrammu), liecinot par to, ka algu pieaugums, iespējams, ir pārāk straujš, lai būtu ilgtspējīgs. Salīdzinājumam, reālās algas (korģētās atbilstīgi inflācijai) augošās inflācijas dēļ pieaug lēnākā tempā. 2017. gadā reālās algas pieauga 4 % apmērā. Tomēr no 2019. gada algu spiedienam būtu jāklūst nedaudz mērenākam, jo investīciju pieauguma līmenis normalizēsies. Taču paredzams, ka sarūkošais darbaspēka piedāvājums nodrošinās, ka darba tirgus joprojām būs saspringts.

3.4.5. diagramma. Algu pieaugums salīdzinājumā ar algu kritērijiem (% izmaiņas)

(1) 1. kritērijs ir algu pieauguma prognoze, balstoties uz inflāciju, produktivitāti un bezdarba līmeni.

2. kritērijs ir algu pieaugums, kas atbilst reālajam valūtas kursam, kura pamatā ir nemainīgas darbaspēka vienības izmaksas. Sīkāku informāciju par metodiku skatīt Arpaia, A., un Kiss, A., 2015.

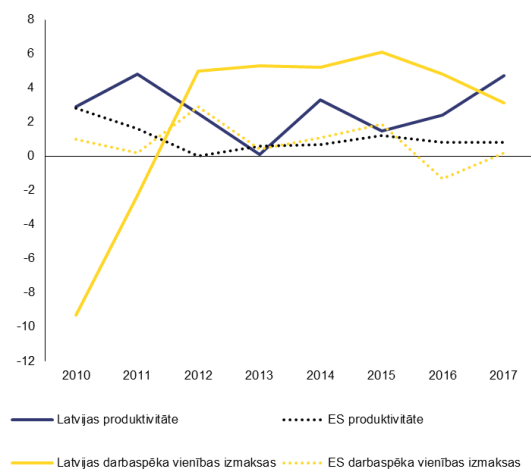
Avots: Eiropas Komisija

Darbaspēka vienības izmaksu pieaugums palēninās, taču joprojām ir viens no augstākajiem ES, radot bažas par Latvijas izmaksu konkurētspēju. Pēc ekonomikas krīzes darbaspēka vienības izmaksu (ULC)⁽³¹⁾ pieaugums

⁽³¹⁾ Darbaspēka vienības izmaksas tiek aprēķinātas kā nominālās algas, kas dalītas ar reālo produktivitāti.

2012. gadā palielinājās, tam saglabājoties aptuveni 5 % apmērā gadā līdz 2016. gadam. 2017. gadā darbaspēka vienības izmaksu pieaugums palēninājās līdz aptuveni 3 %. *ULC* pieaugums Latvijā ir ievērojami pārsniedzis šādu pieaugumu tās galvenajās tirdzniecības partnervalstīs, kā to apliecina uz *ULC* bāzētais reālais efektīvais valūtas maiņas kurss (*REER*), kas laikposmā no 2014. līdz 2017. gadam cēlās par 10,3 %. Algu izmaksu celšanās salīdzinājumā ar tirdzniecības partneriem rada risku, ka Latvijas eksports kļūst pārāk dārgs, lai konkurētu ārvalstu tirgos.

3.4.6. diagramma. Produktivitāte un darbaspēka vienības izmaksas (izmaiņas gadā, %)

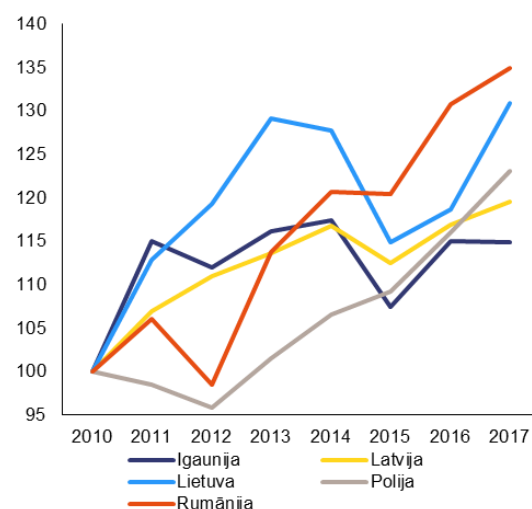
Avots: Eiropas Komisija

Algu pieaugums, ko stimulē spriedzes palielināšanās darba tirgū, ir galvenais darbaspēka vienības izmaksu pieauguma virzītājs. Darbaspēka vienības izmaksu pieaugums liecina, ka vidējais produktivitātes pieaugums pēdējo 3 gadu laikā ir bijis viens no ātrākajiem ES. Tomēr Latvijas algu pieaugums par aptuveni 7 % apmērā pēdējo 5 gadu laikā ir bijis daudz lielāks nekā pārējā ES, tādējādi stimulējot salīdzinošo darbaspēka vienības izmaksu celšanos. Nesenā algu straujā pieauguma iemesls ir darbaspēka piedāvājuma samazināšanās, un investīciju virzīts darbaspēka pieprasījuma pieaugums. Demogrāfiskās situācijas dēļ darbaspēka piedāvājuma samazināšanās būs pastāvīgs faktors

Izmaiņas darbaspēka vienības izmaksās parāda algu inflāciju, no kuras atņemts produktivitātes pieaugums, un tās izmanto kā nepastarpinātu pasākumu algu pieauguma ilgtspējas nodrošināšanai.

Latvijas ekonomikā. No otras puses, straujš algu pieaugums var atvieglot spiedienu, ko rada sarūkošs darbaspēka piedāvājums, ja valsts spēs apturēt izceļošanu. Papildu palīdzība darba ņēmēju trūkuma problēmas risināšanā varētu nākt no citām politikas jomām, kuru mērķis ir nodrošināt ekonomikas izaugsmi reģionos ārpus Rīgas lielpilsētas teritorijas, kas pazemina nodokļu kāli zemu atalgotiem darba ņēmējiem, sekmē labāku iekšējo mobilitāti, uzlabo mazkvalificēto cilvēku apmācības atbilstību darba tirgus prasībām un uzlabo veselības rezultātus.

3.4.7. diagramma. Eksporta tirgus daļas (indekss 2010=100)

(1) Atlasītās līdzīgās valstīs – Rumānija un Lietuva – attiecīgajā periodā eksporta tirgus daļas pieauguma ziņā ir guvušas augstākos rezultātus ES valstu vidū.

Avots: Eiropas Komisija

Citi rādītāji, kas saistīti ar ārējo konkurētspēju, liecina par pozitīvāku situāciju. Straujā algu pieauguma ietekme uz preču un pakalpojumu cenām ir bijusi lēna – atšķirībā no algu pieauguma inflācija Latvijā ir bijusi tikai nedaudz augstāka nekā tās galvenajās tirdzniecības partnervalstīs. Uz SPCI inflāciju bāzētais reālais efektīvais valūtas maiņas kurss (*REER*)⁽³²⁾ pēdējo gadu laikā ir

⁽³²⁾ Reālais efektīvais valūtas maiņas kurss (*REER*) salīdzina izmaksu attīstību konkrētajā valstī ar izmaksu attīstību tās galvenajās tirdzniecības partnervalstīs. Ja konkrētajā valstī izmaksas pieaug straujāk nekā tās galvenajos eksporta tirgos, tad tiek uzskatīts, ka *REER* ceļas, un tāpēc, iespējams, padara konkrētās valsts preces mazāk konkurētspējīgas tās eksporta tirgos. Šajā ziņojumā ir

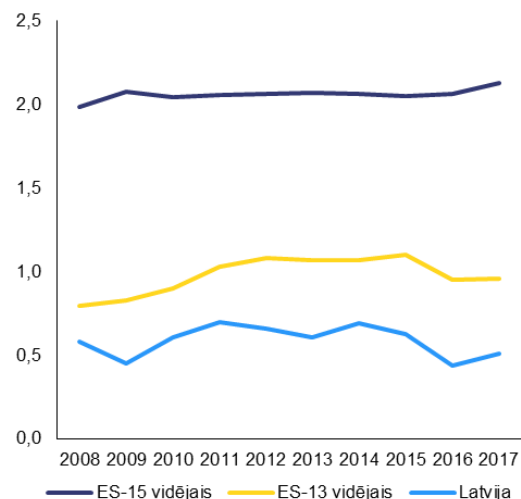
cēlies tikai nedaudz (sk. Eiropas Komisija, 2018). Būtiski ir tas, ka Latvijas eksporta tirgus daļa ir turpinājusi pieaugt, kaut arī lēnāk nekā citās ES valstīs, kurās notiek ekonomikas iedziņšanas process (sk. 3.4.7. diagrammu)⁽³³⁾. Darbaspēka vienības izmaksu pieaugums arī nav redzami ietekmējis ārējo bilanci, jo tekošais konts kopš 2010. gada ir visumā saglabājis līdzsvaru, un saskaņā ar Komisijas rudens prognozi saglabāsies līdzsvarā. Turklāt risks saistībā ar iekšzemes pieprasījuma virzītu pārkaršanu, kāda tika pieredzēta 2004.–2008. gadā, tagad ir zems, jo kredītu pieaugums ir bijis gauss, un gan mājsaimniecības, gan nefinanšu sabiedrības turpina samazināt aizņemto līdzekļu īpatsvaru (sk. 3.2. iedaļu)

Pētniecība un inovācija

Investīcijas pētniecībā un izstrādē Latvijā ir mazas un atkarīgas no Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (ESI fondiem)⁽³⁴⁾. 2017. gadā pētniecības un izstrādes intensitāte atkal nedaudz palielinājās pēc iepriekšējā gada krituma, sasniedzot 0,51 % no IKP (sk. 3.4.8. diagrammu). Pieaugumu galvenokārt veicināja atjaunots ESI fondu finansējums, kas palielināja publiskā finansējuma līmeni līdz 0,37 % no IKP. Pieauga arī uzņēmumu izdevumi pētniecībai un izstrādei, taču 0,14 % no IKP apmērā tie ir starp zemākajiem ES. Ir vajadzīgs ievērojams investīciju palielinājums pētniecībā un izstrādē, lai efektīvi attīstītu valsts pētniecības un inovācijas (P&I) sistēmu ar uzsvaru uz lielāku un ilgtspējīgu finansējumu no valsts avotiem. Turklāt Latvija, visticamāk, neizpildīs savu valsts P&I intensitātes mērķi, kas ir 1,5 % no IKP. Latvijas kopējie izdevumi pētniecībai un izstrādei tagad ir aptuveni tādā pašā līmenī, kādā tie bija pirms desmit gadiem, un līdz ar to šis ir vienīgais valsts mērķis, kura sasniegšanā Latvija nav panākusi nekādu progresu, lielākoties tāpēc, ka pētniecības

un izstrādes finansējumam ir piešķirta zema politiskā prioritāte.

3.4.8. diagramma. **Pētniecības un izstrādes izdevumi (% no IKP)**

(1) Nesvērtie vidējie rādītāji par ES-15 un ES-13.

(2) ES-15 – ES dalībvalstis, kas pievienojās līdz 2004. gadam.

ES-13 – ES dalībvalstis, kas pievienojās pēc 2004. gada.

Avots: Eiropas Komisija

Publisko pētījumu kvalitāte ir mainīga un nekonsekventa galvenokārt nepietiekamā finansējuma, pētījumu veicēju sadrumstalotības un pētniecības un inovācijas sistēmas pārvaldības dēļ. Publikāciju īpatsvars atzītākajos žurnālos 2015. gadā bija 5,9 % salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju – 11,1 %. Tam pamatā lielā mērā ir pētniecības iestāžu sadrumstalotība un tas, ka pētnieku, doktorantūras studentu un STEM jomu absolventu skaita ziņā Latvija atpaliek no ES vidējā rādītāja. Šo trūkumu pastiprina nepietiekama administratīvā kapacitāte un politikas veidošanas un īstenošanas izklaidētība starp daudzām ministrijām un aģentūrām. 2018. gadā Latvija saņēma ieteikumus no Eiropas Komisijas “Apvārsnis 2020” politikas atbalsta instrumenta, kuros ieteikts pētniecības finansējuma pārvaldību nodot vienas iestādes pārziņā un palielināt pētniecības iestādēm tāda finansējuma īpatsvaru, kas iegūts konkursa kārtībā. Valdība ir veikusi pirmos pasākumus, lai risinātu pēdējo no minētajiem jautājumiem, bet ieteikums novērst sadrumstaloto pārvaldību vēl ir jārisina.

Pastāv plašs inovācijas veicināšanas instrumentu klāsts, bet tie netiek pietiekami izmantoti. Lielākā daļa sekmīgās pētniecības un

minētas divas dažādas REER mērauklas – uz ULC bāzētais REER un uz SPCI bāzētais REER. Pirmā salīdzina algu pieaugumu, bet otrā salīdzina cenu konkurētspējas mērīšanai.

⁽³³⁾ ES valstu vidū kopš 2010. gada savu eksporta tirgus daļu visvairāk ir palielinājušas Īrija, Rumānija un Lietuva.

⁽³⁴⁾ Latvijas valsts finansējums 2017. gadā veidoja 44 % no kopējā finansējuma pētniecībai un izstrādei, kopsummā sasniedzot 60,1 miljonu euro. Salīdzinājumam, ārvalstu investīciju (strukturālie fondi, kā arī cits ārvalstu finansējums) apjoms veidoja 30 % no kopējā finansējuma pētniecībai un izstrādei, kopsummā sasniedzot 41,1 miljonu euro.

rūpniecības sadarbības ir koncentrēta ap “kompetenču centru” programmu, kas piesaista rūpniecību sadarbībai ar pētniecības iestādēm. Inovācijas atbalsta pasākumu portfelis ietver kuponus, tehnoloģiju nodošanas un attīstības programmas. Tomēr to uzņēmumu īpatsvars, kuri nodarbojas ar inovatīvām darbībām, ir diezgan mazs⁽³⁵⁾, kas, iespējams, izskaidro pieprasījuma trūkumu pēc dažiem piedāvātajiem instrumentiem. Pētnieku piedāvājums no valsts sektora⁽³⁶⁾ un pētnieku mobilitāte uz privāto sektoru ir visai zema un nepalielinās⁽³⁷⁾, kas kavē inovācijas darbību attīstību. Valdība veicina ciešāku sadarbību pētniecības jomā starp lielākajiem valsts uzņēmumiem un aicina tos noteikt inovācijas stratēģijas vidējam termiņam. Zemo inovācijas rādītāju dēļ, visticamāk, Latvijas viedās specializācijas stratēģija ir jāpielāgo, lai koncentrētos uz tām ekonomikas jomām, kurām ir vislielākais potenciāls.

Digitalizācija

Digitālā pārveide norit sekmīgi, taču Latvija atpaliek attiecībā uz digitālo tehnoloģiju integrāciju uzņēmumos. Latvija turpina uzrādīt nevienmērīgus rezultātus digitālās pārveides jomā. Tās stiprākās jomas ir savienojamība, uzņēmējdarbības kultūra un IKT jaunuzņēmumi, kurās tai ir labāki rezultāti nekā ES vidēji. Ar IT saistītie pakalpojumi (it īpaši publiskie IT pakalpojumi) 2018. gadā ievērojami uzlabojās. Pēdējo dažu gadu laikā Latvija ir īstenojusi dažādus politikas pasākumus, lai panāktu uzlabojumus jomās ar mēreniem rādītājiem (piem., inovācijas vaučers) un lai nostiprinātu jomas ar spēcīgiem rādītājiem (piemēram, jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums)⁽³⁸⁾. Tomēr joprojām pastāv problēmas saistībā ar digitālo tehnoloģiju integrāciju, piekļuvi finansējumam un digitālo prasmju piedāvājumu un pieprasījumu. Augstskolu

absolventu mazais un arvien sarūkošais skaits zinātnes, tehnoloģiju, inženierzinātņu un matemātikas (*STEM*) jomās veicina augsti kvalificētu cilvēkresursu akūtu trūkumu Latvijas pētniecības un inovācijas sistēmā gan pētniecības iestādēs, gan ražošanas nozarē. Demogrāfisko pārmaiņu dēļ šī problēma nākotnē var saasināties.

Digitālo pakalpojumu integrācija pakāpeniski uzlabojas, taču trūkst kvalificētu IT speciālistu.

Uzņēmumi arvien vairāk izmanto mākoņdatošanu un elektronisko informācijas apmaiņu, taču kopumā šo pakalpojumu izmantošana, salīdzinot ar ES vidējiem rādītājiem, ir ierobežota; savukārt Latvijas uzņēmumi joprojām nepietiekami izmanto preču un pakalpojumu tiešsaistes pārdošanas un iegādes potenciālu, līdz ar to rādītāji ir ievērojami zemāki par ES vidējo attiecībā uz MVU e-komerciju un saistītiem apgrozījuma līmeņiem. Uzņēmumu digitalizācijas turpmākus uzlabojumus ierobežo arī augsti kvalificētu speciālistu trūkums un pastāvīgi zems IKT speciālistu īpatsvars⁽³⁹⁾. No uzņēmumiem, kas pieņēma darbā vai mēģināja pieņemt darbā IKT speciālistus, 50 % ziņoja par grūti aizpildāmām vakancēm. Latvijas uzņēmumi arī nepietiekami iegulda digitālo prasmju uzlabošanā: tikai 10 % uzņēmumu nodrošina apmācību savam personālam, lai pilnveidotu un atjauninātu viņu IKT prasmes, kas ir ievērojami mazāk par ES vidējo rādītāju – 21 % (Eiropas Komisija, 2018j).

Energoefektivitāte

Ir jāiegulda lielākas pūles, lai Latvijā uzlabotu vispārējo energoefektivitāti, jo īpaši mājokļu un transporta nozarēs. Lai gan Latvija ir ceļā uz sava indikatīva “Eiropa 2020” energoefektivitātes mērķa sasniegšanu, tā ievērojami atpaliek no grafika attiecībā uz enerģijas taupīšanas saistībām⁽⁴⁰⁾. 2016. gadā Latvija bija panākusi tikai 6 % no kopējiem ietaupījumiem, ko tā bija apņēmusies panākt laikposmā no 2014. līdz 2020. gadam. Turklāt 2017. gadā Latvijas enerģijas patēriņš palielinājās, ko virzīja galvenokārt mājokļu un transporta nozares. Tas nozīmē, ka Latvija ir vēl vairāk atpalikusi no sava

⁽³⁵⁾ Augsto tehnoloģiju (*HT*) un vidēji augsto tehnoloģiju (*MHT*) uzņēmumu pievienotā vērtība 2016. gadā bija 2,3 % no IKP.

⁽³⁶⁾ Publiskajā sektorā nodarbināto pētnieku (*FTE*) – pilnslodzes ekvivalents skaits pēdējo desmit gadu laikā ir pastāvīgi samazinājies, un 2016. gadā tas bija vienāds ar 2,7 uz vienu tūkstoti ekonomiski aktīvo iedzīvotāju, ierindojoties 22. vietā (ES vidējais rādītājs – 3,9).

⁽³⁷⁾ Uzņēmumos nodarbinātu pētnieku (*FTE*) skaits uz vienu tūkstoti ekonomiski aktīvo iedzīvotāju 2016. gadā atbilst vērtībai 0,6, ierindojoties 24. vietā (ES vidējais rādītājs – 3,9).

⁽³⁸⁾ Eiropas Komisija, *Digital Transformation Scoreboard*, 2018. gads.

⁽³⁹⁾ Nodarbināto IKT speciālistu īpatsvars ir viens no zemākajiem ES – 2,2 % no kopējā nodarbināto skaita – salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju – 3,7 %.

⁽⁴⁰⁾ Saskaņā ar Energoefektivitātes direktīvu Latvijai ir pienākums no 2014. gada līdz 2020. gadam ietaupīt vidēji 1,5 % no enerģijas galapatēriņa gadā.

enerģijas taupīšanas grafika. Kaut arī visaptverošā renovācijas programma, ko finansē no struktūrfondiem, palīdzēs uzlabot Latvijas rādītājus, ir vajadzīgi lielāki pūliņi, lai līdz 2020. gadam sasniegtu tās vispārējo enerģijas taupīšanas mērķi. Visticamāk, ka ar ESI fondu finansētajām programmām nepietiks, lai to panāktu, un būs vajadzīgi stimuli, ar ko piesaistīt lielākas privātās investīcijas energoefektivitātes jomā, t. sk. izmantojot energoefektivitātes līgumus⁴¹) un energoefektivitātes pienākuma shēmu. Latvija atjaunojamo energoresursu enerģijas jomā 2016. gadā panāca 39,0 % īpatsvaru (saskaņā ar provizoriskajiem Eurostat datiem), un, visticamāk, sasniegs savu 2020. gada mērķi – 40 %, taču ar augstām izmaksām (sk. Eiropas Komisija, 2018h). Tomēr atjaunojamo energoresursu enerģijas īpatsvars transporta nozarē 2016. gadā bija tikai 4 %, un maz ticams, ka pieņemtās prasības par biodegvielas piedevām (spēkā kopš 2018. gada sākuma) novērsīs šo atšķirību, lai līdz 2020. gadam sasniegtu atjaunojamo energoresursu enerģijas īpatsvaru – 10 %. Elektromobilitāte veicinās šā mērķa sasniegšanu, taču mazākā mērogā.

Transports

Pēdējo gadu laikā ir ievērojami uzlabojusies transporta infrastruktūras kvalitāte, taču ceļu infrastruktūras kvalitāte joprojām ir krietni sliktāka par ES vidējo līmeni. Latvija ieņēma vidēju pozīciju ES 2016. gada ES transporta nozares rezultātu apkopojumā. Transports turpina būt galvenais enerģijas patēriņa un piesārņojuma avots. Autoceļu TEN-T koridoru infrastruktūra, lai gan tā ir ieviesta, vēl ir būtiski jāuzlabo, lai pielāgotos augošajai satiksmes intensitātei un paaugstinātu drošības standartus. Latvija ir panākusi lielus uzlabojumus savos ceļu drošības rādītājos, taču bojāgājušo skaits joprojām ievērojami pārsniedz ES vidējo (70 nāves gadījumu uz vienu miljonu iedzīvotāju 2017. gadā pret ES vidējo rādītāju – 49 nāves gadījumiem). Pēc nāves gadījumu iespaidīgas samazināšanās par 14 % salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu,

provizorisks skaitļi par 2018. gadu liecina par pieaugumu 5 % apmērā. Savienojumi starp TEN-T koridoriem un valsts vai vietējiem transporta tīkliem (t. sk. pāri robežām) tiek vērtēti kā ļoti slikti: attiecībā uz ceļu kvalitāti Latvija ES transporta nozares rezultātu apkopojumā ierindojas 27. vietā no 28 valstīm). Satiksmes sastrēgumu un ar to saistītā piesārņojuma līmenis, it īpaši Rīgā, joprojām ir problēma, jo koordinācija starp investīcijām un satiksmes pārvaldību un citiem pilsētas transporta politikas pasākumiem ir ierobežota.

Rail Baltica un līdz ar to TEN-T parasto dzelzceļu pamattīkla izveides pabeigšanā Latvija atpaliek. Vēl nav izveidota galvenā TEN-T koridora dzelzceļa infrastruktūra (Rail Baltica dzelzceļa koridors, kas savieno Baltijas valstis ar standarta sliežu ceļu Eiropas tīklu). Komisijas īstenošanas lēmums par Rail Baltica paredz šā trūkstošā posma pabeigšanu līdz 2026. gadam un nosaka grafiku starpposma pasākumiem. Saskaņā ar pašreizējiem pieņēmumiem (Ernst & Young, 2017) projekta pabeigšanai Latvijā būs nepieciešamas papildu investīcijas aptuveni 1,67 miljardu euro apmērā. Precīzas investīciju vajadzības būs zināmas pēc tehniskā projekta posma pabeigšanas. Līdz šim tikai 14 % dzelzceļa līniju ir elektrificētas (lai gan procentuālajai daļai būtu ievērojami jāpalielinās, pabeidzot ES finansēto lielo projektu dzelzceļa elektrifikācijai). Laikposmā no 2005. līdz 2015. gadam enerģijas galapatēriņš transporta nozarē Latvijā palielinājās vidēji par 1,0 % gadā, kas ir lēnāk nekā 1,8 % vidējais ikgadējais IKP pieaugums. Tas ir cieši saistīts ar tendencēm pasažieru pārvadājumu jomā, nevis ar kravu pārvadājumiem.

Darījumdarbības vide

Darījumdarbības vide Latvijā ir labvēlīga, taču ēnu ekonomika joprojām ir problēma. Latvija ierindojas 19. vietā no 190 valstīm 2018. gada Pasaules Bankas pārskatā “Doing Business”, un šī pozīcija salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu nav mainījusies. Lielākā daļa Latvijas apakšrādītāju klasifikācijā ieņem augstu vietu, izņemot attiecībā uz elektroenerģijas saņemšanu, atgūšanas rādītājiem maksātspējas lietās un jautājumā par būvniecības atļaujām. Latvijas iestādes, pamatojoties uz gada rīcības plāniem, strādā pie tā, lai turpinātu uzlabot darījumdarbības vidi, jo īpaši MVU un jaunuzņēmumiem. Nesen īstenotie

⁴¹ Latvija jau daļēji likvidēja normatīvos šķēršļus privāto investīciju piesaistīšanai dzīvojamo ēku nozarē, izmantojot energoefektivitātes līgumus. Valdības, pašvaldību un citu ieinteresēto personu starpā ir sākušās diskusijas, lai pārvarētu normatīvos, finansiālos un juridiskos šķēršļus attiecībā uz energoefektivitātes līgumiem publiskajā sektorā.

politikas pasākumi ietver principa “apspriešties vispirms” ieviešanu un pamatnostādņu izdošanu, lai uzlabotu sadarbību starp valsts iestādēm un uzņēmējiem. Turklāt ir uzlaboti vairāki e-pārvaldes pakalpojumi, piemēram, elektroniskā nodokļu deklarāciju sistēma un e-pārvaldes portāla “Latvija.lv” uzņēmējdarbības sadaļa, kurā sniegta informācija par to, kā uzsākt un attīstīt uzņēmējdarbību. MVU tests un “jaunuzņēmumu tests” tiek piemērots visiem jaunajiem noteikumiem (Eiropas Komisija, 2018e). Tomēr ēnu ekonomika joprojām ir strukturāls ierobežojums un ir viena no lielākajām darījumdarbības vides nepilnībām, ko min uzņēmēju organizācijas un uzņēmēju apsekojumi. Tiek īstenoti vairāki pasākumi, lai uzlabotu nodokļu saistību izpildi. Tie ietver ieguvumu ieviešanu, izmantojot “ciešākas sadarbības programmu”, un uzraudzības spēju uzlabošanu. Tomēr progress nodokļu saistību izpildes jomā Latvijā līdz šim ir bijis pieticīgs (sk. 3.1.3. iedaļu).

Latvijas rādītāji darījumdarbības kultūras un IKT jaunuzņēmumu ziņā ir labi. *Global Entrepreneurship Monitor* (Globālās uzņēmējdarbības novērošanas struktūra) liecina, ka Latvijas spēcīgos rādītājus uzņēmējdarbības kultūras jomā atbalsta plaši izplatīts priekšstats par uzņēmējdarbību kā vēlamu karjeras izvēli. Latvijas rādītāji ir īpaši labi arī IKT jaunuzņēmumu jomā, kur tai ir viens no augstākajiem IKT uzņēmumu veidošanas līmeņiem ES. Tas atspoguļo arī nesen īstenotās politikas panākumus, kas veicina uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides radīšanu un atbalstu jaunuzņēmumiem (Eiropas Komisija, 2018j).

Vide un klimats

Neraugoties uz ievērojamiem ieguldījumiem atkritumu apsaimniekošanas infrastruktūrā, atkritumu apglabāšanas līmenis poligonos joprojām ir augsts. 2016. gadā atkritumu reciklēšanas līmenis bija 64 %, bet sadzīves atkritumu reciklēšanas līmenis (ieskaitot kompostēšanu) bija 25 %. Latvija riskē nesasniegt 2020. gada mērķi sadzīves atkritumu reciklēšanas jomā un 2020. gada mērķi attiecībā uz bioloģiski noārdāmo atkritumu novirzīšanu no poligoniem, jo reciklēšanas un atkritumu problēmas netiek risinātas sistemātiski (Eiropas Komisija, 2018b) Pagaidām efektīvi netiek veikta reciklējamu materiālu, tostarp bioloģisko atkritumu, dalīta

savākšana, un mājāsaimniecībām trūkst ekonomisku stimulu šķirot atkritumus to izcelsmes vietā. Turklāt paplašinātas ražotāja atbildības shēmas pilnībā nesedz izmaksas par izmaksu dalītu savākšanu un atkritumu turpmāku apstrādi. Rezultātā pāreja uz aprites ekonomiku Latvijā joprojām ir apgrūtināta. Izejvielu otrreizējas izmantošanas īpatsvars 2016. gadā bija 3,9 % salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju – 11,7 %.

Ieguldījumi ir jāpalielina, lai tie atbilstu vērienīgajiem reciklēšanas mērķiem laikposmam pēc 2020. gada⁽⁴²⁾. Lai īstenotu vajadzīgās atkritumu apsaimniekošanas reformas visā valstī, ieguldījumi būtu jākoncentrē uz projektiem, kas atkritumu apsaimniekošanas hierarhijā atrodas augstāk, piemēram, “maksā par izmesto” shēmu ieviešanu, dalītu savākšanu, šķirošanas iekārtām, reciklēšanas infrastruktūru sausajiem un mitrajiem reciklējamiem materiāliem, projektiem, kas uzlabo atkritumu datu ziņošanu un paplašinātu ražotāja atbildību, un spēju veidošanas projektiem pašvaldībām.

Latvijas ekoinovācijas rezultātus negatīvi ietekmē uzņēmumu veikto ieguldījumu zems līmenis. Mazo un vidējo uzņēmumu zemās finansiālās spējas nozīmē, ka ilgtspējīgas attīstības jomā inovāciju ir maz⁽⁴³⁾. Sadrumstalotā atbalsta vide ir vēl viens šķērslis. Latvijas kopējā pozīcija 2017. gada Ekoinovācijas indeksā ir pasliktinājusies, un Latvija tagad ierindojas 22. vietā ES (Eiropas Komisija, 2017b). Pētniecības prioritāšu noteikšana un lielākas investīcijas bioekonomikā, intelektiskajos materiālos, ilgtspējīgos energorisinājumos sāk dot pirmos rezultātus, taču tās ir jāturpina, lai palīdzētu Latvijai novirzīt ekonomiku uz ekoloģiski ilgtspējīgiem pamatiem.

Notekūdeņu attīrīšana vairākās aglomerācijās ir neapmierinoša, un tam nepieciešamas papildu investīcijas. Aplēstās investīciju vajadzības, lai pārējās aglomerācijās nodrošinātu

⁽⁴²⁾ Ar [Direktīvu \(ES\) 2018/851](#), [Direktīvu \(ES\) 2018/852](#), [Direktīvu \(ES\) 2018/850](#) un [Direktīvu \(ES\) 2018/849](#) tiek grozīti iepriekš spēkā esošie tiesību akti atkritumu apsaimniekošanas jomā un tiks noteikti vērienīgāki reciklēšanas mērķi laikposmam līdz 2035. gadam.

⁽⁴³⁾ Ekoinovācija ir “jebkura inovācija, kas ļauj virzīties ceļā uz ilgtspējīgas attīstības mērķi, samazinot ietekmi uz apkārtējo vidi, palielinot noturību pret vides faktoru radīto spiedienu vai panākot to, ka dabas resursus izmanto efektīvāk un atbildīgāk.”

pienācīgu savākšanu un attīrīšanu, ir 64 miljoni euro (Eiropas Komisija, 2017b). Latvijas lauku apvidos piekļuve drošam ūdenim un centralizētajai ūdensapgādes sistēmai ir zemāka nekā pilsētu teritorijās. Notekūdeņu attīrīšana arī palīdzēs nodrošināt barības vielu tik ļoti nepieciešamo samazināšanu Baltijas jūrā, kura cieš no eutrofikācijas, kas savukārt ietekmē ekosistēmas pakalpojumu sniegšanu. Klimata pārmaiņu risku jomā Latviju galvenokārt skar piekrastes erozija, upju plūdi un sausums. Investīcijas ilgtspējīgā ūdens apsaimniekošanā, jo īpaši dabā balstītu pieeju izmantošanā, mazinātu plūdu un sausuma negatīvo ietekmi.

Neraugoties uz iepriekš veiktiem uzlabojumiem, Latvijas siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāte joprojām ir ievērojami pārsniedz ES vidējo. Paredzams, ka Latvija pārsniegs savu Kopīgo centienu lēmuma siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas mērķi 2020. gadam. Saskaņā ar pašas Latvijas prognozēm emisijas pieaugs par 8 % attiecībā pret 2005. gada līmeni, salīdzinot ar mērķi, kas pieļauj emisiju pieaugumu par 17 %. Tomēr situācija ir mazāk pozitīva attiecībā uz vērienīgākā 2030. gada mērķa sasniegšanu, kas paredz, ka Latvijai līdz 2030. gadam jāsamazina emisijas par 6 % (attiecībā pret 2005. gada līmeni). Tā vietā tiek prognozēts, ka tās pieaugs par 13 %. Turklāt, neraugoties uz iepriekš veiktiem uzlabojumiem, Latvijas siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāte arī joprojām ievērojami pārsniedz ES vidējo rādītāju. Tādējādi 2030. gada mērķu sasniegšanai būs vajadzīgi ievērojami papildu pasākumi un papildu investīcijas, jo īpaši transporta, lauksaimniecības un ražošanas nozarēs, kurās tiek prognozēts vislielākais emisiju pieaugums.

3.4.2. VIENOTĀ TIRGUS INTEGRĀCIJA

Iekšējais preču un pakalpojumu tirgus

Latvijai ir ļoti atvērta ekonomika, un tā ir labi integrēta reģionālajā un ES tirgū. Tirdzniecības atvērtība Latvijā ir aptuveni 120 % no IKP, kas ievērojami pārsniedz 83 % no IKP ES kopumā. Latvijas preču eksporta daļa ES robežās ir aptuveni divas trešdaļas, kas ir nedaudz augstāka nekā Lietuvā, bet joprojām zemāk nekā Igaunijā, kur aptuveni trīs ceturtdaļas preču tiek vestas uz citām ES dalībvalstīm. Pakalpojumu nozare veido

aptuveni 74 % no Latvijas kopējās pievienotās vērtības un 68 % no kopējās nodarbinātības, un kopš 2010. gada šī nozare stabili pieaug. Dažu pēdējo gadu laikā IKT nozarē bija vērojama iespaidīga izaugsme, pārsniedzot 4 % no IKP. Kopumā normatīvie ierobežojumi pakalpojumu nozarē ir mazāki nekā vidēji ES.

Kopš 2010. gada eksporta apjomi ir strauji palielinājušies un ir kļuvuši par galveno ekonomiskās izaugsmes virzītājspēku. Saskaņā ar Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes provizoriskajiem datiem 2018. gada pirmajos astoņos mēnešos Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījums faktiskajās cenās sasniedza 18,05 miljardus euro, kas ir par 9,8 % vairāk nekā attiecīgajā periodā 2017. gadā. Visbūtiskākie eksporta produkti ir mehānismi un mehāniskas ierīces, elektroiekārtas un koka izstrādājumi, kas veido attiecīgi 18 % un 17 %. Lielākā daļa Latvijas ražotāju (65 %) darbojas nozarēs, kurās tehnoloģijas tiek izmantotas maz, piemēram, koksnes un metāla pamatapstrādē, un kurās ir mazas inovācijas izredzes. Tikai 2 % ražošanas uzņēmumu darbojas augsto tehnoloģiju nozarēs.

Tiek aktīvi veicināta MVU darbības izvēšana starptautiskā mērogā. Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (LIAA) piedāvā informāciju, un tai ir pārstāvniecības lielākajos ES un trešo valstu eksporta tirgos. Turklāt programma "Starptautiskās konkurētspējas veicināšana" atbalsta MVU internacionalizāciju, sedzot izmaksas, kas saistītas ar dalību starptautiskās tirdzniecības izstādēs un tirdzniecības misiju organizēšanu. Uzņēmumiem ir arī piekļuve īstermiņa un ilgtermiņa eksporta kredīta garantijām. Latvijai ir efektīva muitas sistēma. Valsts joprojām ir viena ES valstīm ar labākajiem rezultātiem gan attiecībā uz informācijas pieejamību, gan iepriekšējiem nolēmumiem muitas jomā, kas atvieglo paredzētā preču importa vai eksporta deklarēšanu, izplatīšanu un muietošanu (Eiropas Komisija, 2018c). Robežu aģentūru sadarbības rādītāji kopš 2015. gada nav mainījušies, un šķiet, ka joprojām ir iespējami uzlabojumi.

Pieaug e-komercijas un e-darījumu izmantošana. To MVU procentuālā daļa, kuri izmanto elektroniskās tirdzniecības kanālus, ir palielinājusies par 2,5 procentpunktiem līdz 10,6 %, tādējādi samazinot starpību ar ES vidējo rādītāju (17 %). Arī MVU apgrozījuma

procentuālā daļa, kas iegūta no e-komercijas, ir nedaudz palielinājusies (par 0,5 procentpunktiem līdz 8,6 %). Lai gan to MVU īpatsvars, kuri eksportē uz citām ES dalībvalstīm, laikposmā no 2015. līdz 2017. gadam palielinājās no 3,9 % līdz 4,7 %, šis skaitlis joprojām ir diezgan mazs, salīdzinot ar ES vidējo rādītāju – 8,4 %. Augstas piegādes izmaksas, šķiet, ir būtisks šķērslis, ar ko saskaras uzņēmumi, kuri vēlas pārdot tiešsaistē klientiem citās ES valstīs.

Latvijas iedzīvotāji ir visaktīvākie sadarbīgās ekonomikas platformu lietotāji ES. Saskaņā ar nesen veiktu Eiropas barometra apsekojumu 40 % Latvijas iedzīvotāju ir izmantojuši sadarbības platformās piedāvātos pakalpojumus, kas ir ievērojami vairāk nekā ES vidējais rādītājs, proti, 23 %. Tas galvenokārt attiecas uz sadarbības platformām transporta pakalpojumiem, kas Baltijas valstīs ir augsti attīstītas un tiek bieži izmantotas.

Enerģijas savienība

Latvija gūst labus panākumus virzībā uz galveno elektroenerģijas infrastruktūras projektu pabeigšanu, kas ir daļa no Baltijas enerģijas tirgus starpsavienojuma plāna (*BEMIP*) īstenošanas. Ir plānots, ka trešais starpsavienojums starp Latviju un Igauniju tiks pabeigts līdz 2020. gadam, bet “Kurzemes loks” – 2019. gada rudenī (abi saskaņā ar grafiku). Projekta izstrāde iekšējās 330 kV elektrolīnijas “Rīga TEC-2 – Rīga HES” izbūvei sākās 2018. gada augustā, un tiek plānots to pabeigt līdz 2020. gadam kopā ar trešo Latvijas un Igaunijas starpsavienojumu.

Baltijas valstu tīklu sinhronizēšana ar Eiropas kontinentālo daļu joprojām ir turpmāko gadu galvenā prioritāte. Projektu galvenais mērķis ir palielināt piegādes drošību visā Baltijas reģionā. Politiskais ceļvedis, ko 2018. gada 28. jūnijā parakstīja Eiropas Komisija, trīs Baltijas valstis un Polija, bruģēja ceļu projekta īstenošanai līdz 2025. gadam. Tas ietvers vajadzīgās infrastruktūras būvniecību, lai nostiprinātu triju Baltijas valstu iekšējo tīklu, augstsprieguma līdzstrāvas līnijas būvniecību starp Lietuvu un Poliju un optimizācijas pasākumu īstenošanu. Tāpēc turpmāko gadu laikā būs vajadzīgi ievērojami ieguldījumi, lai izveidotu sinhronizācijai nepieciešamo infrastruktūru.

Notiek darbs pie reģionālā gāzes tirgus izveides ar mērķi uzsākt tā darbību 2020. gadā. Igaunijas, Latvijas un Somijas gāzes pārvades sistēmu operatori 2018. gada 12. oktobrī parakstīja saprašanās memorandu, lai bruģētu ceļu Latvijas, Igaunijas un Somijas dabasgāzes tirgu integrācijai 2020. gadā. Paredzams, ka tiesiskais regulējums tiks pielāgots 2019. un 2020. gada gaitā.

Iekšzemes gāzes tirgus atvēršana 2017. gadā pozitīvi ietekmēja gāzes cenas patērētājiem un palielināja konkurētspēju; tomēr vēl ir jāatrisina pilnīga nodalīšana. Neraugoties uz pozitīvo ietekmi, ko radīja gāzes tirgus atvēršana 2017. gada aprīlī, Latvijai vēl ir jāpabeidz sava pārvades sistēmas operatora *Conexus* nodalīšana. Valsts regulators 2018. gada septembrī sertificēja pārvades sistēmas operatoru ar nosacījumu, ka līdz 2020. gada janvārim tiks panākta *Conexus* īpašumtiesību pilnīga nodalīšana, lai nodrošinātu atbilstību Gāzes direktīvai.

Paredzams, ka atjaunojamo energoresursu enerģijas atbalsta programmas reforma ļaus tālāk izvērst Latvijas atjaunojamo energoresursu enerģijas potenciālu. Ekonomikas ministrija 2018. gada pavasarī uzsāka esošās atbalsta programmas reformu attiecībā uz elektroenerģiju, kas ražota no atjaunojamiem energoresursiem, ar mērķi samazināt izmaksas galapatērētājiem (robežvērtība – 0,3 % no IKP). Ekonomikas ministrija ierosināja risinājumu kopumu obligātās iepirkuma komponentes atcelšanai no 2022. gada janvāra. Ministrija ir arī ierosinājusi vajadzīgos grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, lai nodrošinātu spēkā esošās programmas stingrākus kontroles mehānismus.

Latvijai piemīt augsts potenciāls, lai rentablā veidā turpinātu attīstīt atjaunojamo energoresursu enerģijas avotus. Būtu vajadzīgi atbalsta mehānismi, lai mudinātu vairāk izmantot atjaunojamo energoresursu enerģijas avotus (t. sk. centralizētajā siltumapgādē), un papildu investīcijas, lai attīstītu atjaunojamo energoresursu enerģijas papildu ražošanu, t. sk. viedajos tīklos, un enerģijas uzkrāšanas infrastruktūru. Tā būtu iespēja stimulēt Latvijas ekonomiku, stiprināt piegādes drošību un paplašināt eksportu ES iekšienē un uz valstīm ārpus ES, kā arī nepieciešamo valsts elektroenerģijas tīklu sinhronizāciju ar Eiropas elektroenerģijas sistēmu.

Enerģētikas nozarē nepieciešamās investīciju vajadzības tiks formulētas enerģētikas plānā, kas jāiesniedz 2019. gada decembrī. Latvija 2018. gada 28. decembrī iesniedza Komisijai integrētā nacionālā enerģētikas plāna projektu par to, kā sasniegt 2030. gada mērķus enerģētikas un klimata jomā. Latvija plāno līdz 2019. gada decembrim iesniegt galīgo plānu saskaņā ar Pārvaldības regulā paredzēto termiņu. Savā galīgajā plānā, kas jāpieņem līdz 2019. gada 31. decembrim saskaņā ar Regulu par enerģētikas savienības un klimata politikas aptvertās rīcības pārvaldību⁽⁴⁴⁾, Latvijai būtu jāsniedz pārskats par savām investīciju vajadzībām līdz 2030. gadam attiecībā uz dažādām enerģētikas savienības dimensijām, t. sk. atjaunojamo energoresursu enerģiju, energoefektivitāti, energoapgādes drošību un klimata pārmaiņu mazināšanu un pielāgošanos tām. Šī informācija vēl vairāk palīdzēs apzināt un izvērtēt Latvijas ar enerģiju un klimatu saistītās investīciju vajadzības.

Digitālais vienotais tirgus

Latvija ir viena no ES līderēm optiskās šķiedras un 4G izvērsšanās. Latvijā lauku apvidos ir augstākais *FTTP* (*fibre to the premises* – optiskās šķiedras kabeļu nodrošināšana līdz telpām) pārklājums ES (69 %), un tai ir krietni lielāks par ES vidējo *NGA* (nākamās paaudzes piekļuve) pārklājums visā valstī (91 %).

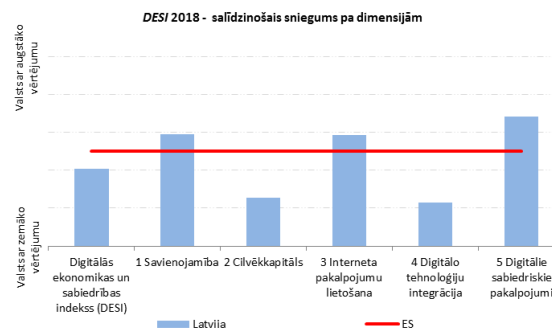
Tomēr turpina pastāvēt būtisks pilsētu / lauku dalījums fiksētās platjoslas pārklājuma ziņā – 18 % lauku mājāsaimniecību nav fiksētās platjoslas infrastruktūras (Eiropas Komisija, 2018j). Progresu trūkumu fiksētās platjoslas pārklājuma jomā daļēji kompensē mobilās platjoslas straujš pieaugums, pateicoties tam, ka par pieņemamām cenām ir plaši pieejamas datu pakas un liels 4G pārklājums. Turklāt, lai neatpaliktu no savienojamības straujajām pārmaiņām, tirgus dalībniekiem ir vajadzīgi atbilstīgi spektra bloki, lai tiem būtu pieejami 5G agrīniem izmēģinājumiem un ieviešanai.

Neraugoties uz progresu, kas panākts ar ES finansētiem projektiem, digitālā plaša joprojām ir problēma. Neliels progress ir panākts attiecībā uz pārklājumu, izmantojot no ES struktūrfondi finansēto “vidējās jūdzes

projektu”, lai izvietotu optiskos kabeļus un optiskā tīkla piekļuves punktus vietās, kurās patlaban nav piekļuves platjoslai un kurās nav plānota komerciāla izvietošana. Katrā piekļuves punktā operatoriem ir iespēja izveidot vietējo sakaru līniju (“pēdējā jūdze”), izmantojot jauno tīklu, lai galalietotājiem piedāvātu mazumtirdzniecības pakalpojumus. Tomēr dažās valsts daļās trūkst uzņēmumu “pēdējās jūdzes” ieguldījumu. Ir vajadzīgi turpmāki centieni, lai novērstu “pēdējās jūdzes” atšķirību.

Digitālo pakalpojumu izmantošana ir plaša, taču digitālo prasmju līmenis joprojām ir problēma. Arvien vairāk Latvijas iedzīvotāju izmanto interneta pakalpojumus, piemēram, interneta banku un e-pārvaldes pakalpojumus. Tomēr iedzīvotāju digitālās prasmes būs jāuzlabo, ja Latvija vēlas gūt labumu, ko dod iekļaujošs darba tirgus, un uzlabot uzņēmumu produktivitāti un digitālo tehnoloģiju integrāciju (sk. 3.3.4. un 3.4.1. iedaļu).

4.4.1. diagramma. Eiropas digitālā progresa ziņojums (EDPR), 2018. gads

Avots: Eiropas Komisija

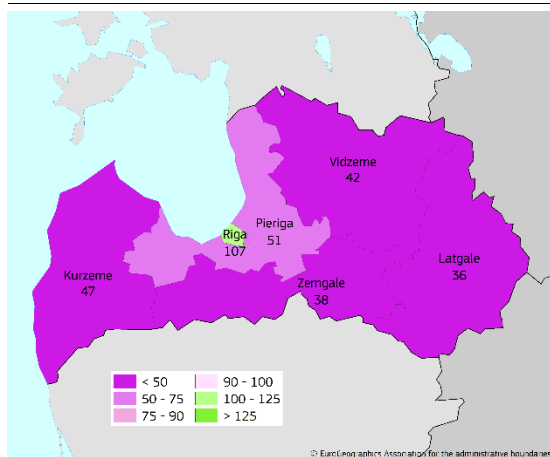
3.4.3. REĢIONĀLĀ ATĪSTĪBA

Starp galvaspilsētu un pārējiem valsts reģioniem joprojām pastāv ievērojamas ekonomiskās atšķirības. Lai gan visa valsts kopumā tuvinās ES līmenim, ekonomisko rādītāju atšķirības starp galvaspilsētas reģionu un pārējo valsti kopš pievienošanās ES nav samazinājušās. Laikposmā no 2010. līdz 2016. gadam Rīgas reģiona rādītāji pieauga, par 19 % pārsniedzot ES vidējos rādītājus, kamēr pārējo reģionu izaugsme saglabājās ievērojami zemāka (vienmēr zem 10 %, un tikai 2 % pieaugums Zemgalē). Rīgas pilsētai ir

⁽⁴⁴⁾ Regula (ES) 2018/1999.

nozīmīga loma Latvijas ekonomikā – tā rada aptuveni 54 % no kopējā IKP. Rīgā ir gandrīz trīs reizes augstāks IKP uz vienu iedzīvotāju (107 % no ES vidējā rādītāja) nekā Latgalē (36 %) un Zemgalē (38 %), kuras šajā jomā atpaliek (3.4.4.1. karte).

3.4.4.1. karte. IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijas reģionos (indekss ES=100)

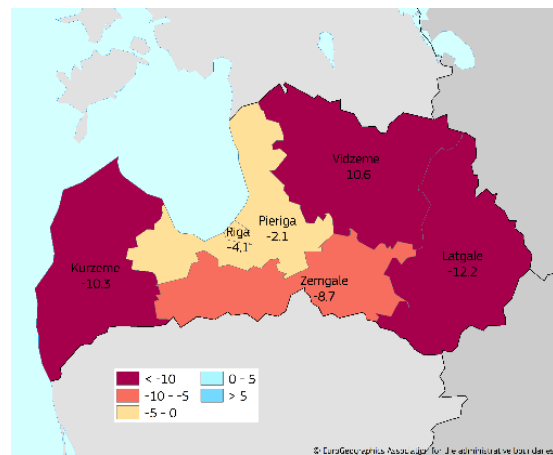

Avots: Eurostat, pašu aprēķini.

Sociālekonomiskās atšķirības ir saistītas ar Latvijas reģionu straujo depopulāciju un novecošanu. Rīgas aglomerācijā (Rīga un Pierīga) dzīvo 51 % no visiem Latvijas iedzīvotājiem, un tas ir vienīgais reģions, kurā ir bijusi pozitīva neto migrācija. Visos pārējos reģionos depopulāciju izraisa negatīvas dabiskās izmaiņas un negatīva reģionālās un starptautiskās migrācijas balance. Depopulācija un saasināta sabiedrības novecošana nopietni ietekmē attālo reģionus (3.4.4.2. karte), kuri kopš 2010. gada ir zaudējuši vairāk nekā 10 % iedzīvotāju, kamēr Rīgas reģions ir zaudējis tikai 2,1 % iedzīvotāju. Tam pamatā ir demogrāfiskās tendences un ārējā un iekšējā migrācija. Depopulācija rada spiedienu publiskā sektora spējai nodrošināt sabiedrisko pakalpojumu efektivitāti, pieejamību un kvalitāti, īpaši būtiski ietekmējot izglītības un veselības aprūpes sistēmas (sk. 3.3. iedaļu). Reģionālās un sociālās atšķirības daļēji saasina valodu atšķirības (25 % Latvijas iedzīvotāju pieder pie krievvalodīgo minoritātes), un nabadzīgākajā reģionā – Latgalē – ir liela krievvalodīgo minoritāte (37 %) un tikai 47 % latviski runājošo iedzīvotāju. Papildus dalījuma

starp reģioniem turpina pastāvēt sociālekonomiskās atšķirības, kam pamatā ir arī dalījums starp pilsētām un laukiem, – 43,5 % no 1,97 miljoniem Latvijas iedzīvotāju dzīvo pilsētās (0,74 miljoni Rīgā), 19,4 % mazpilsētās un piepilsētās, bet 37,1 % – lauku apvidos.

3.4.4.2. karte. Iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijas reģionos (2010.–2016. gads, %)

Avots: Eurostat, pašu aprēķini.

Kvalificēta darbaspēka un labu darba iespēju trūkums nopietni ietekmē attālo reģionu konkurētspēju. Labu darba iespēju trūkums rada negatīvas sociālās sekas, piemēram, salīdzinoši augstāku nabadzības risku attālos reģionos⁽⁴⁵⁾ salīdzinājumā ar Rīgu, un ir viens no galvenajiem emigrācijas cēloņiem. Produktivitāte (skatīt 3.4.1. iedaļu) Latvijas reģionu starpā ievērojami atšķiras, un Rīgas reģionā tā sasniedz 74 % no ES vidējā rādītāja, bet citos reģionos produktivitāte ir daudz zemāka (38 % Latgalē). Uzņēmumus Latvijā raksturo inovācijas perspektīvu trūkums (sk. 3.4.1. iedaļu), mazs izmērs (ERAB, 2017), zema pievienotā vērtība/sarežģītība, augsta resursu intensitāte un integrācijas trūkums globālajās vērtības ķēdēs. Lielākā daļa ražotāju (65 %) patiesībā darbojas nozarēs, kurās tehnoloģijas tiek izmantotas maz, piemēram, koksnes un metāla pamatapstrādē, un kurās ir mazas inovācijas izredzes. Tikai 2 % ražošanas uzņēmumu darbojas augsto tehnoloģiju nozarēs. Šie trūkumi ir vēl izteiktāki reģionos, kur uzņēmumi saskaras arī ar citiem šķēršļiem, piemēram, finansējuma un pakalpojumu

⁽⁴⁵⁾ Nabadzības riska rādītājs Latgalē bija 25 %, bet Rīgā – 13 %.

pieejamības trūkumu. Jo īpaši Latgales reģionā lielākā daļa bezdarba (15 % salīdzinājumā ar 4 % Rīgā) ir strukturāla (40 % bezdarbnieku ir ilgstošie bezdarbnieki). Tā rezultātā Latvijas reģioni saskaras ar aktīvā darbaspēka vispārējo prasību neatbilstību pieprasījumam ražošanas nozarēs, jo trūkst pietiekami kvalificēta darbaspēka (sk. 3.3.1. iedaļu) par spīti tam, ka bezdarba līmenis ir augstāks. Šie faktori ierobežo pievilcību ārējo investīciju veikšanai, kas ir vajadzīgas reģionu ekonomiskās attīstības veicināšanai.

Sabiedrisko pakalpojumu kvalitāte būtiski atšķiras dažādos Latvijas reģionos, ietekmējot to teritoriālo pievilcību. Pieeja specializētiem veselības aprūpes pakalpojumiem bieži vien rada problēmas attālos reģionos, ko vēl vairāk saasina veselības aprūpes darbinieku trūkums apvidos ārpus Rīgas, kā rezultātā tiek ierobežota arī piekļuve kvalitatīvai veselības aprūpei (sk. 3.3.3. iedaļu). Vispārējās izglītības kvalitātes līmenis visā valstī nav vienmērīgs (sk. 3.3.4. iedaļu). Lauku apvidos galalietotājiem dažreiz ir grūtības ar vienlīdzīgu piekļuvi ūdens un sanitārijas pakalpojumiem, un piekļuve drošam ūdenim un centralizētām ūdensapgādes sistēmām ir mazāka salīdzinājumā ar pilsētu teritorijām. Turklāt 28 % Latvijas lauku iedzīvotāju nesaņem pienācīgas kvalitātes sanitārijas nodrošinājumu (ERAB, 2016). Šie dati liecina, ka ārpus Rīgas lielpilsētas teritorijas lielas Latvijas teritorijas nav pietiekami teritoriāli pievilcīgas, kas ļoti apgrūtina emigrācijas, it īpaši jauniešu emigrācijas, problēmas risināšanu.

Ievērojamas reģionālās atšķirības mobilitātes un digitālās infrastruktūras dotāciju jomā ir pamatā atšķirīgajām investīciju vajadzībām. Savienojamības atšķirības ar attālākiem un pierobežas reģioniem joprojām ir ļoti izteiktas: iedzīvotāju īpatsvars 180 km rādiusa teritorijā, kas ir pieejama pusotras stundas brauciena laikā pa ceļu, ir tikai 37 % (salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju – 46 %). Mobilitātes grūtības ierobežo ne tikai darbaspēka iespējas regulāri braukt uz darbu, bet arī pievilcību jaunām, produktīvām investīcijām. Zemāko sociālekonomisko attīstību reģionos iezīmē arī “iekšējo perifēriju” pastāvēšana. Tās ir marginalizētas teritorijas, kas saskaras ar problēmām saistībā piekļuvi reģionālajiem centriem un vispārējās nozīmes pamatpakalpojumiem lielākajā valsts daļā. Šīs iekšējās perifērijas sliktas pieejamības dēļ ir īpaši

redzamas valsts ziemeļaustrumu daļā, kas robežojas ar Igauniju un Krieviju, un reģionālo centru un/vai pakalpojumu sliktās pieejamības dēļ – lielā daļā Kurzemes (ESPON, 2018). Turklāt digitālos sabiedriskos pakalpojumus lauku apvidos kavē platjoslas pārklājuma trūkums.

Vietējās valsts pārvaldes efektivitāte joprojām ir problēma, un pašvaldībām ir grūti panākt rentabilitāti un sniegt labas kvalitātes sabiedriskos pakalpojumus. Pašvaldību finanšu stabilitāte un spēja sniegt pakalpojumus parasti ir problēma pašvaldībām, it īpaši vistrucīgākajos apvidos, kas tieši ietekmē sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu iedzīvotājiem. Teritoriālais sociālekonomiskais dalījums ir palielinājies, ņemot vērā to, ka pašvaldību iekšējo ieņēmumu galvenais avots ir iedzīvotāju ienākuma nodokļi un īpašuma nodokļi, un ieņēmumi parasti ir mazāki nabadzīgāku reģionu pašvaldībām. Teritoriālās attīstības stratēģiju īstenošanu kavē vietējo struktūru zemā kapacitāte un sadrumstalotība, lai administrētu integrētos teritoriālos ieguldījumus, kā arī visumā zemā motivācija piesaistīt investīcijas un radīt darbvietas.

3.4.4. PĀRVALDĪBAS KVALITĀTE

Pārvaldības kvalitāte

Latvija ir centusies uzlabot pārvaldības kvalitāti. Latvija ierindojas augstā pozīcijā attiecībā uz piekļuvi valdības informācijai, jo ir ieguldīti ilgtermiņa centieni to institucionalizēt, un arī digitalizācijas centieni ir pozitīvi. Tomēr pārredzamība nenovērš visu korupciju uzreiz. Latvijai ir spēcīga stratēģiskās plānošanas kapacitāte un vidēji efektīva ministriju savstarpējas koordinācijas sistēma. Tomēr regulējuma ietekmes novērtējumi netiek pilnībā izmantoti uz pierādījumiem balstītai analīzei; ir saņemtas sabiedrības sūdzības par normatīvo aktu neprognozējamību. Cilvēkresursu pārvaldība dažādos pārvaldes līmeņos nav pietiekami konsekventa, un civildienesta atalgojuma sistēma joprojām lielā mērā ir atkarīga no ministriju un aģentūru finansiālās spējas.

Publiskā sektora reforma

Lēnām tiek ieviests 2017. gada novembrī pieņemtais valsts pārvaldes reformu plāns. Izvirzītais mērķis joprojām ir padarīt centrālo valsts pārvaldi vienkāršāku, efektīvāku, atbildīgāku un elastīgāku, centralizējot atbalsta funkcijas (piemēram, grāmatvedību), samazinot darbinieku skaitu vidēji par 2 % gadā, veicinot inovāciju un apmācību un padarot atalgojuma sistēmu konkurētspējīgāku ar privāto sektoru. 2018. gadā tika apmācīti aptuveni 3500 darbinieku, tostarp 180 augsta līmeņa vadītāji, bet darbinieku skaita samazināšana lielākoties aprobežojās ar brīvo darbvietau likvidēšanu. Labas prakses piemērs funkciju centralizācijā ir Valsts kase, kas sniedz grāmatvedības pakalpojumus astoņām citām iestādēm, to skaitā Finanšu ministrijai no 2019. gada. Reformai par labu nāktu skaidri gada mērķi un pārbaudāmi darbības rādītāji.

Publiskā sektora reformas patlaban neietver pašvaldības, kurām ir liela autonomija. Iedzīvotāju skaita samazināšanās un urbanizācija izraisa to, ka dažos lauku apvidos pastāvošā infrastruktūra un sabiedriskie pakalpojumi netiek pietiekami izmantoti. Šīs tendences ir argumenti pašvaldības pārvaldes samazināšanai, efektīvākai budžeta veidošanai un inovatīvu risinājumu meklēšanai, lai nodrošinātu iedzīvotājiem sniegto pakalpojumu pieejamību un kvalitāti. Pašvaldības nodarbina aptuveni 60 % no visa publiskā sektora darbiniekiem. Salīdzinošā vērtēšana, lai izvērtētu pārvaldes iestāžu rezultātus pašvaldību līmenī, ir bijusi ierobežota⁽⁴⁶⁾. Valsts revīzijas pārskatos ir uzrādītas nozīmīgas atšķirības starp pakalpojumu sniegšanu un izmaksām. No 119 pašvaldībām 2018. gada sākumā 39 pašvaldības ir ar mazāk nekā 4000 iedzīvotāju un vēl 18 pašvaldības – neatbilst citiem juridiskajiem kritērijiem. Kritiskās masas trūkums var radīt problēmas pietiekama darbaspēka piedāvājuma nodrošināšanā, lai piesaistītu jaunas investīcijas un veicinātu uzņēmējdarbību. Vietējās pašvaldības ir mudinātas brīvprātīgi sadarboties politikas jomās ar starpreģionu dimensiju, lai gan būtu vēlamas tālejošākas reģionālās reformas (tostarp administratīvās, teritoriālās un pakalpojumu reformas).

⁽⁴⁶⁾ Latvijas Biznesa savienība katru gadu publicē indeksu ar uzņēmējdarbībai draudzīgākajām pašvaldībām, kas liecina, ka investīciju piesaistīšanā liela nozīme ir gan pašvaldību lielumam, gan to orientācijai uz uzņēmējdarbību.

Digitālie sabiedriskie pakalpojumi

Latvija ir ievērojami uzlabojusi savus digitālos sabiedriskos pakalpojumus. Progresu ir veicinājuši: i) lielāka e-pārvaldes izmantošana; ii) iepriekš aizpildītu veidlapu pieejamība un iii) atvērto datu pieejamība valsts datu portāla darbības uzsākšanas dēļ, kas ļauj tiešā veidā piekļūt valsts pārvaldes datu kopumiem un metadatiem un sasaitēt ar citiem datu kopumiem. Digitālo sabiedrisko pakalpojumu jomā Latvija ir pakāpusies no 14. vietas uz 9. vietu Eiropas Savienībā un ierindojas 6. vietā Eiropas Savienībā attiecībā uz digitālajiem sabiedriskajiem pakalpojumiem uzņēmumiem (Eiropas Komisija, 2018k). Tiek plānoti papildu pasākumi, lai i) palielinātu valsts pārvaldes efektivitāti, efektīvi izmantojot mākoņdatošanas pakalpojumus, un ii) radītu labvēlīgāku darījumdarbības vidi uzņēmējiem un MVU, pazeminot administratīvo slogu ar e-pakalpojumu palīdzību, samazinot neaizsargātību un novēršot kiberuzbrukumus.

Publiskais iepirkums

Publiskā iepirkuma efektivitāte un pārredzamība ir uzlabojusies, taču ne ievērojami. Sarunu procedūru izmantošana, iepriekš npublicējot līguma paziņojumu, ir nedaudz pieaugusi no 10 % 2017. gadā līdz 12 % 2018. gadā (ES vidējais rādītājs: 4 %). Tādu konkursu īpatsvars, kuros piedalās tikai viens pretendents, arī ir pieaudzis no 27 % 2017. gadā līdz 36 % 2018. gadā (ES vidējais rādītājs: 24 %). Turklāt zināma negatīva uztvere par iepirkuma procedūru taisnīgumu un par iespējamu koruptīvu praksi var radīt konkurences samazināšanos atturošās ietekmes dēļ uz potenciālajiem pretendentiem (FICIL, 2018). Pārredzamības trūkums, jo īpaši attiecībā uz mazas vērtības iepirkumiem pašvaldību līmenī, joprojām saglabājas, lai gan tiek cerēts, ka 2019. gadā tas tiks atrisināts, publicējot visu ar iepirkumu saistīto informāciju vienā tīmekļa vietnē. Iepirkumu uzraudzības birojs (IUB) veic izmeklēšanu, pamatojoties uz sūdzībām, kas saņemtas no trauksmes cēlējiem, pretendentiem un plašsaziņas līdzekļiem. 2017. gadā tika veiktas 45 šādas pārbaudes, savukārt 2018. gadā tika pārbaudīti 20 iepirkumi, kuros bija iesaistīti ES līdzekļi. Plašāka zināšanu un e-ierpikuma izmantošana varētu uzlabot procedūru pārredzamību un efektivitāti.

Tiesu sistēma un maksātspēja

Pakāpeniski tiek īstenoti pasākumi tiesu sistēmas kvalitātes un neatkarības uzlabošanai.

Grozītais Likums par tiesu varu cita starpā nostiprināja Tieslietu padomes pilnvaras iecelt tiesu priekšsēdētājus, pārcelt tiesnešus uz vakantajām amata vietām un apstiprināt tiesisko apmācību. Tiesnešu kandidatūru atlases procedūru tagad nosaka padome, un ir paredzētas jaunas tiesiskās garantijas, kas nodrošina vēlēto tiesnešu dalību Tiesnešu amata kandidātu atlases komisijā. Tomēr mazā darbinieku skaita dēļ Tieslietu padomes administratīvā kapacitāte ir ļoti zema, jo Tiesu administrācija ar gandrīz simts darbiniekiem joprojām ir Tieslietu ministrijas pakļautībā. Attiecībā uz tiesu sistēmas kvalitāti joprojām ir iespējami uzlabojumi, jo īpaši attiecībā uz juridiskās palīdzības pieejamības uzlabošanu (2019. gada ES rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā (vēl nav publicēts)), bet civillietās ir paredzēti novēršanas pasākumi. Tiesu teritoriālā reforma tika īstenota, samazinot vajadzību nodot lietas mazāk noslogotām tiesām, bet tiesu apvienošanu varētu papildināt vakanču un citu tiesu sistēmas amata vietu atbilstīga pārdale, un tiesu priekšsēdētāji varētu izmantot lietu pārvaldības instrumentus, lai atrisinātu konkrētu pārslogotu tiesu jautājumu.

Pakāpeniski tiek ņemta vērā maksātspējas regulējuma efektivitātes analīze. Tiesneši un citi eksperti maksātspējas tiesību jautājumos publicēja analīzi par atlasītiem maksātspējas gadījumiem 2008.–2014. gadā, kuros bija aizdomas par ļaunprātīgu izmantošanu, un ziņojumā tika secināts, ka 44 no šiem gadījumiem bija pazīmes par smagiem pārkāpumiem. Lai gan noilguma termiņš jau ir beidzies un iesaistītajiem tiesnešiem piemērot disciplinārbildību vairs nebija iespējams, lietas tika nosūtītas ģenerālprokuroram, kurš secināja, ka nav pamata izvirzīt kriminālsūdzību. Šķiet, ka ir ieviesti leģislatīvi pasākumi, kuru mērķis ir novērst konstatētās nepilnības. Jauns pārskats par maksātspējas judikatūru 2015.–2018. gadā ir vērsts uz to, lai uzlabotu tiesu prakses konsekvenci un juridisko noteiktību, un investoru pārstāvji (*FICIL*) apstiprina zināmu progresu. Šķiet, ka ir paredzēta maksātspējas administratoru disciplinārbildība un ieviesta to kontrole, ko veic Maksātspējas kontroles dienests Tieslietu ministrijas pakļautībā, taču, lai panāktu efektivitāti,

ir vajadzīga pārvaldes iestāžu nepārtraukta rīcība. Kontroles dienesta apmeklējumos uz vietas ir atklāti pārkāpumi 80 % apmeklējumu (taču lielākoties nenozīmīgi, piemēram, nav iesniegts ziņojums kreditoriem, tomēr reizēm tie ir nopietnāki, piemēram, nepamatotu izmaksu segšana).

Korupcijas apkarošana

Bažas joprojām rada korupcija, bet Latvija ir uzlabojusi savu vērtējumu dažos korupcijas rādītājos. 2018. gada Globālās konkurētspējas ziņojumā Latvijas vērtējums attiecībā uz korupcijas gadījumu skaitu ir uzlabojies. Turklāt Latvijas ieņemtā vieta attiecībā uz korupcijas kontroli ir labāka nekā iepriekšējā gadā Pasaules Bankas 2017. gada Pārvaldības rādītājos. Tomēr 2017. gada Eirobarometra apsekojums parādīja, ka korupcija ir gan plašāk izplatīta, gan tiek vairāk paciesta, nekā vidēji ES valstīs⁽⁴⁷⁾. Tomēr to uzņēmumu īpatsvars, kuri norāda uz korupciju kā šķērslī savai darbībai, ir samazinājies.

Šķiet, ka Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs ir palielinājis savu efektivitāti, taču notiek kavēšanās valsts korupcijas apkarošanas stratēģijas īstenošanā un attiecīgo tiesību aktu pieņemšanā. 2018. gada oktobrī Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā (KNAB) notika reorganizācija, lai nostiprinātu tā analītisko un izmeklēšanas kapacitāti. KNAB darbinieku algas pieauga, taču darbinieku skaits joprojām nav uzskatāms par adekvātu. Kopš jaunā vadītāja stāšanās amatā 2017. gada jūnijā KNAB veikto izmeklēšanu skaits ir pieaudzis par 42 %. Līdz gada beigām KNAB ir jāpieņem vidusposma ziņojums par 2015.–2020. gada valsts korupcijas apkarošanas stratēģijas īstenošanu. Saskaņā ar iestāžu informāciju stratēģijas īstenošana kavējas. Visām publiskajām iestādēm, t. sk. valsts uzņēmumiem un pašvaldībām, ir pienākums līdz 2018. gada beigām izveidot iekšējās kontroles sistēmu, lai novērstu korupciju un interešu konflikta risku. Saskaņā ar 2018. gada jūlijā publiskoto ziņojumu tikai 45 % apsekoto iestāžu bija izveidojušas pretkorupcijas pasākumu plānu.

⁽⁴⁷⁾ 84 % uzskata, ka korupcija Latvijā ir plaši izplatīta (ES vidējais rādītājs ir 68 %). 59 % uzskata, ka korupcija tiek paciesta (ES vidējais rādītājs ir 26 %), bet tikai 31 % uzskata to par nepieņemamu (ES vidējais rādītājs ir 70 %).

Latvija stiprina savu korupcijas novēršanas tiesisko regulējumu, pieņemot trauksmes cēlēju aizsardzības likumu. Trauksmes cēlēju aizsardzības likums Saeimā tika pieņemts oktobrī, un tas stāsies spēkā 2019. gada 1. maijā. Šis likums reglamentē ziņošanas kanālus, paredz aizsardzību trauksmes cēlējiem un norāda kontaktpunktu Valsts kancelejā. Ministru kabinets 2018. gada 21. novembrī pieņēma Ētikas kodeksu, kas tika apspriests vairākus gadus. Tomēr projekts neattiecas uz politiski ieceltām personām; arī *GRECO* ir ziņojis par problēmu (2017. gads). Diskusijas par likumu, kas reglamentē lobēšanu, velkas jau vairākus gadus.

Tiek apspriesti grozījumi likumā par interešu konfliktu, bet daži priekšlikumu projekti raisa bažas. Pirmais grozījumu birums Likumā par interešu konfliktu Saeimā tika pieņemts 2018. gada 18. oktobrī. Šie grozījumi reglamentē nogaidīšanas periodu amatpersonām, kuras pamet publisko sektoru, paplašina to amatpersonu kategorijas, kurām ir pienākums iesniegt aktīvu un interešu deklarācijas, attiecina pienākumu deklarēt interešu konfliktu uz Saeimas deputātiem un precizē starpību starp ziedojumiem un dāvinājumiem. Citi apspriežamie grozījumi atbilstoši konkrētas amatpersonu kategorijas (aptuveni 14 000 amatpersonu, kas veic uzraudzības un kontroles funkcijas) no pienākuma iesniegt interešu deklarācijas. Tas var pavērt iespējas ļaunprātīgai izmantošanai, jo iestāžu vadītājiem ir liela rīcības

brīvība izlemt, kam būtu jāaizpilda šīs deklarācijas. Turklāt pastāv priekšlikums deklarācijas saglabāt tiešsaistē tikai uz ierobežotu laiku, kas var liegt salīdzināt turību ar iepriekšējiem gadiem.

Aktīvu un interešu deklarācijas joprojām netiek pārbaudītas saskaņā ar skaidru pieeju.

Amatpersonas ik gadu atjaunina deklarācijas Valsts ieņēmumu dienesta (VID) uzturētā elektroniskā platformā. Šādas deklarācijas iesniedz aptuveni 60 000 amatpersonas; Latvija ir to ES valstu vidū, kurās ir visplašākais interešu konflikta regulējums (*EuroPAM*). Deklarācijas, izņemot personas datu informāciju, ir pieejamas publiskai apskatei. Attiecībā uz šo deklarāciju verifikāciju pienākumi ir sadalīti starp KNAB, kas ir atbildīgs par interešu konfliktu daļu, un VID, kas ir atbildīgs par aktīvu verifikāciju. Lai gan šķiet, ka KNAB izmanto uz risku balstītu pieeju šo deklarāciju pārbaudē, VID neizmanto līdzīgu pieeju. Tas izriet arī no jaunākā *GRECO* ziņojuma (2018. gads), kurā teikts: “*Salīdzinot ar KNAB, (VID) nav izstrādāti nekādi iekšējie kritēriji padziļinātai verifikācijai attiecībā uz tām valsts amatpersonām, kuras var būt pakļautas lielākam korupcijas riskam, un nav iekšējās procedūras, kā veikt šādus izvērtējumus.*” Turklāt divi Valsts kontroles 2015. gada ieteikumi Valsts ieņēmumu dienestam salīdzināt aktīvu deklarācijas ar iepriekšējiem gadiem un izstrādāt darbības rādītājus, lai izvērtētu aktīvu un interešu deklarāciju sistēmas efektivitāti, ir atlikti līdz 2019. gada decembrim.

3.4.1. *izcēlums.* Investīciju problēmas un reformas Latvijā

1. iedaļa. Makroekonomikas perspektīva

Investīciju līmenis Latvijā 2017. gadā bija 21 % no IKP. Tas ir tuvu vidējam investīciju līmenim kopš 2010. gada, bet ir ievērojami zemāks par vidējo investīciju rādītāju – 30 % no IKP – laikposmā no 2000. līdz 2008. gadam. Samazinājums salīdzinājumā ar pirmskrīzes periodu atspoguļo konverģences procesa palēnināšanos, jo Latvija kļūst turīgāka, bet arī atspoguļo mazāku pieprasījumu pēc ieguldījumiem dzīvojamās ēkās, jo samazinās Latvijas iedzīvotāju skaits. Ieguldījumi iekārtās un nedzīvojamo ēku celtniecībā pārsniedz ES vidējo rādītāju, tādējādi atspoguļojot ES fondu finansējuma ievērojamo lomu (3.4.1. iedaļa). Turpretī ieguldījumi intelektuālā īpašuma produktos ir ievērojami zemāki par ES vidējo rādītāju, un kopš 2000. gada tie nav palielinājušies. Vājš ieguldījumu apmērs mājokļos ir hipotekāro aizdevumu vājā līmeņa monētas otrā puse (sk. 3.2. iedaļu). Tā kā paredzams, ka tuvākajā nākotnē aizdevumu izsniegšanas pieaugums saglabāsies zemāks par nominālo IKP pieaugumu, sagaidāms, ka mājāsaimniecību parādsaistību apmērs turpinās samazināties.

2. iedaļa. Investēšanas šķēršļu un notiekošo reformu izvērtējums

Valsts pārvalde / darījumdarbības vide	Normatīvais / administratīvais slogs		Finanšu nozare / nodokļi	Nodokļi	
	Valsts pārvalde	KVAI		Pieklūve finansējumam	
	Publiskais iepirkums / publiskā un privātā sektora partnerības			Akadēmisko, pētniecības un uzņēmējdarbības aprindu sadarbība	
	Tiesu sistēma			Pētniecības, izstrādes un inovācijas finansēšana	
	Maksātspējas regulējums			Darījumdarbības pakalpojumi / reglamentētās profesijas	
	Konkurence un normatīvais regulējums			Mazumtirdzniecība	
Darba tirgus / izglītība	Nodarbinātības aizsardzības tiesību akti & darba līgumu regulējums		Konkrētas nozares regulējums	Būvniecība	
	Algas & algu noteikšana			Digitālā ekonomika / telekomunikācijas	
	Izglītība			Enerģētika	
				Transports	
	Nav konstatēti šķēršļi investīcijām				
	KVAI Šķēršļi investīcijām, uz kuriem attiecas arī KVAI				
	Progress nav panākts				
	Ierobežots progress				
				Neliels progress	
				Ievērojams progress	
				Pilnībā īstenots	

Galvenie šķēršļi investīcijām un veiktie prioritārie pasākumi

1. Ieguldījumus mājokļos kavē ilgstošs un dārgs būvniecības process, izīrētāju interešu vāja aizsardzība īres tiesību jomā un ilgtermiņa finansējuma (uz 30 gadiem vai ilgāk) trūkums projektiem ārpus Rīgas. Ieguldījumi mājokļos ārpus Rīgas ir izšķiroši svarīgi reģionālajai attīstībai, jo tie sekmē labākas nodarbinātības iespējas, veicinot lielāku darbaspēka mobilitāti valstī. Reģionālā attīstība ir arī svarīgs elements emigrācijas samazināšanā un līdz ar to iedzīvotāju skaita sarukšanas tempa palēnināšanā.

2. Saskaņā ar Latvijas banku un citu uzņēmēju asociāciju viedokli salīdzinoši lielā ēnu ekonomika ir galvenais strukturālais šķērslis augstākam kredītu pieaugumam. Bankas nelabprāt izsniedz aizdevumus uzņēmumiem, par kuriem tām ir aizdomas, ka tie slēpj dažus savus darījumus, lai izvairītos no nodokļu maksāšanas, pat ja šo uzņēmumu finansiālā situācija atļautu tiem iegūt kredītu (3.1. un 3.2. iedaļa).

3. Pētniecības un izstrādes investīciju līmenis Latvijā ir viens no zemākajiem ES un ir pārlietu atkarīgs no ES līdzekļiem. Lai gan tiek piedāvāti dažādi instrumenti pētniecības un izstrādes investīciju veicināšanai, tie nav pilnībā izmantoti pieprasījuma trūkuma dēļ. Ņemot vērā to, ka daži no lielākajiem un vislabāk finansētajiem uzņēmumiem Latvijā pieder valstij, viena no nedaudzajām pieejamajām politikas svirām, ar ko sekmēt privātās pētniecības un izstrādes investīcijas, ir likt šiem uzņēmumiem aktīvāk iesaistīties pētniecības un izstrādes darbībās. Šajā saistībā Latvija ir veikusi pirmos pasākumus, pieprasot lielākajiem valsts uzņēmumiem noteikt savas pētniecības un izstrādes stratēģijas (sk. 3.4.1. iedaļu).

A PIELIKUMS. PĀRSKATA TABULA

Saistības	Kopsavilkuma novērtējums ⁽⁴⁸⁾
Konkrētai valstij adresēti ieteikumi (KVAI) 2018. gadā	
1. KVAI: 2019. gadā sasniegt vidēja termiņa budžeta mērķi, ņemot vērā pielāgšanas saistībā ar strukturālo reformu īstenošanu, attiecībā uz kurām ir piešķirta pagaidu novirze. Samazināt nodokļus zema atalgojuma saņēmējiem, novirzot nodokļus uz citiem avotiem, kas ir mazāk kaitējoši izaugsmei, un uzlabojot nodokļu saistību izpildi.	Latvija ir panākusi ierobežotu progresu attiecībā uz 1. KVAI:
2019. gadā sasniegt vidēja termiņa budžeta mērķi, ņemot vērā pielāgšanas saistībā ar strukturālo reformu īstenošanu, attiecībā uz kurām ir piešķirta pagaidu novirze.	Atbilstības novērtējums Stabilitātes un izaugsmes paktam tiks ietverts pavasarī, kad būs pieejami galīgie dati par 2018. gadu.
Samazināt nodokļus zema atalgojuma saņēmējiem, novirzot nodokļus uz citiem avotiem, jo īpaši kapitālu un īpašumu, ...	Ierobežots progress. Reaģējot uz 2018. gada KVAI, jauni pasākumi netiek īstenoti. Pieņemtie pasākumi tiek īstenoti, taču to ietekme ir ierobežota.
.... un uzlabojot nodokļu saistību izpildi.	Neliels progress. Nodokļu saistību izpilde ir pastiprināta, uzņēmumiem pieprasot detalizētākus nodokļu pārskatus un izmantojot publiskajos reģistros pieejamos datus. Tiek piemērotas stingrākas sankcijas par finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem.
2. KVAI: Uzlabot minimālo ienākumu pabalstu, minimālo vecuma pensiju un cilvēkiem ar invaliditāti	Latvija ir panākusi ierobežotu progresu

⁽⁴⁸⁾ Lai novērtētu progresu attiecībā uz 2017. gada konkrētām valstīm adresēto ieteikumu (KVAI) īstenošanu, tiek izmantotas šādas kategorijas:

Progress nav panākts: dalībvalsts nav ticami paziņojusi vai pieņēmusi nekādus pasākumus, lai īstenotu KVAI. Šajā kategorijā ietilpst vairākas tipiskas situācijas, kas jāinterpretē, katru gadījumu izskatot atsevišķi un ņemot vērā katras valsts apstākļus. Tās ir šādas:

valsts reformu programmā vai citā oficiālā paziņojumā
valsts parlamentam/attiecīgajām parlamentārajām komitejām vai Eiropas Komisijai publiski (piemēram, paziņojumā presei vai valdības tīmekļa vietnē)
nav paziņoti nekādi juridiski, administratīvi vai budžeta pasākumi;
pārvaldības vai likumdevēja struktūra nav iesniegusi nelegislatīvus aktus;
dalībvalsts ir veikusi sākotnējus pasākumus, lai īstenotu KVAI, piemēram, pasūtīt pētījumu vai izveidojot izpēti grupu, lai analizētu iespējamās pasākumus, kas jāveic (ja vien KVAI nav skaidri pieprasītas nostādnēs vai izpēti darbības). Taču tā nav ierosinājusi nevienu skaidri definētu pasākumu vai pasākumus, lai ņemtu vērā KVAI.

Ierobežots progress: dalībvalsts ir:

paziņojusi par konkrētiem pasākumiem, bet tie ņem vērā KVAI tikai ierobežotā mērā; un/vai
iesniegusi legislatīvus aktus pārvaldības vai likumdevēja struktūrā, bet tie vēl nav pieņemti, un ir nepieciešams apjomīgs papildu nelegislatīvs darbs, pirms KVAI tiks īstenots;
iesniegusi nelegislatīvus aktus, bet nav veikusi turpmākus pasākumus saistībā ar īstenošanu, kas ir nepieciešama, lai ņemtu vērā KVAI.

Neliels progress: dalībvalsts ir pieņēmusi pasākumus,

kas daļēji īsteno KVAI, un/vai

ar ko īsteno KVAI, bet vēl ir jāiegulda liels darbs, lai pilnībā īsteno KVAI, jo ir īstenoti tikai daži no pasākumiem. Piemēram, pasākums vai pasākumi ir pieņemti valsts parlamentā vai ar ministru lēmumu, taču nav pieņemti īstenošanas lēmumi.

Ievērojams progress: dalībvalsts ir pieņēmusi pasākumus, kas sevišķi palīdz īstenot KVAI, un no tiem lielākā daļa ir īstenota.

Pilnīga īstenošana: dalībvalsts ir īstenojusi visus pasākumus, kas nepieciešami, lai pienācīgi ņemtu vērā KVAI.

paredzētā ienākumu atbalsta adekvātumu. Uzlabot profesionālās izglītības un apmācības atbilstību darba tirgus prasībām un veicināt mazkvalificētu darba ņēmēju un darba meklētāju prasmju pilnveidi. Uzlabot veselības aprūpes sistēmas pieejamību, kvalitāti un izmaksu lietderību.	attiecībā uz 2. KVAI:
• Uzlabot minimālo ienākumu pabalstu, minimālo vecuma pensiju un cilvēkiem ar invaliditāti paredzētā ienākumu atbalsta adekvātumu.	• Progress nav panākts. Jaunākais plāns (2018. gads), lai uzlabotu minimālo ienākumu atbalsta sistēmu 2019.–2020. gadam, kaut gan ir izziņots, vēl nav īstenots. Garantētā minimālā ienākuma palielinājums 3,20 euro apmērā stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī. Tika veikti vairāki pasākumi, lai uzlabotu vispārējo situāciju vecāka gadagājuma cilvēkiem, piemēram: pensiju ar ilgiem apdrošināšanas periodiem indeksācija, piemaksas vecuma un invaliditātes pensijām par darba laiku pirms 1996. gada, apgādnieka zaudējuma pensija ar ierobežotu termiņu. 2018. gadā tika palielināts finansiālais atbalsts ģimenēm ar diviem vai vairāk bērniem. Taču minimālā pensija un valsts sociālā nodrošinājuma vecuma pabalsts nav palielināti.
• Uzlabot profesionālās izglītības un apmācības atbilstību darba tirgus prasībām un veicināt mazkvalificētu darba ņēmēju un darba meklētāju prasmju pilnveidi.	• Neliels progress. Nav veikti nekādi jauni pasākumi attiecībā uz profesionālo izglītību un pieaugušo izglītību. Turpinās pašreizējo programmu īstenošana, un tās tiek atbalstītas, izmantojot ES līdzekļus. Ir paātrinājies PIA reformu temps, un tiek izvērstā mācīšanās darbavietā, bet rezultāti attiecībā uz PIA skolēnu īpatsvaru un neseno absolventu nodarbinātību joprojām ir zemāki nekā vidēji ES. Lai gan ir palielinājusies mazkvalificētu darba ņēmēju un darba meklētāju prasmju pilnveidošana, izmantojot ES līdzekļus, līdzdalība pieaugušo izglītībā un aktīvā darba tirgus politikā joprojām ir zema, un valsts izdevumi aktīvas darba tirgus politikas jomā ir zemi. ESF finansēto ilgstošo bezdarbnieku aktivizācijas programmu sāka īstenot 2018. gada otrajā pusē. 2018. gada aprīlī Latvijas valdība apstiprināja Latvijas valsts prasmju stratēģijas projekta īstenošanu, lai izstrādātu visaptverošu vidēja termiņa izglītības un prasmju politikas programmu.

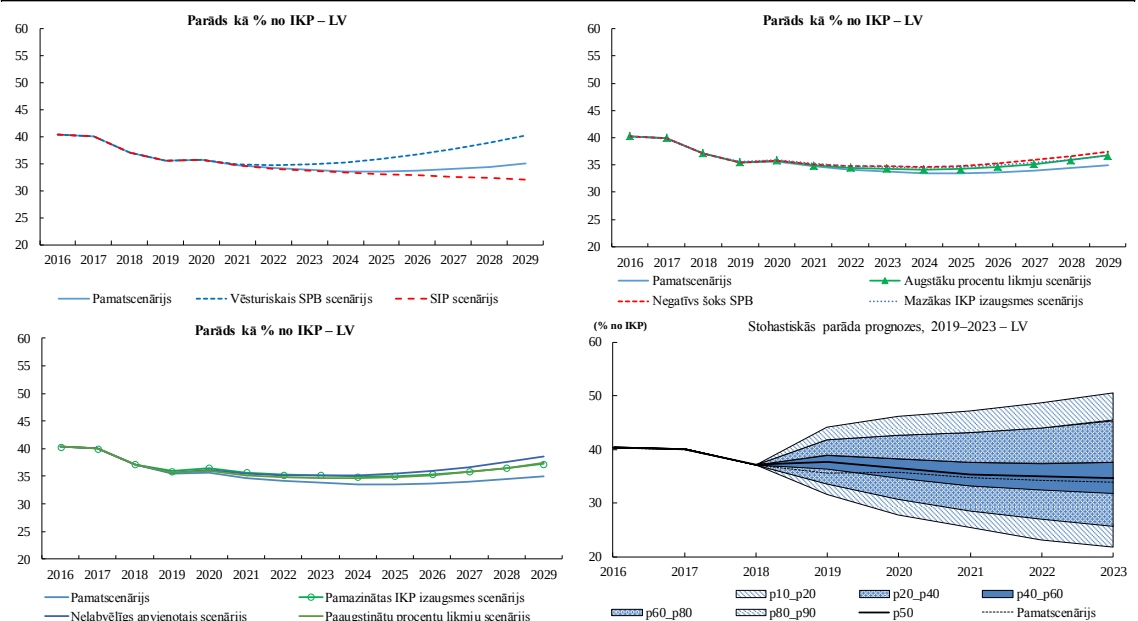
• Uzlabot veselības aprūpes sistēmas pieejamību, kvalitāti un izmaksu lietderību.	• Neliels progress. Publiskais finansējums veselības aprūpei ir palielinājies, kā rezultātā ir samazinājies gaidīšanas laiks dažām procedūrām un palielinājusies veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība, taču salīdzinājumā ar citām ES valstīm līmenis joprojām ir zems. Strukturālās reformas šajā nozarē norit lēni, un dažos gadījumos, piemēram, primārās aprūpes reformā, vēl ir jāizstrādā konkrēti īstenošanas plāni.
3. KVAI: Uzlabot publiskā sektora efektivitāti, jo īpaši attiecībā uz pašvaldībām un valsts uzņēmumiem. Stiprināt valsts pārvaldes pārskatatbildību, aizsargājot trauksmes cēlētus, novēršot interešu konfliktus un rīkojoties saistībā ar rezultātiem, kas gūti pašlaik notiekošajā agrāko maksātnespējas procesu izvērtēšanā.	Latvija ir panākusi nelielu progresu attiecībā uz 3. KVAI:
• Uzlabot publiskā sektora efektivitāti, jo īpaši attiecībā uz pašvaldībām un valsts uzņēmumiem.	• Ierobežots progress. Lēnām tiek ieviesta 2017. gada novembrī pieņemtā valsts pārvaldes reforma. Publiskā sektora reformas neietver pašvaldības, kurām ir liela autonomija. Nav iesniegti nekādi pasākumi attiecībā uz vietējo pārvaldes iestāžu vai valsts uzņēmumu pārvaldību.
• Stiprināt valsts pārvaldes pārskatatbildību, aizsargājot trauksmes cēlētus, novēršot interešu konfliktus un rīkojoties saistībā ar rezultātiem, kas gūti pašlaik notiekošajā agrāko maksātnespējas procesu izvērtēšanā.	• Neliels progress. Trauksmes cēlēju aizsardzības likuma pieņemšana liecina par būtisku progresu. Neraugoties uz Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja lielāku efektivitāti, notiek kavēšanās valsts korupcijas apkarošanas stratēģijas īstenošanā un attiecīgu noteikumu, piemēram, likuma, kas reglamentē lobēšanas darbības vai ētikas kodeksa, kas attiecas uz politiski ievēlētām personām, pieņemšanā. Ierosinātie grozījumi likumā par interešu konfliktiem atbrīvotu konkrētas ierēdņu kategorijas no aktīvu un interešu deklarāciju iesniegšanas. Pieeja, kas tika izmantota aktīvu deklarāciju verificācijai, joprojām ir neskaidra.
Eiropa 2020 (valsts mērķi un progress)	
Nodarbinātības līmenis: 73 %	Nodarbinātības līmenis (vecuma grupā no 20 līdz 64 gadiem) pieauga vēl vairāk no 73,2 % 2016. gadā līdz 74,8 % 2017. gadā. Tendence joprojām ir pozitīva (76,8 %

	2018. gada 2. ceturksnī).
Pētniecība un izstrāde: 1,5 % no IKP	Pētniecības un izstrādes izdevumi 2017. gadā bija 0,51 % no IKP, kas ir palielinājums salīdzinājumā ar 0,44 % no IKP 2016. gadā. Latvija no mērķa sasniegšanas atpaliek. 2017. gadā pētniecības un izstrādes intensitāti Latvijā veidoja 27 % privātās investīcijas (0,14 % no IKP) un 73 % publiskās investīcijas (0,37 % no IKP).
Siltumnīcefekta gāzu emisijas: laikposmā no 2005. līdz 2020. gadam palielinājums par 17 % (nozarēs, kas neietilpst ETS)	Saskaņā ar jaunākajām valsts prognozēm un ņemot vērā esošos pasākumus, ir paredzams, ka mērķis tiks sasniegts: 8 % 2020. gadā salīdzinājumā ar 2005. gadu (ar 9 procentpunktu rezervi). Turklāt, lai arī 2016. gadam noteiktais mērķis bija palielinājums par ne vairāk kā 12 % salīdzinājumā ar 2005. gadu, provizorisks dati liecina, ka nozarēs, kas neietilpst ETS, emisijas pieauga par 4 %. Tādējādi starpposma mērķis ir sasniegts.
Atjaunojamo energoresursu mērķis: 40 %	2017. gadā Latvijas atjaunojamo energoresursu daļa bija 39,0 %. Tas ir par 1 procentpunktu mazāk nekā tās 2020. gada mērķis.
Energoefektivitāte: 5,4 Mtoe izteikts primārās enerģijas patēriņš (4,5 Mtoe, kas izteikts enerģijas galapatēriņā)	2017. gadā Latvijas primārās enerģijas patēriņš palielinājās līdz 4,5 Mtoe salīdzinājumā ar 4,3 Mtoe 2016. gadā. Enerģijas galapatēriņš arī palielinājās no 3,8 Mtoe līdz 4,0 Mtoe. Ņemot vērā pašreizējo tendenci, Latvija ir uz pareizā ceļa sava energoefektivitātes mērķa sasniegšanā.
Priekšlaicīga mācību pārtraukšana: 10 %	Izglītību un apmācību priekšlaicīgi pārtraukušo skolēnu īpatsvars samazinājās no 10 % 2016. gadā līdz 8,6 % 2017. gadā.
Terciārā izglītība: iegūšanas līmenis vecuma grupā no 30 līdz 34 gadiem ir 34 %.	Jau tā augstais terciārās izglītības iegūšanas līmenis turpināja pieaugt, 2017. gadā sasniedzot 43,8 %, kas ir pieaugums salīdzinājumā ar 42,8 % 2017. gadā. Atšķirības dzimumu starpā joprojām ir izteiktas – augstākās izglītības iegūšanas līmenis vīriešiem ir 32,1 %, bet sievietēm – 53 %.
Nabadzība / sociālā atstumtība: to cilvēku skaits	To cilvēku skaits, kurus apdraud nabadzība

samazināšana, kurus apdraud nabadzība un/vai kuri dzīvo bezdarbnieku mājsaimniecībās, par 121 000 salīdzinājumā ar 2008. gadu.	un/vai kuri dzīvo bezdarbnieku mājsaimniecībās, 2017. gadā ir samazinājies par 125 000 salīdzinājumā ar 2008. gadu, līdz ar to Latvija ir sasniegusi savu mērķi attiecībā uz nabadzības samazināšanu.
---	--

B PIELIKUMS. B. KOMISIJAS SAGATAVOTĀ PARĀDA ATMAKSĀJAMĪBAS ANALĪZE UN FISKĀLIE RISKI

Vispārējās valdības parāda prognozes saskaņā ar pamatscenāriju, alternatīvo scenāriju un jutīguma testi													
LV – Parāda prognozes, pamatscenārijs													
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Bruto parāda attiecība	40,0	37,1	35,5	35,7	34,7	34,2	33,9	33,6	33,5	33,6	34,0	34,4	35,0
Attiecības izmaiņas (-1.+2.+3.) no kā	-0,3	-2,9	-1,6	0,2	-1,0	-0,5	-0,3	-0,3	-0,1	0,2	0,3	0,5	0,6
(1.) Primārā bilance (1.1.+1.2.+1.3.)	0,3	-0,1	-0,2	0,0	-0,1	-0,2	-0,3	-0,2	-0,4	-0,5	-0,6	-0,7	-0,8
(1.1.) Strukturālā primārā bilance (1.1.1.-1.1.2.+1.1.3.)	-0,3	-1,0	-1,0	-0,5	-0,4	-0,4	-0,3	-0,2	-0,4	-0,5	-0,6	-0,7	-0,8
(1.1.1.) Strukturālā primārā bilance (pirms sab.novec. izmaksām)	-0,3	-1,0	-1,0	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
(1.1.2.) Sabiedrības novecošanās izmaksas					-0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	0,1	0,2	0,2	0,3
(1.1.3.) Citi (nodokļi un īpašumu ienākumi)					0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(1.2.) Cikliskais komponents	0,7	0,9	0,8	0,5	0,3	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(1.3.) Vienreizējie un citi pagaidu pasākumi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(2.) Lavīnas efekts (2.1.+2.2.+2.3.)	-2,0	-2,2	-1,2	-1,2	-1,0	-0,7	-0,6	-0,6	-0,5	-0,4	-0,3	-0,2	-0,2
(2.1.) Procentu izdevumi	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2
(2.2.) Izaugsmes ietekme	-1,7	-1,5	-1,1	-1,0	-0,9	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	-0,6	-0,6	-0,7	-0,7
(2.3.) Inflācijas ietekme	-1,2	-1,4	-0,8	-0,9	-0,9	-0,8	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
(3.) Atlikumu un plūsmu korekcija	2,1	-0,8	-0,7	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Īstermiņa	Vidēja termiņa	S1	Parāda atmaksājamības analīze (detalizēta)						PAA	S2	Ilgttermiņa
			Pamatscenārijs	Vēsturiskais SPB	Mazāka IKP izaugsme	Augstākas procentu likmes	Negatīvs šoks SPB	Stohastiskās prognozes			
ZEMS (S0 = 0.2)	ZEMS	ZEMS (S1 = -2)	ZEMS	ZEMS	ZEMS	ZEMS	ZEMS	VIDĒJS	ZEMS	ZEMS (S2 = 0.7)	ZEMS
Riska kategorija											
Parāda līmenis (2029)			35,0	40,2	36,7	36,7	37,4				
Parāda maksimuma gads			2018	2029	2018	2018	2029				
Procentiles pozīcija			66,0%	73,0%							
Iespējamība, ka parāds lielāks								41,1%			
Starpība starp procentīlēm								28,8			

Piezīme. Sīkāka informācijai skatīt Eiropas Komisijas 2018. gada ziņojumu par fiskālo stabilitāti (FSZ).

[1] Pirmajā tabulā izklāstītas pamatscenārija prognozes ar nemainīgās fiskālās politikas pieņēmumu. Tajā parādīta prognozētā valsts parāda attīstība un tās sadalījums starp primāro bilanci, lavīnas efektu un atlikumu un plūsmu korekcijām. Lavīnas efekts mēra procentu likmju, inflācijas, reālā IKP pieauguma (un dažās valstīs – valūtas maiņas kursa) neitralizējošo seko neto ietekmi. Atlikumu un plūsmu korekcijā ir iekļautas atšķirības naudas plūsmas un uzkrāšanas principa uzskaitē, neto aktīvu uzkrāšanā, kā arī novērtēšanā un citās atlikušajās ietekmēs.

[2] Diagrammās redzama virkne jutīguma testu, balstoties uz pamatscenāriju, kā arī alternatīvu politikas scenāriju, proti: vēsturiskais strukturālās primārās bilances (SPB) scenārijs (kurā SPB ir noteikta savā vēsturiski vidējā līmenī), Stabilitātes un izaugsmes pakta (SIP) scenārijs (kurā tiek pieņemts, ka fiskālā politika attīstās saskaņā ar SIP galvenajiem noteikumiem), augstāku procentu likmju scenārijs (+1 p.p. salīdzinājumā ar pamatscenāriju), mazākas IKP izaugsmes scenārijs (-0,5 p.p. salīdzinājumā ar pamatscenāriju) un negatīvs šoks SPB (kalibrēts, balstoties uz prognozētajām izmaiņām). Ir iekļauts arī nelabvēlīgs apvienotais scenārijs un paaugstinātā jutīguma testi (procentu likmēm un izaugsmei), kā arī stohastiskās prognozes. Detalizēta informācija par šo prognožu izstrādi ir atrodama 2018. gada FSZ.

[3] Otrajā tabulā izklāstīta vispārējā fiskālā riska klasifikācija īstermiņā, vidējā termiņā un ilgtermiņā.

- a. Attiecībā uz īstermiņa riska kategoriju (zems/augsts) pamatā ir S0 rādītājs. S0 ir nākamā gada fiskālā stresa agrīnās atklāšanas rādītājs, kam pamatā ir 25 fiskālie un finanšu un konkurētspējas mainīgie lielumi, kas iepriekš ir izrādījušies galvenie fiskālā stresa rādītāji. Kritiskā robežvērtība, kuru pārkāpjot, tiek ziņots par fiskālo spiedi, ir 0,46.
- b. Attiecībā uz vidēja termiņa riska kategoriju (zems/vidējs/augsts) pamatā ir S1 rādītāja un PAA rezultātu kopīga izmantošana. S1 rādītājs nosaka fiskālo korekciju (kumulēta 5 gadu laikā pēc prognozes perioda un uzturēta pēc tam), kas vajadzīga, lai līdz 2033. gadam panāktu parāda attiecību pret IKP – 60 %. Izmantotās kritiskās robežvērtības ir 0 un 2,5 procentpunkti no IKP. PAA klasifikācija ir balstīta uz 5 deterministisku scenāriju rezultātiem (pamatscenārijs, vēsturiskais SPB scenārijs, augstāku procentu likmju, mazākas IKP izaugsmes un negatīva šoka SPB scenāriji) un stohastiskajām prognozēm. Tiek izmantoti dažādi kritēriji, piemēram, prognozētais parāda līmenis, parāda trajektorija, fiskālo pieņēmumu realisms, parāda stabilizācijas iespējamība un nenoteiktības apmērs.
- c. Attiecībā uz ilgtermiņa riska kategoriju (zems/vidējs/augsts) pamatā ir S2 rādītāja un PAA rezultātu kopīga izmantošana. S2 rādītājs nosaka tūlītējo un pastāvīgo fiskālo korekciju, kas vajadzīga, lai bezgaidīgā termiņā stabilizētu parāda attiecību pret IKP, t. sk. ar sabiedrības novecošanu saistītās izmaksas. Izmantotās kritiskās robežvērtības ir 2 un 6 procentpunkti no IKP. PAA rezultāti tiek izmantoti, lai precizāktu noteiktu ilgtermiņa riska klasifikāciju, jo īpaši gadījumos, kad ir konstatēta ar parādu saistīta neizsargātība (vidēja/augsta PAA riska kategorija).

C PIELIKUMS. STANDARTA TABULAS

C.1. tabula. **Finanšu tīrgus rādītāji**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Banku nozares kopējie aktīvi (% no IKP) ⁽¹⁾	128,2	130,6	131,3	117,5	104,7	74,9
Piecu lielāko banku aktīvu daļa (% no visiem aktīviem)	64,1	63,6	64,5	66,5	73,5	-
Ārvalstu iedzīvotāju banku sistēmā (% no visiem aktīviem) ⁽²⁾	59,0	52,5	47,4	49,7	51,6	58,6
Finanšu stabilitātes rādītāji ⁽²⁾ :						
– ieņēmumus nenesošie aizdevumi (% no visiem aizdevumiem)	-	9,7	6,5	6,3	5,6	5,9
– kapitāla pietiekamības rādītājs (%)	18,0	20,2	21,8	20,4	20,6	22,4
– pašu kapitāla atdeve (%) ⁽³⁾	8,8	10,2	10,7	14,3	7,6	8,2
Banku aizdevumi privātajam sektoram (ikgadējās izmaiņas %) ⁽¹⁾	-2,0	-4,5	-0,1	6,3	-0,6	3,6
Aizdevumi mājokļa iegādei (ikgadējās izmaiņas %) ⁽¹⁾	-4,5	-3,4	-3,3	-0,5	0,2	0,6
Aizdevumu attiecība pret noguldījumiem ⁽²⁾	-	67,3	59,9	62,4	60,6	70,6
Centrālās bankas likviditāte kā % no saistībām ⁽¹⁾	-	0,3	1,0	1,0	1,0	0,2
Privātā sektora parāds (% no IKP)	92,6	96,2	88,9	88,0	83,5	-
Bruto ārējais parāds (% no IKP) ⁽²⁾ – publiskais sektors	30,6	36,4	30,4	32,7	29,8	28,6
– privātais sektors	42,0	39,1	40,3	40,9	39,6	39,0
Ilgtermiņa aizdevumu procentu likmju starpība pret <i>Bund</i> (bāzes punkti)*	177,0	134,5	46,8	44,4	51,7	47,4
Kreditriska mijmaiņas līguma kreditriska starpības valsts obligācijām (5 gadu)*	110,3	99,6	76,5	62,0	48,9	41,2

1) Jaunākie dati, 2018. gada 3. ceturksnis. Ietver ne tikai bankas, bet arī visas monetārās finanšu iestādes, izņemot centrālās bankas.

2) Jaunākie dati, 2018. gada 2. ceturksnis.

3) Ceturkšņa vērtības nav attiecinātas uz gadu.

* Mērot bāzes punktos.

Avots: Eiropas Komisija (ilgtermiņa procentu likmes); Pasaules Banka (bruto ārējais parāds); *Eurostat* (privātā sektora parāds); ECB (visi pārējie rādītāji).

C.2. tabula. Sociālo rezultātu pārskata galvenie rādītāji

	2013	2014	2015	2016	2017	2018 ⁶
Vienlīdzīgas iespējas un piekļuve darba tirgum						
Izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušo skaits (% no iedzīvotājiem 18–24 gadu vecumā)	9,8	8,5	9,9	10,0	8,6	:
Dzimumu nodarbinātības atšķirība (procentpunkti)	4,2	4,6	4,1	2,9	4,3	4,4
Ienākumu nevienlīdzība, mērīta kā kvintīļu attiecības rādītājs (S80/S20)	6,3	6,5	6,5	6,2	6,3	:
Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaits ¹ (AROE)	35,1	32,7	30,9	28,5	28,2	:
Jauniešu skaits, kuri nav nedz nodarbināti, nedz iesaistīti izglītībā un apmācībā (% no iedzīvotājiem 15–25 gadu vecumā)	13,0	12,0	10,5	11,2	10,3	:
Dinamiski darba tirgi un taisnīgi darba apstākļi						
Nodarbinātības līmenis (20–64 gadi)	69,7	70,7	72,5	73,2	74,8	76,8
Bezdarba līmenis ² (15–74 gadi)	11,9	10,8	9,9	9,6	8,7	7,5
Ilgstoša bezdarba līmenis ³ (% no ekonomiski aktīvā darbaspēka)	5,7	4,6	4,5	4,0	3,3	3,2
Mājsaimniecību bruto izmantojamais ienākums reālā izteiksmē uz vienu iedzīvotāju ⁴ (indekss 2008=100)	:	:	98,5	103,9	107,0	:
Gada neto ienākumi neprecētam pilna laika darba ņēmējam bez bērniem, kurš pelna vidēju algu (līmenis procentpunktos, trīs gadu vidējais rādītājs)	8231	8670	9348	10082	:	:
Gada neto ienākumi neprecētam pilna laika darba ņēmējam bez bērniem, kurš pelna vidēju algu (procentuālās izmaiņas reālā izteiksmē, trīs gadu vidējais rādītājs)	2,6	5,0	7,0	7,4	:	:
Publiskais atbalsts / sociālā aizsardzība un iekļautība						
Sociālo pārskaiftājumu (izņemot pensiju) ietekme uz nabadzības mazināšanu ⁵	25,4	21,5	17,6	21,6	21,9	:
Bēmi, kas jaunāki par 3 gadiem, formālā bērnu aprūpē	23,0	21,6	22,9	28,3	28,4	:
Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās vajadzības pēc veselības aprūpes	13,8	12,5	8,4	8,2	6,2	:
Iedzīvotāji ar vispārējām digitālajām prasmēm pamata vai augstākā līmenī (% no iedzīvotājiem 16–74 gadu vecumā)	:	:	49,0	50,0	48,0	:

1 Cilvēki, kurus apdraud nabadzība vai sociālā atstumtība (AROE): personas, kuras apdraud nabadzība (AROP) un/vai kuras dzīvo smagas materiālās nenodrošinātības apstākļos (SMD) un/vai dzīvo mājsaimniecībās ar nulles vai ļoti zemu nodarbinātības intensitāti (LWI).

2 Bezdarbnieki ir visas tās personas, kas nebija nodarbinātas, bet aktīvi meklēja darbu un bija gatavas sākt strādāt nekavējoties vai divu nedēļu laikā.

3 Ilgstošie bezdarbnieki ir personas, kas ir bijušas bez darba vismaz 12 mēnešus.

4 Mājsaimniecību reālais bruto izmantojamais ienākums ir definēts nekoriģētā veidā atbilstīgi 2019. gada Vienotā nodarbinātības ziņojuma projektam.

5 Nabadzības riska indeksa procentuālās daļas samazinājums sociālo pārskaiftājumu dēļ (aprēķināti, salīdzinot nabadzības riska indeksus pirms sociālajiem pārskaiftājumiem ar indeksiem pēc pārskaiftājumiem; pensijas šajā aprēķinā netiek uzskatītas par sociālajiem pārskaiftājumiem).

6 Vidējais rādītājs par 2018. gada pirmajiem trim ceturkšņiem attiecībā uz nodarbinātības līmeni, bezdarba līmeni un dzimumu nodarbinātības atšķirību. Dati par bezdarba līmeni ir sezonāli koriģēti.

Avots: Eiropas Komisija

C.3. tabula. Darba tirgus un izglītības rādītāji

Darba tirgus rādītāji	2013	2014	2015	2016	2017	2018 ⁴
Aktivitātes līmenis (15–64 gadi)	74,0	74,6	75,7	76,3	77,0	:
Nodarbinātība pašreizējā darbvieta pēc ilguma						
No 0 līdz 11 mēnešiem	16,4	14,7	14,5	13,5	15,0	:
No 12 līdz 23 mēnešiem	10,8	11,3	10,1	10,2	10,0	:
No 24 līdz 59 mēnešiem	18,7	20,1	19,1	20,1	20,5	:
60 mēneši vai vairāk	54,1	53,8	56,2	56,1	54,5	:
Nodarbinātības pieaugums* (% izmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu)	2,3	-1,3	1,4	-0,3	0,0	1,9
Sieviešu nodarbinātības līmenis (% no sievietēm 20–64 gadu vecumā)	67,7	68,5	70,5	71,8	72,7	74,6
Vīriešu nodarbinātības līmenis (% no vīriešiem 20–64 gadu vecumā)	71,9	73,1	74,6	74,7	77,0	79,0
Gados vecāku darba ņēmēju nodarbinātības līmenis* (% no iedzīvotājiem 55–64 gadu vecumā)	54,8	56,4	59,4	61,4	62,3	64,9
Nepilna laika nodarbinātība* (% no visiem nodarbinātajiem 15–64 gadu vecumā)	7,5	6,8	7,2	8,5	7,7	7,0
Fiksēta termiņa nodarbinātība* (% no darbiniekiem 15–64 gadu vecumā ar terminētu līgumu)	4,3	3,3	3,8	3,7	3,0	2,9
Aktīvas darbaspēka tirgus politikas dalībnieki (no 100 cilvēkiem, kas vēlas strādāt)	6,8	6,8	4,3	5,8	:	:
Pārejas līmenis no pagaidu uz pastāvīgu nodarbinātību (3 gadu vidējais)	44,3	50,2	57,2	57,9	:	:
Jauniešu bezdarba līmenis (% no aktīvajiem iedzīvotājiem 15–24 gadu vecumā)	23,2	19,6	16,3	17,3	17,0	12,1
Dzimumu atšķirība nepilna laika nodarbinātībā	3,8	4,2	5,5	4,7	5,8	5,4
Vīriešu un sieviešu darba samaksas atšķirība ¹ (nekorģētā veidā)	16,0	17,3	17,0	17,0	:	:
Izglītības un apmācības rādītāji	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Pieaugušo līdzdalība izglītībā (% no 25–64 gadus veciem cilvēkiem, kuri piedalās izglītībā un apmācībā)	6,8	5,6	5,7	7,3	7,5	:
Nepietiekamas sekmes izglītībā ²	:	:	21,4	:	:	:
Terciārās izglītības ieguve (% no iedzīvotājiem 30–34 gadu vecumā, kuri sekmīgi pabeiguši terciāro izglītību)	40,7	39,9	41,3	42,8	43,8	:
Snieguma atšķirības skaidrojamas ar skolēnu sociālekonomisko statusu ³	:	:	8,7	:	:	:

* Rezultātu pārskatā neiekļauts rādītājs

1 Starpība starp algoātu darba ņēmēju – vīriešu – un algoātu darbinieku – sievietes – vidējo bruto darba samaksu par stundu kā procentuālā daļa no algoātu darbinieku – vīriešu – vidējās bruto darba samaksas par stundu. Tā ir definēta kā "nekorģēta", jo tā neņem vērā individuālo iezīmju sadalījumu (un tādējādi sniedz vispārēju priekšstatu par dzimumu nevienlīdzību atalgojuma ziņā). Ir iekļauti visi darbinieki, kas strādā uzņēmumos ar desmit vai vairāk darbiniekiem, bez vecuma un nostrādāto stundu skaita ierobežojumiem.

2 PISA (ESAO) rezultāti par vājiem sasniegumiem matemātikā 15 gadus veco bērnu vidū.

3 Sociālekonomiskā un kultūras statusa ietekme uz PISA (ESAO) rādītājiem. Vērtības par 2012. un 2015. gadu attiecas attiecīgi uz matemātiku un zinātņi.

4 Vidējais rādītājs par 2018. gada pirmajiem trim ceturkšņiem. Dati par jauniešu bezdarba līmeni ir sezonāli korģēti.

Avots: Eiropas Komisija, ESAO

C.4. tabula. Sociālā iekļaušana un veselības rādītāji

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Izdevumi sociālās aizsardzības pabalstiem* (% no IKP)						
<i>Slimības/veselības aprūpes pabalsti</i>	3,3	3,4	3,5	3,6	3,7	:
<i>Invaliditātes pabalsti</i>	1,2	1,2	1,3	1,4	1,4	:
<i>Vecuma un apgādnieka zaudējuma pabalsti</i>	7,8	7,7	7,4	7,4	7,3	:
<i>Ģimenes/bērnu pabalsti</i>	1,0	1,2	1,3	1,6	1,7	:
<i>Bezdarbnieka pabalsti</i>	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	:
<i>Mājokļa pabalsti</i>	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	:
<i>Cituro neklasificēta sociālā atstumtība</i>	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	:
Kopā	14,1	14,4	14,3	14,7	15,0	:
<i>no tiem: no ienākumiem atkarīgie pabalsti</i>	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	:
Vispārējie valdības izdevumi pa funkcijām (% no IKP, COFOG)						
<i>Sociālā aizsardzība</i>	11,4	11,5	11,4	11,9	12,0	:
<i>Veselības aprūpe</i>	3,9	3,7	3,8	3,8	3,7	:
<i>Izglītība</i>	5,7	5,7	5,9	5,9	5,5	:
Tiešo maksājumu izdevumi veselības aprūpei (% no kopējiem veselības aprūpes izdevumiem)	:	38,5	39,1	42,1	44,6	:
Bērni, kurus apdraud nabadzība vai sociālā atstumtība (% no iedzīvotājiem 0–17 gadu vecumā)*	40,0	38,4	35,3	31,3	24,7	23,9
Nabadzības riska indekss ¹ (% no visiem iedzīvotājiem)	19,2	19,4	21,2	22,5	21,8	22,1
Strādājošo nabadzības riska līmenis (% no nodarbinātajiem iedzīvotājiem)	8,6	8,9	8,1	9,2	8,3	8,8
Smagas materiālās nenodrošinātības rādītājs ² (% no visiem iedzīvotājiem)	25,6	24,0	19,2	16,4	12,8	11,3
Ļoti sliktu sadzīves apstākļu rādītājs ³ pēc īpašumtiesību statusa						
<i>Īpašnieks ar hipotēku vai aizdevumu</i>	7,6	8,3	10,6	6,9	6,9	7,9
<i>Īrnieks, ūre pēc tirgus cenas</i>	29,9	23,1	28,3	26,7	25,8	24,7
Iedzīvotāju īpatsvars, kuri dzīvo mājāsaimniecībās ar zemu nodarbinātības intensitāti ⁴ (% no iedzīvotājiem 0–59 gadu vecumā)	11,7	10,0	9,6	7,8	7,2	7,8
Nabadzības sliekšņi, izteikti valsts valūtā salīdzināmās cenās*	1980	2029	2263	2517	2743	2844
Veselīgas dzīves gadi (65 gadu vecumā)						
<i>Sievietes</i>	6,4	4,2	4,6	4,0	4,5	:
<i>Vīrieši</i>	5,3	4,0	4,0	4,1	4,4	:
Pensiju kopējais aizvietošanas koeficients ⁵ (65 gadu vecumā)	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksa (DESI) savienotības aspekts ⁶	:	:	54,8	58,7	63,3	63,7
DŽINI koeficients pirms nodokļu nomaksas un pārvedumiem*	53,1	52,0	51,2	49,8	48,6	48,1
DŽINI koeficients pēc nodokļu nomaksas un pārvedumiem*	35,7	35,2	35,5	35,4	34,5	34,5

* Rezultātu pārskatā neiekļauts rādītājs

1 Nabadzības riska indekss (AROP): to iedzīvotāju īpatsvars, kuru ekvivalentais rīcībā esošais ienākums ir zemāks par 60 % no valsts vidējā ekvivalentā rīcībā esošā ienākuma.

2 Iedzīvotāju daļa, uz kuriem attiecas vismaz četri no šādiem nenodrošinātības veidiem: nevar atļauties i) samaksāt īri vai komunālo pakalpojumu rēķinus, ii) pietiekami apsildīt mājokli, iii) neparedzētus izdevumus, iv) lietot uzturā gaļu, zivis vai citu olbaltumvielu ekvivalentu katru otro dienu, v) nedēļu ilgas brīvdienas ārpus mājām, vi) automašīnu, vii) veļas mašīnu, viii) krāsu televizoru vai ix) tālruni.

3 Procentuālā daļa no visiem iedzīvotājiem, kas dzīvo pārapdzīvotos mitekļos un sliktos sadzīves apstākļos.

4 To iedzīvotāju skaits, kuri dzīvo mājāsaimniecībās ar ļoti zemu nodarbinātības intensitāti: to iedzīvotāju īpatsvars vecumā no 0 līdz 59 gadiem, kas dzīvo mājāsaimniecībās, kurās pieaugušie (izņemot apgādībā esošos bērnus) strādājuši mazāk nekā 20 % no sava kopējā darba potenciāla iepriekšējos 12 mēnešos.

5 Attiecība starp vidējo individuālo bruto pensiju 65–74 gadu vecuma cilvēkiem attiecībā pret vidējiem individuāliem bruto ienākumiem cilvēkiem vecumā no 50 līdz 59 gadiem.

6 Fiksētās platjoslas lietošana (33 %), mobilās platjoslas lietošana (22 %), ātrums (33 %) un cenas pieņemamība (11 %), no Digitalizācijas rezultātu pārskata.

Avots: Eiropas Komisija, ESAO

C.5. tabula. Produktu tirgus snieguma un politikas rādītāji

Snieguma rādītāji	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Darba ražīguma uz vienu personu ¹ pieaugums (t/t-1) (%)						
Darba ražīguma pieaugums rūpniecībā	-2,44	-2,90	3,13	4,47	4,34	7,86
Darba ražīguma pieaugums būvniecībā	10,26	-2,35	2,03	0,05	-7,25	13,21
Darba ražīguma pieaugums tirgus pakalpojumos	1,72	-0,92	1,28	0,07	2,91	3,93
Darbspēka vienības izmaksu (ULC) indeksa ² pieaugums (t/t-1) (%)						
ULC pieaugums rūpniecībā	9,85	8,44	5,30	1,97	2,83	0,17
ULC pieaugums būvniecībā	1,22	9,71	7,55	5,54	15,95	-6,88
ULC pieaugums tirgus pakalpojumos	7,49	4,29	6,03	7,33	5,00	4,04
Darījumdarbības vide	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Laiks, kas vajadzīgs līgumu izpildes nodrošināšanai ³ (dienas)	469	469	469	469	469	469
Laiks, kas vajadzīgs uzņēmējdarbības uzsākšanai ³ (dienas)	15,5	12,5	12,5	5,5	5,5	5,5
Rezultāti attiecībā uz MVU pieteikumiem banku aizdevumiem ⁴	:	0,85	1,19	0,49	0,84	0,30
Pētniecība un inovācija	2012	2013	2014	2015	2016	2017
P&I intensitāte	0,66	0,61	0,69	0,63	0,44	0,51
Vispārējās valdības izdevumi izglītībai kā % no IKP	5,70	5,70	5,90	5,90	5,50	:
Zinātnes & tehnoloģijas jomā nodarbināto cilvēku skaits, izteikts % no kopējās nodarbinātības	44	44	43	45	45	46
Iedzīvotāju skaits ar pabeigtu terciāro izglītību ⁵	25	27	27	28	30	30
Jaunieši ar vidējo izglītību ⁶	84	86	87	86	85	87
Augsto tehnoloģiju produktu tirdzniecības bilance kā % no IKP	-1,17	-1,03	-1,24	-1,67	-1,31	-1,78
Ražojumu un pakalpojumu tirgi un konkurence				2003	2008	2013
ESAO produktu tirgus regulējums (PTR) ⁷ , kopumā				:	:	1,61
ESAO PTR ⁷ , mazumtirdzniecība				:	:	0,40
ESAO PTR ⁷ , profesionālie pakalpojumi				:	:	:
ESAO PTR ⁷ , tīkla nozares ⁸				:	:	2,66

1. Pievienotā vērtība salīdzināmās cenās, kas dalīta ar nodarbināto personu skaitu.

2 Atfīdība darbiniekiem faktiskajās cenās, kas dalīta ar pievienoto vērtību salīdzināmās cenās.

3. Metodika, tostarp pieņēmumi, attiecībā uz šo rādītāju ir detalizēti norādīti šeit: <http://www.doingbusiness.org/methodology>.

4. Atbildes uz jautājumu Q7B_a vidējais rādītājs. "[Bankas aizdevums]: Ja pieteicāties šādam finansējuma veidam un mēģinājāt par to vienoties pēdējo sešu mēnešu laikā, kāds bija rezultāts?" Atbildes tika kodificētas šādi: nulle, ja tika saņemta visa summa, viens, ja tika saņemti 75 % summas vai vairāk, divi, ja tika saņemts mazāk par 75 % summas, trīs, ja no aizdevuma atteicās vai to atteicās piešķirt, un trūkstošas vērtības, ja pieteikums vēl nav izskatīts vai rezultāts nav zināms.

5 Iedzīvotāju procentuālais skaits vecumā no 15 līdz 64 gadiem, kuri ir pabeiguši terciāro izglītību.

6 Iedzīvotāju procentuālais skaits vecumā no 20 līdz 24 gadiem, kas ir ieguvuši vismaz vidējo izglītību.

7 Indekss: 0 = nav reglamentēts; 6 = pārsvarā reglamentēts. ESAO produktu tirgus regulējuma rādītāju metodika ir detalizēti norādīta vietnē: <http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

8 Apkopotie ESAO rādītāji par regulējumu enerģētikas, transporta un telesakaru nozarē.

Avots: Eiropas Komisija; Pasaules Banka — Uzņēmējdarbības veikšana (attiecībā uz līgumu izpildi un uzņēmējdarbības uzsākšanai vajadzīgais laiks); ESAO (attiecībā uz produktu tirgus regulējuma rādītājiem); SAFE (attiecībā uz MVU pieteikumiem banku aizdevumiem).

C.6. tabula. Videi saudzīga izaugsme

Videi saudzīgas izaugsmes rādītāji		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Makroekonomiskie							
Energointensitāte	kgoe / €	0,23	0,22	0,22	0,21	0,20	0,20
Oglekļa dioksīda emisiju intensitāte	kg / €	0,58	0,56	0,55	0,54	0,52	-
Resursu intensitāte (atbilstoša resursu ražīgumam)	kg / €	2,00	2,07	2,02	2,01	1,83	1,95
Atkritumu intensitāte	kg / €	0,12	-	0,13	-	0,12	-
Enerģētikas tirdzniecības bilance	% no IKP	-6,1	-5,6	-4,2	-3,2	-2,3	-3,0
Enerģijas svērumš SPCI	%	15,7	15,9	15,4	15,1	14,3	13,8
Starpība starp enerģijas cenu izmaiņām un inflāciju	%	7,3	-1,7	-1,7	4,4	-6,8	-1,4
Faktiskās enerģijas vienības izmaksas	% no pievienotās	24,2	23,7	22,7	23,1	23,5	-
Vides nodokļu attiecība pret darbaspēka nodokļiem	attiecība	0,21	0,24	0,26	0,26	0,26	-
Vides nodokļi	% no IKP	3,0	3,2	3,4	3,5	3,6	3,5
Nozaru							
Rūpniecības energointensitāte	kgoe / €	0,20	0,19	0,19	0,19	0,18	0,17
Faktiskās enerģijas vienības izmaksas ražošanas nozarei, izņemot rafinēšanu	% no pievienotās vērtības	21,0	20,6	20,0	20,6	21,3	-
Energoietilpīgo nozaru īpatsvars ekonomikā	% no IKP	9,5	8,6	8,4	8,5	9,0	-
Elektroenerģijas cenas vidējiem rūpnieciskajiem lietotājiem	€ / kWh	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12	0,12
Gāzes cenas vidējiem rūpnieciskajiem lietotājiem	€ / kWh	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03
Publiskā sektora P&I enerģijai	% no IKP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Publiskā sektora P&I vides aizsardzībai	% no IKP	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01
Sadzīves atkritumu pārstrādes rādītājs	%	14,7	25,9	27,0	28,7	25,2	23,27
SEG emisiju daļa, uz ko attiecas ETS*	%	24,0	23,2	20,7	20,0	19,4	-
Transporta nozares energointensitāte	kgoe / €	0,51	0,51	0,52	0,59	0,56	0,55
Transporta nozares oglekļa dioksīda emisiju intensitāte	kg / €	1,38	1,40	1,44	1,66	1,55	-
Energoapgādes drošība							
Atkarība no importētās enerģijas	%	56,4	55,9	40,6	51,2	47,2	44,1
Apkopotais piegādātāju koncentrācijas indekss	HHI	47,3	47,2	23,1	41,9	30,4	-
Energoresursu struktūras diversifikācija	HHI	0,30	0,30	0,29	0,30	0,32	0,35

Visi makrointensitātes rādītāji ir izteikti kā fiziskā daudzuma attiecība pret IKP (2010. gada cenās)

Energointensitāte: bruto iekšzemes enerģijas patēriņš (kgoe), dalīts ar IKP (EUR)

Oglekļa dioksīda emisiju intensitāte: siltumnīcefekta gāzu emisijas (kg CO₂ ekvivalentu), dalīts ar IKP (EUR)

Resursu intensitāte: iekšzemes resursu patēriņš (kg), dalīts ar IKP (EUR)

Atkritumu intensitāte: atkritumi (kg), dalīts ar IKP (EUR)

Enerģētikas tirdzniecības bilance: enerģijas eksporta un importa atlikums, izteikts kā % no IKP

Enerģijas svērumš SPCI: "enerģijas" vienību daļa patēriņa grozā, ko izmanto SPCI izveidošanai

Starpība starp enerģijas cenu izmaiņām un inflāciju: SPCI enerģētikas komponents un kopējā SPCI inflācija (izmaiņas gadā, %)

Faktiskās enerģijas vienības izmaksas: faktiskās enerģijas izmaksas, izteiktas % no kopējās pievienotās vērtības ekonomikā

Rūpniecības energointensitāte: rūpniecības enerģijas galapatēriņš (kgoe), kas dalīts ar rūpniecības bruto pievienoto vērtību (2010. gadā EUR)

Faktiskās enerģijas vienības izmaksas ražošanas nozarei, izņemot rafinēšanu: faktiskās izmaksas, izteiktas % no pievienotās vērtības ražošanas nozarēm

Energoietilpīgo nozaru īpatsvars ekonomikā: daļa no energoietilpīgo nozaru bruto pievienotās vērtības IKP

Elektroenerģijas un gāzes cenas vidējiem rūpnieciskajiem lietotājiem: patēriņa grupa 500-2000 MWh un 10 000-100 000 GJ; skaitļi bez PVN.

Sadzīves atkritumu reciklēšanas rādītājs: reciklēto un kompostēto sadzīves atkritumu attiecība pret kopējiem sadzīves atkritumiem

Publiskā sektora P&I enerģijai un videi: valdības tēriņi P&I jomā šīm kategorijām kā % no IKP

SEG emisiju īpatsvars, uz ko attiecas ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēma (ETS) (izņemot aviāciju): balsfīts uz siltumnīcefekta gāzu emisijām

(izņemot zemes izmantošanu, zemes izmantošanas maiņu un mežsaimniecību), kā dalībvalstis paziņojušas Eiropas Vides aģentūrai

Transporta nozares energointensitāte: transporta darbību enerģijas galapatēriņš (kgoe), dalīts ar transporta nozares bruto pievienoto vērtību (2010. gads, EUR)

Transporta nozares oglekļa dioksīda emisiju intensitāte: siltumnīcefekta gāzu emisijas transporta darbībā, dalītas ar transporta nozares bruto pievienoto vērtību

Atkarība no importētās enerģijas: neto enerģijas imports, dalīts ar bruto iekšzemes enerģijas patēriņu, tostarp starptautisko jūras flotes degvielas patēriņu

Apkopotais piegādātāju koncentrācijas indekss: attiecas uz naftu, gāzi un oglekli. Mazākas vērtības norāda uz lielāku dažādošanu un līdz ar to mazāku risku.

Energoresursu struktūras diversifikācija: Herfindāla indekss attiecībā uz dabasgāzi, visiem naftas produktiem, kodolsiltumu, atjaunojamo energoresursu enerģiju un cietajiem kurināmajiem

* Eiropas Komisija un Eiropas Vides aģentūra

Avots: Eiropas Komisija un Eiropas Vides aģentūra (siltumnīcefekta gāzu emisiju daļa, uz ko attiecas ETS); Eiropas Komisija (Vides nodokļi pret darbaspēka nodokļiem un IKP); Eurostat (visi pārējie rādītāji).

D PIELIKUMS. INVESTĪCIJU PAMATNOSTĀDNES LATVIJAI PAR KOHĒZIJAS POLITIKAS FINANSĒJUMU 2021.– 2027. GADAM

D pielikums. Investīciju pamatnostādnes Latvijai par kohēzijas politikas finansējumu 2021.–2027. gadam⁽⁴⁹⁾
Balstoties uz Komisijas 2018. gada 2. maija priekšlikumu par nākamo daudzgadu finanšu shēmu laikposmam no 2021. līdz 2027. gadam (COM(2018) 321), šajā D pielikumā sniegts Komisijas dienestu provizorisks viedoklis par prioritārajām investīciju jomām un pamatnosacījumiem efektīvai 2021.–2027. gada kohēzijas politikas īstenošanai. Minētās prioritārās investīciju jomas izriet no šajā ziņojumā izvērtētā investīciju šķēršļu, investīciju vajadzību un reģionālo atšķirību plašākā konteksta. Šis pielikums ir pamats dialogam starp Latviju un Komisijas dienestiem, ņemot vērā kohēzijas politikas līdzekļu (Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Kohēzijas fonda un Eiropas Sociālā fonda Plus) plānošanu.
Politikas mērķis Nr. 1: viedāka Eiropa – inovatīvas un viedas ekonomiskās pārmaiņas
Zemas pievienotās vērtības / sarežģītības, augstas resursu intensitātes dēļ un sadarbības un integrācijas trūkuma dēļ globālajās vērtības ķēdēs Latvijas inovācijas jomas rezultāti atpaliek no vairuma citu ES valstu. Tas tiešā veidā ietekmē valsts produktivitāti un konkurētspēju. Tāpēc ir noteiktas augstas prioritātes investīciju vajadzības⁽⁵⁰⁾, lai uzlabotu pētniecības un inovācijas spējas un progresīvo tehnoloģiju ieviešanu, attiecīgā gadījumā sadarbojoties ar citām valstīm un saskaņā ar ES stratēģiju Baltijas jūras reģionam, un jo īpaši lai: • stiprinātu inovācijas jomas sniegumu un veicinātu produktivitātes pieaugumu, nosakot viedās specializācijas jomas, balstoties uz valsts un reģionālām vajadzībām un potenciālu; • palielinātu inovatīvu uzņēmumu skaitu viedās specializācijas nozarēs, veicinot pētniecību un inovāciju nolūkā sekmēt pāreju uz jaunām tehnoloģijām un darbībām ar pievienoto vērtību; • stiprinātu pētniecību un inovāciju, palielinot pētniecības sistēmas pievilcību un konkurētspēju; • atbalstītu augstskolu un uzņēmumu sadarbību pētniecības jomā. Latvija ir panākusi augstu līmeni valsts pārvaldes piedāvāto digitālo sabiedrisko pakalpojumu jomā, kaut arī pastāv dažas nepilnības kvalitātes un atvērto datu pieejamības ziņā. Taču uzņēmumi un cilvēki (prasmju trūkuma dēļ) digitalizācijas iespējas neizmanto pietiekami daudz. Tāpēc ir noteiktas prioritārās investīciju vajadzības, lai izmantotu digitalizācijas sniegtās priekšrocības iedzīvotājiem, uzņēmumiem un valdībām un jo īpaši lai: • uzlabotu un paātrinātu e-pārvaldi, sistēmu savietojamību un atvērto datu pieejamību; • palielinātu informācijas un komunikācijas tehnoloģiju, t. sk. atbalsta infrastruktūru un pakalpojumu, ieviešanu mazos un vidējos uzņēmumos; • palielinātu e-pakalpojumu sniegšanu un to ieviešanu, īpašu uzmanību pievēršot lauku apvidiem, vecāka gadagājuma cilvēkiem un pārobežu kontekstam.

⁽⁴⁹⁾ Šis pielikums ir jāskata saistībā ar EK priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas Reģionālās attīstības fondu un Kohēzijas fondu (COM(2018) 372) un EK priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas Sociālo fondu Plus (COM(2018) 382), jo īpaši attiecībā uz šajos priekšlikumos izklāstītajām prasībām tematiskajai koncentrācijai un resursu iezīmēšanai pilsētām.

⁽⁵⁰⁾ Vajadzību intensitāte ir klasificēta trīs kategorijās dilstošā secībā – augstas prioritātes vajadzības, prioritārās vajadzības un vajadzības.

Latvijā privātā sektora izdevumu līmenis pētniecībai un izstrādei ir zemākais ES, kas neizbēgami ierobežo uzņēmumu tehnoloģisko izvirzīšanos, kā arī to produktivitāti un konkurētspēju. Tāpēc ir noteiktas augstas prioritātes investīciju vajadzības, lai **kāpinātu mazo un vidējo uzņēmumu izaugsmi un konkurētspēju** un jo īpaši lai:

- veicinātu uzņēmējdarbību, jo īpaši jaunuzņēmumus un akseleratorus, arī izmantojot tehnoloģiju nodošanu un attīstības programmas, un veicinātu alternatīvus finansējuma avotus;
- stiprinātu inovatīvu mazo un vidējo uzņēmumu konkurētspēju un izaugsmes iespējas attiecībā uz sarežģītākiem produktiem un pakalpojumiem, lai tie varētu pakāpties augšup globālajā vērtības ķēdē;
- palīdzētu maziem un vidējiem uzņēmumiem izvērst darbību starptautiskā mērogā un noteikt jaunus eksporta tirgus, sadarbības tīklus un starpreģionu kopas, jo īpaši Baltijas jūras reģionā.

Pāreju uz jaunām tehnoloģijām Latvijā kavē uzņēmumu zemās digitālās prasmes. Turklāt kvalificētu cilvēkresursu nepietiekama pieejamība ir viena no valsts lielākajām problēmām. Tāpēc ir noteiktas investīciju vajadzības, lai **attīstītu prasmes pārdomātai specializācijai, rūpniecības restrukturizācijai un uzņēmējdarbībai** un jo īpaši lai:

- pārkvalificētu mazos un vidējos uzņēmumus un pilnveidotu to prasmes viedās specializācijas jomās, īpašu uzmanību pievēršot digitālajām prasmēm un uzņēmējdarbībai ar mērķi palielināt produktivitāti;
- uzlabotu pētniecības iestāžu projektu atbilstību tirgus vajadzībām, inovāciju un dzīvotspēju, izmantojot *ad hoc* mācību pasākumus.

Politikas mērķis Nr. 2: zaļāka Eiropa ar zemām oglekļa emisijām – tīra un godīga enerģētikas pārkārtošana, “zaļas” un “zilas” investīcijas, aprites ekonomika, pielāgošanās klimata pārmaiņām un risku novēršana⁽⁵¹⁾

Latvijas ekonomika joprojām ir salīdzinoši energoietilpīga, krietni vairāk nekā vidēji ES. Lai gan Latvija ir uz pareizā ceļa, lai sasniegtu savu indikatīvo energoefektivitātes mērķi 2020. gadam, ir vajadzīgi papildu centieni, lai sasniegtu vērienīgākus enerģētikas un klimata mērķus 2030. gadam. Tāpēc ir noteiktas augstas prioritātes investīciju vajadzības **energoefektivitātes un atjaunojamo energoresursu enerģijas** jomā, jo īpaši, lai:

- uzlabotu ēku energoefektivitāti sabiedriskajās ēkās, dzīvojamās ēkās un uzņēmumos;
- atbalstītu atjaunojamo energoresursu, tostarp centralizētas siltumapgādes, turpmāku izvēršanu;
- ieviestu risinājumus viedajiem elektroenerģijas sadales tīkliem un uzglabāšanai.

Klimata pārmaiņu riski, ar kuriem Latvija saskaras, ir piekrastes erozija un upju plūdi, kas ietekmē ekonomiku un bojā infrastruktūru. Tāpēc ir noteiktas investīciju vajadzības attiecībā uz **pielāgošanos klimata pārmaiņām, riska novēršanu, noturību pret katastrofām**, jo īpaši, lai:

- novērstu riskus, kas konstatēti nacionālajā risku novērtējumā, īpašu uzmanību pievēršot profilaksei;
- sekmētu koordinētus un uz sadarbību balstītus preventīvos pasākumus saskaņā ar ES stratēģiju

⁽⁵¹⁾ Lai gan tas neietilpst ERAF un Kohēzijas fonda darbības jomā (6. panta 1. punkta h) apakšpunkts, COM(2018) 372), energotīklu starpsavienotājus varētu finansēt no Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta līdzekļiem saskaņā ar tā mērķiem (3. panta 1. punkts un 2. punkta b) apakšpunkts, COM(2018) 438).

Baltijas jūras reģionam.
Latvijai nav sistemātiskas pieejas reciklēšanas un atkritumu jautājumu risināšanai, jo īpaši attiecībā uz bioloģiski noārdāmo atkritumu dalītu savākšanu un apstrādi. Tāpēc ir noteiktas prioritārās investīciju vajadzības, lai sekmētu pāreju uz aprites ekonomiku un jo īpaši lai: atbalstītu atkritumu rašanās novēršanu, atkārtotu izmantošanu un reciklēšanu; attīstītu reciklētu materiālu izmantošanu kā alternatīvu izejvielām.
Galalietotājiem vienlīdzīga piekļuve ūdens pakalpojumiem dažkārt ir izaicinājums, jo īpaši lauku apvidos. Tāpēc ir noteiktas investīciju vajadzības, lai sekmētu ilgtspējīgu ūdens apsaimniekošanu un jo īpaši lai: • pabeigtu dzeramā ūdens un notekūdeņu attīrīšanas shēmas, galvenokārt lauku apvidos.
Politikas mērķis Nr. 3: ciešāk savienota Eiropa – mobilitāte un reģionālo informācijas un komunikācijas tehnoloģiju savienojamība
Transporta infrastruktūra Latvijā joprojām ievērojami atpaliek no ES vidējiem standartiem attiecībā uz tīkla pārklājumu, oglekļa emisijām un drošības jautājumiem, kā arī ar būtiskām reģionālās pieejamības problēmām. Tāpēc ir noteiktas augstas prioritātes investīciju vajadzības, lai attīstītu ilgtspējīgus, pret klimata pārmaiņām noturīgus, intelektiskus, drošus un intermodālus Eiropas transporta tīklus un to pieejamību un jo īpaši lai: nodrošinātu Eiropas transporta tīklu ceļu pamattīkla un visaptverošā tīkla valsts posmu atbilstību ES standartiem, tostarp drošības standartiem; pabeigtu Eiropas transporta tīklu parasto dzelzceļu pamattīkla izveidi; uzlabotu piekļuvi Eiropas transporta tīkliem un pārrobežu mobilitāti.
Satiksmes sastrēgumu līmenis lielākās Latvijas pilsētās joprojām ir problēma, jo investīcijas ar pilsētas transporta politiku tiek koordinētas ierobežotā mērā. Tāpēc ir noteiktas prioritārās investīciju vajadzības, lai sekmētu ilgtspējīgu multimodālu mobilitāti pilsētās un jo īpaši lai: attīstītu pilsētu transporta sistēmas attiecīgu integrētas teritoriālās attīstības stratēģiju un ilgtspējīgas pilsētu mobilitātes plānu ietvaros, īpašu uzmanību pievēršot funkcionālām jomām.
Latvijā starp pilsētu un lauku teritorijām pastāv ievērojama digitālā plaisa attiecībā uz pārklājumu un izmantošanu, lai gan valsts gūst salīdzinoši labus rezultātus kopējās platjoslas savienojamības ziņā. Tāpēc ir noteiktas investīciju vajadzības, lai uzlabotu digitālo savienojamību un jo īpaši lai: izvērstu ļoti augstas veiktspējas tīklus, novēršot pārklājuma trūkumu lauku un mazāk apdzīvotās teritorijās; uzlabotu publisko ļoti augstas veiktspējas tīklu investīciju kiberdrošību un fizisko drošību.
Politikas mērķis Nr. 4: sociālāka Eiropa – Eiropas sociālo tiesību pīlāra īstenošana
Darbspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās, ko daļēji izraisa novecošana un emigrācija, noved pie arvien lielāka prasmju un darbaspēka trūkuma; sociālo partneru kapacitāte ir ierobežota. Tāpēc ir noteiktas prioritārās investīciju vajadzības, lai uzlabotu darbvietu pieejamību un sekmētu sociālo

ekonomiku un jo īpaši lai:

stiprinātu darba tirgus iestāžu un dienestu kapacitāti;
 uzlabotu iesaisti aktīvas darba tirgus politikas darbībās un to tvērumu;
 atbalstītu brīvprātīgu nozaru un reģionālo darbaspēka mobilitāti;
 sekmētu sociālo ekonomiku un atbalstu sociālajiem jaunuzņēmējiem;
 uzlabotu darbaspēka darbaspēju, atbalstītu drošu un veselīgu darba mūžu;
 sekmētu divpusēju sociālo dialogu un atbalstītu sociālos partnerus kapacitātes stiprināšanā.

Izglītības un apmācības sistēma nav efektīva; līdzdalība pieaugušo izglītībā ir zema, un pastāv reģionālas atšķirības attiecībā uz piekļuvi. Tāpēc ir noteiktas augstas prioritātes investīciju vajadzības, lai **uzlabotu izglītības un apmācības kvalitāti, efektivitāti un atbilstību darba tirgus vajadzībām un sekmētu mūžizglītību, elastīgu prasmju pilnveidi un pārkvalifikāciju, labāku pārmaiņu un jaunu prasmju prasību prognozēšanu**, t. sk. ar infrastruktūras palīdzību, un jo īpaši lai:

uzlabotu kvalitatīvas un cenas ziņā pieejamas pirmsskolas izglītības un aprūpes pieejamību;
 nostiprinātu darba vidē balstītas mācības un stimulētu darba devēju ieguldījumus apmācībā;
 piesaistītu, motivētu un noturētu vairāk studentu ar zinātni un tehnoloģijām saistītos priekšmetos;
 atbalstītu skolotāju un instruktoru apmācību un novatoriskus pasākumus ar mērķi uzlabot skolotāja profesijas pievilcību;
 samazinātu augstākās izglītības sadrumstalotību un palielinātu pētniecības kapacitāti;
 uzlabotu iekļaujošu, kvalitatīvu izglītību personām ar invaliditāti;
 paplašinātu mūžizglītību, atspoguļojot prognozes par vajadzīgajām prasmēm; atbalstītu prasmju, t. sk. valodu un digitālo prasmju, ieguvī un atzišanu.

Nabadzības un sociālās atstumtības līmenis joprojām ir augsts, jo īpaši cilvēkiem ar invaliditāti, vecāka gadagājuma cilvēkiem un bezdarbniekiem; sociālo mājokļu nepietiek un problēma ir ienākumu nevienlīdzība. Tāpēc ir noteiktas augstas prioritātes investīciju vajadzības, lai **sekmētu aktīvu iekļaušanu, uzlabotu piemērotību darba tirgum un mazinātu materiālo nenodrošinātību, izmantojot pārtikas un minimālo materiālo palīdzību**, t. sk. papildpasākumus, un jo īpaši lai:

atbalstītu integrētus aktīvas iekļaušanas pasākumus, iesaistot vietējās kopienas un pilsonisko sabiedrību;
 uzlabotu individualizētu un integrētu sociālo pakalpojumu pieejamību nelabvēlīgā situācijā esošām grupām;
 samazinātu bezpajumtniecību un atstumtību mājokļa jomā, uzlabotu sociālo mājokļu pieejamību, t. sk. ar infrastruktūras palīdzību.

Veselības rezultāti ir vāji, un savlaicīga piekļuve cenas ziņā pieejamai veselības aprūpei un ilgtermiņa aprūpei ir ierobežota. Tāpēc ir noteiktas augstas prioritātes investīciju vajadzības, lai uzlabotu vienlīdzīgu un savlaicīgu piekļuvi sociālajiem, veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes pakalpojumiem, t. sk. izmantojot infrastruktūru, un jo īpaši lai: nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi cenas ziņā un citādi pieejamiem labas kvalitātes sociālajiem pakalpojumiem un veselības aprūpei; atbalstītu veselības, ilgtermiņa un sociālās aprūpes darbinieku pārkvalifikāciju, prasmju pilnveidošanu un saglabāšanu darbā; atbalstītu pāreju no institucionālās aprūpes uz neatkarīgu dzīvi un kopienā balstītas aprūpes pakalpojumiem, uzsvāru liekot uz sadarbību starp veselības aprūpes un sociālajiem dienestiem; nostiprinātu slimību profilaksi un veselības aprūpes sistēmas darbību, ievērojot uz indivīdu vērstu pieeju.
Politikas mērķis Nr. 5: iedzīvotājiem pietuvināta Eiropa, izmantojot ilgtspējīgu un integrētu pilsētu, lauku un piekrastes teritoriju attīstību un vietējās iniciatīvas
Latvijas lielākajām pilsētām un jo sevišķi Rīgai ir bijusi dominējoša loma Latvijas ātrajā konverģencē, bet pastāv lielas ienākumu un nodarbinātības iespēju atšķirības. Cenas ziņā pieejamu mājokļu trūkums jo sevišķi ir šķērslis reģionālajai attīstībai. Turklāt ekonomiskajā un sociālajā attīstībā pastāv spēcīgs dalījums starp pilsētām un laukiem. Tāpēc pilsētu, lauku un piekrastes teritoriju pielāgotai, ilgtspējīgai un integrētai attīstībai un vietējā līmenī veiktiem pasākumiem, kas pievēršas pilsētu un lauku saiknēm, ir noteiktas augstas prioritātes investīciju vajadzības nolūkā papildināt politiku, lai mazinātu sociālekonomiskās atšķirības un risinātu demogrāfiskās problēmas, un jo īpaši lai: uzlabotu pilsētu teritoriju un darījumdarbības vides pievilcību un veidotu saiknes ar funkcionālām pilsētteritorijām; pievērstos to apvidu vajadzībām un potenciālam, kuri atpaliek ekonomiskās un sociālās attīstības ziņā, apvienojot pielāgošanās un dzīves kvalitātes pasākumus ar investīcijām, kas uzlabo izaugsmi; stiprinātu vietējo pašvaldību spēju izstrādāt stabilas, integrētas teritoriālās stratēģijas un izvērtēt un atlasīt projektus.
Kohēzijas politikas efektīvas īstenošanas faktori
sociālās inovācijas veicināšana un projektu un programmu sociālo eksperimentu sekmēšana; ceļveža izstrāde administratīvās kapacitātes stiprināšanā, kas nepieciešama fondu efektīvai pārvaldībai un īstenošanai; uzlaboti un efektīvāki pasākumi interešu konflikta, krāpšanas un korupcijas novēršanai un problēmas risināšanai; finanšu instrumentu un/vai iemaksu Latvijas nodalījumā <i>InvestEU</i> ietvaros plašāka izmantošana ieņēmumus nesošām un izmaksas ietaupošām darbībām; vienkāršotas prasības un īsākas procedūras ES līdzekļu apguvē, jo īpaši pieteikumu iesniedzējiem un atbalsta saņēmējiem;

palielināta atbalsta saņēmēju un starpniekstruktūru kapacitāte sagatavot un īstenot projektus;

palielinātas sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju partnerības spējas;

uzlabots publiskā iepirkuma sniegums, jo īpaši, tiecoties samazināt “vienas aploksnes” izmantošanas līmeni un uzlabojot e-pakalpojumus un pārredzamāku iepirkumu pašvaldību līmeni.

ATSAUCES

Arpaia, A., un Kiss, A. (2015), *Benchmarks for the assessment of wage developments: Analytical Web Note*, EMPL ĢD.

Latvijas Banka (2018), *Financial Stability report*. Iegūts no vietnes: https://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/FSR_2018_en.pdf

Carnot, N. un de Castro, F. (2015), *The Discretionary Fiscal Effort: an Assessment of Fiscal Policy and its Output Effect*, Ekonomikas un finanšu lietu ģenerāldirektorāts – *Economic Papers* 543, doi: 10.2765/46021. Iegūts no vietnes: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2015/pdf/ecp543_en.pdf

Latvijas Centrālā statistikas pārvalde (2018), “Emigranta Portrets 2014.–2016. gadā”. <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/migracija/meklet-tema/342-emigranta-portrets-2014-2016-gada>.

Latvijas Centrālā statistikas pārvalde (2018a), “Ienākumi un dzīves apstākļi Latvijā 2017. gadā”, Statistisko datu krājums. Iegūts no vietnes: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/meklet-tema/305-ienakumi-un-dzives-apstakli-latvija-2017-gada>

Eiropas Padome (2018), *Fifth Round Mutual Evaluation Report on Latvia*. Iegūts no vietnes: <https://rm.coe.int/moneyval-2018-8-5th-round-mer-latvia/16808ce61b>

Ernst & Young (2017), *Rail Baltica Global Project Cost-Benefit Analysis. Final Report*. Iegūts no vietnes: http://www.railbaltica.org/wp-content/uploads/2017/04/RB_CBA_FINAL_REPORT_0405.pdf

ESPON (2018), “Inner peripheries in Europe”. Iegūts no vietnes: <https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/ESPON-Policy-Brief-Inner-Peripheries.pdf>

Eurofound (2018), “Industrial relations. Latvia: Developments in working life 2017”. Iegūts no vietnes: <https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/wpef18034.pdf>

Eurofound (2018a), “Living and working in Europe 2017”. Iegūts no vietnes: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18007en.pdf

ERAB – Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka (2016), *Strategy for Latvia*. Iegūts no vietnes: <http://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395238317348&pagename=EBRD%2FContent%2FDownloadDocument>

ERAB – Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka (2017), *Transition report*. Iegūts no vietnes: <http://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395238317348&pagename=EBRD%2FContent%2FDownloadDocument>

EuroPAM, *Country profile*. Iegūts no vietnes: http://europam.eu/?module=country-profile&country=Latvia#info_FD

European Centre of Expertise in the field of labour law, employment and labour market policy (2018b), *Labour Market Policy Thematic Review 2018: An in-depth analysis of the emigration of skilled labour. Latvia*. Iegūts no vietnes: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8132&furtherPubs=yes>

Eiropas Komisija (2017), *Ziņojums par Latviju*. Iegūts no vietnes: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-latvia-lv.pdf>

Eiropas Komisija (2018a), *Employment and Social Developments in Europe – Annual Review 2018*. Iegūts no

vietnes: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8110&furtherPubs=yes>

Eiropas Komisija (2018b), *Annual Report 2017. European Network of Public Employment Services (PES)*. Iegūts no vietnes: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1100&langId=en>

Eiropas Komisija (2018c), *Pension Adequacy Report 2018*, doi: 10.2767/406275.

Eiropas Komisija (2018d), *The 2018 Ageing report*. Iegūts no vietnes: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip079_en.pdf

Eiropas Komisija (2018e), *2018 SBA fact sheet Latvia*. Iegūts no vietnes: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/32581/attachments/17/translations/en/renditions/native>

Eiropas Komisija (2018f), *Digital Transformation Scoreboard 2018*. Iegūts no vietnes: https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/dem/monitor/sites/default/files/Digital%20Transformation%20Scoreboard%202018_0.pdf

Eiropas Komisija (2018g), *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Updated country report: Latvia* (autore – Lāsma Līcīte), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga. Pieejams vietnē: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?pager.offset=5&advSearchKey=socnteco18&mode=advancedSubmit&catId=22&doc_submit=&policyArea=0&policyAreaSub=0&year=0

Eiropas Komisija (2018h), *Ziņojums par Latviju*. Iegūts no vietnes: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-latvia-lv.pdf>

Eiropas Komisija (2018i), *Flash Eurobarometer 459 “Investment in the EU”*. Iegūts no vietnes: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/84533>

Eiropas Komisija (2018j), *Digital Scoreboard*. Iegūts no vietnes: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-scoreboard>

Eiropas Komisija (2018k), *Digital Economy and Society Index*. Iegūts no vietnes: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

Eiropas sociālās politikas tīkls (ESPN) (2018), *Thematic Report on Challenges in long-term care – Latvia (2018)*. Iegūts no vietnes: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19854&langId=en>

FICIL – Ārvalstu investoru padome Latvijā. *Sentiment Report*. Iegūts no vietnes: https://www.ficil.lv/wp-content/uploads/2018/01/10_01_ficil_sentiment_index_final_webpage-1.pdf

GRECO – Pretkorupcijas starpvalstu grupa (2017), *Second interim compliance report. Latvia*. Iegūts no vietnes: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680735150>

GRECO – Pretkorupcijas starpvalstu grupa (2018), *Evaluation report. Latvia*. Iegūts no vietnes: <https://rm.coe.int/fifth-evaluation-round-preventing-corruption-and-promoting-integrity-i/16808cdc91>

Hazans, M. (2015), “Emigrācija no Latvijas 21. gadsimtā reģionu, pilsētu un novadu griezumā”, *Emigrant Communities of Latvia: Diaspora of Hope* (Red. Inta Mieriņa), 11.–25. lpp.

Ivaškaitē-Tamošiūnē, V., u. c. (2018), *The Effect of Taxes and Benefits Reforms on Poverty and Inequality in Latvia*. Ekonomikas un finanšu lietu ģenerāldirektorāts – *Economic brief* 39, doi: 10.2765/830917. Iegūts no vietnes: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/eb039_en_0.pdf

Krasnopjorovs, O. (2017), *Kāpēc mācību sasniegumi dažādās Latvijas skolās ir tik atšķirīgi?*, Latvijas Banka. https://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/petijumi/p_3-2017_lv.pdf

Mieriņa, I., Koroļeva, I., Volkovs, V. (2017), *Mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos Latvijā*, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. Iegūts no vietnes: [https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedribas_integracija/Petijumi/Mazakumtautibu%20lidzdaiba%20petijuma%20zinojums%202017\(1\).pdf](https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedribas_integracija/Petijumi/Mazakumtautibu%20lidzdaiba%20petijuma%20zinojums%202017(1).pdf)

Ekonomikas ministrija (2018), *Darba tirgus prognozes*, 2018. gada jūnijs. Iegūts no vietnes: https://www.em.gov.lv/files/attachments/DarbaTirgusPrognozes_2018_06_27.pdf

Finanšu ministrija (2017), *Nodokļu atvieglojumu novērtējums par 2016. gadu*. Iegūts no vietnes: http://www.fm.gov.lv/files/files/NA_novertejums_2016.docx

Sauka, A., Putniņš, T. (2018), *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009-2017*, Stockholm School of Economics in Riga. Iegūts no vietnes: <http://www.sseriga.edu/shadow-economy-index-baltic-countries>

Schneider, F. (2017), *Implausible Large Differences in the Sizes of Underground Economies in Highly Developed European Countries? A Comparison of Different Estimation Methods*, CESifo Working Paper Series, 6522. Iegūts no vietnes: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/167508/1/cesifo1_wp6522.pdf

Valsts Ieņēmumu dienests (2018), prezentācija “Darba algas nodokļu plaša vispārējā nodokļu režīmā strādājošiem”. Iegūts no vietnes: https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/prezentacija_darba_algas_nodoklu_plaisa_vispareja_nodoklu_rezima_stradajosiem.pptx

ESAO (2016a), *OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Latvia 2016*, OECD Publishing, Parīze. Iegūts no: <https://www.oecd.org/latvia/OECD-Reviews-of-Labour-Market-and-Social-Policies-Latvia-AR.pdf> Piekļūts: 8.6.2018.

ESAO (2016b), *PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools*, OECD Publishing, Parīze. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en>

ESAO (2017), *Health at a Glance 2017: OECD Indicators*, OECD Publishing, Parīze. http://dx.doi.org/10.1787/health_glance-2017-en

ESAO (2017Z), *OECD Economic Surveys: Latvia 2017*, OECD Publishing, Parīze. http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-lva-2017-en

ESAO (2018a), *Education at a Glance 2018: OECD Indicators*, OECD Publishing, Parīze. <https://doi.org/10.1787/6f3fd969-en>

ESAO (2018b), *Effective Teacher Policies: Insights from PISA*, PISA, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301603-en>

ESAO/ES (2018), *Health at a Glance: Europe 2018: State of Health in the EU Cycle*, OECD Publishing, Parīze. https://doi.org/10.1787/health_glance_eur-2018-en

ESAO/Eiropas veselības aprūpes sistēmu un politikas novērošanas centrs (2017), *Latvia: Country Health Profile 2017, State of Health in the EU*, OECD Publishing/European Observatory on Health Systems and Policies, doi: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264283466-en>

Valsts kontrole (2018), “Deinstitucionalizācija – iespēju tilts cilvēku ar invaliditāti dzīvei sabiedrībā”, Revīzijas ziņojums. Iegūts no vietnes: <http://www.lrvk.gov.lv/revizija/deinstitucionalizacija-iespeju-tilts-cilvekiem-ar-invaliditati-dzivei-sabiedriba/>

WHO – Pasaules Veselības organizācija (2018a), *Can people afford to pay for health care? New evidence on financial protection in Latvia*

WHO – Pasaules Veselības organizācija (2018b), *Financial protection in high-income countries. A comparison of the Czech Republic, Estonia and Latvia*